

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Інститут філології
Кафедра загального і германського мовознавства

Дяків О.Ю., Петришин М.Й.

Lingua Latina **(cursus brevis)**

Івано-Франківськ
2010

УДК 811.124(075.8)

ББК 81.2(Лат)я73

Д-99

Дяків О.Ю., Петришин М.Й. *Lingua Latina (cursus brevis)*. Практикум з латинської мови для студентів гуманітарних спеціальностей : [текст] / Оксана Юрїївна Дяків. – Івано-Франківськ, 2010. – 204с.

Рецензенти:

Загайська Галина Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри румунської і класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Остапович О.Я.– кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри німецької мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 12 вересня 2010 року)

Практикум містить короткий виклад фонетики, морфології та синтаксису латинської мови, лексико-граматичні вправи, афоризми, латинсько-український та українсько-латинський словники. Практикум призначений для студентів гуманітарних спеціальностей.

ББК 81.2(Лат)я73

© Дяків О.Ю., Петришин М.Й., 2010

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010

Справа вивчення стародавніх мов, зокрема латинської, має велике наукове, загальноосвітнє і практичне значення. Знання латинської мови дає можливість користуватися історичними джерелами, написаними латинською мовою, полегшує вивчення романських та германських мов, допомагає засвоїти багату наукову термінологію, полегшує розуміння історичного розвитку рідної мови.

Метою вивчення латинської мови у вищих навчальних закладах є опанування системи знань і навиків, які допомогли б розуміти нескладні тексти латинських авторів.

Упродовж курсу студенти повинні оволодіти навичками правильного читання і розуміння адаптованих та нескладних оригінальних текстів, засвоїти основи нормативної граматики латинської мови, отримати певний запас слів, знати латинські афоризми.

Практикум складається з таких розділів:

I. Основи фонетики.

II. Методичні вказівки до вивчення основних розділів морфології.

III. Методика граматичного аналізу і перекладу речень.

IV. Вправи.

V. Латинсько-український словник. Українсько-латинський словник.

I. Основи фонетики

ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ

У латинському алфавіті є 24 букви.

Латинські письмові знаки запозичені, ймовірно, через етрусків із західногрецького алфавіту. Латинський алфавіт успадкували романські народи, а в часи християнства – германці та західні слов'яни.

Буква	Назва	Вимова	Буква	Назва	Вимова
a	а	а	n	ен	н
b	бе	б	o	о	о
c	це	к, ц	p	пе	п
d	де	д	q	ку	к(в)
e	е	е	r	ер	р
f	еф	ф	s	ес	з, с
g	ге	г	t	те	т
h	га	г	u	у	у
i	і	і, й	v	ве	в
k	ка	к	x	ікс	кс, кз
l	ель	л'	y	іпсилон	і
m	ем	м	z	зета	з, ц

Звукова система латинської мови складається з голосних, приголосних, сполучень двох голосних (дифтонгів) та сполучень приголосних.

Голосні (Vocāles)

У латинській мові для позначення голосних звуків вживаються букви **a**, **e**, **i**, **o**, **u**, **y**. Вимова латинських голосних **a**, **e**, **o**, **u** відповідає вимові українських **a**, **e**, **o**, **y**.

Наприклад:

vita (віта) – життя,

nomen (номен) – назва.

Голосний **i** читається як українське **i**:

niger (нігер) – чорний,

linum (лінум) – льон.

Якщо **i** знаходиться на початку слова чи складу перед голосними **a, o, e, u**, а також між голосними, то вимовляється як **й**. У таких випадках замість **i** може вживатися літера **j**, якої в класичній латині не було. Наприклад:

Ianuaris (януаріус) – січень,
ius (юс) – право,
maialis (маяліс) – травневий.

Буква **y** вживається лише у словах грецького походження і читається як українське **i**. Наприклад:

myrtillus (міртільлюс) – чорниця,
symbolum (сімболум) – символ.

Сполучення голосних (Diphthongi)

Крім простих голосних, у латинській мові є дифтонги **ae, oe, au, eu**.

Дифтонг – це сполучення двох голосних в одному складі.

Дифтонги **ae** та **oe** вимовляються як українське **e**. Наприклад:

praemium (преміум) – нагорода,
roena (пена) – покарання.

Сполучення голосних **ae** і **oe** вимовляються роздільно, якщо над **e** знаходяться дві крапки. Наприклад:

aēr (аер) – повітря.

Дифтонг **au** вимовляється як українське **ау** (з коротким **у**):

auris (ауріс) – вухо,
Augustus (аугустус) – серпень.

Eu вимовляється як **еу** (з коротким **у**):

eucalyptus (еукаліптус) – евкаліпт,
Europa (еуропа) – Європа.

Приголосні (Consonantes)

Приголосні **b, d, f, m, n, p, r, t, v** вимовляються як відповідні приголосні в українській мові:

b – [б]: bene (бене) – добре;
d – [д]: donum (донум) – дарунок;
f – [ф]: fructus (фруктус) – плід;
m – [м]: manus (манус) – рука;
n – [н]: natura (натура) – природа;
p – [п]: porta (порта) – вхід;
r – [р]: ruber (рубєр) – червоний;
t – [т]: terra (терра) – земля;

v – [в]: *vita* (віта) – життя.

Буква **c** перед голосними **e, i, y**, дифтонгами **ae, oe** читається як українське **ц**.

Наприклад:

cera (цера) – віск,

cito (ціто) – швидко,

cytus (цітус) – клітина,

caecus (цекус) – сліпий,

coeruleus (церулеус) – синій,

cerasus (церазус) – вишня.

Перед голосними **a, o, u**, всіма приголосними і в кінці слова **c** читається як українське **к**. Наприклад:

caput (капут) – голова, столиця,

cor (кор) – серце,

cutis (кутіс) – шкіра,

fructus (фруктус) – плід,

credere (кредере) – вірити,

nunc (нунк) – тепер.

G читається як українське **г**:

gutta (гутта) – крапля.

H читається як українське **г**:

homo (гомо) – людина,

herba (герба) – трава.

K вживається лише в словах іншомовного походження:

Kalendae (календе) – календи (перший день місяця у давніх римлян).

L завжди позначає м'який звук:

lapsus (ляпсус) – помилка.

S читається як українське **с**:

silva (сільва) – ліс.

S між двома голосними, а також між голосним і приголосним **m** або **n** вимовляється як українське **з**. Наприклад:

nasus (назус) – ніс,

sensere (цензере) – оцінювати.

X читається як **кс**:

rex (рекс) – цар.

X між голосними читається як **кз**:

exemplar (екземпляр) – зразок.

Z читається як українське з і зустрічається, головним чином, у словах грецького походження. Наприклад:

zona (зона) – пояс.

Буквосполучення

Буквосполучення **ngu** перед голосним читається як **нгв**:

lingua (лінгва) – язык, мова.

Буквосполучення **qu** перед голосним, з яким утворює окремий склад, читається як **кв**:

aqua (аква) – вода,

quartus (квартус) – четвертий .

Буквосполучення **su** перед голосним, з яким утворює окремий склад, читається як **св**:

suavis (свавіс) – милий, солодкий,

Буквосполучення **ti** перед голосним читається як **ці**:

ratio (раціо) – розум,

oratio (ораціо) – промова.

Після **s, t, x** буквосполучення **ti** читається як **ті**:

mixtio (мікстіо) – змішування, суміш,

bestia (бестіа) – тварина.

Сполучення приголосних букв **ch, ph, th, rh** пишуться здебільшого в словах, запозичених з грецької мови, і читаються так:

ch – як українське **х**:

chamomilla (хамомілля) – ромашка.

ph – як українське **ф**:

Phoenix (фенікс) – фенікс.

rh – як українське **р**:

rheum (реум) – ревінь.

th – як українське **т**:

thesa (тека) – коробка.

Наголос (Accentus).

Довгота і короткість складів

В латинській мові склади рахуюмо від кінця слова. Наприклад:

glo³-ri²-a¹,

ar⁴-gu³-men²-tum¹.

Наголос ніколи не падає на перший склад від кінця слова. Отже, у двоскладових словах наголошується другий від кінця склад. Наприклад: plánta, hérba, térra.

У багатоскладових словах наголос залежить виключно від довготи голосного другого складу від кінця. Якщо голосний другого складу від кінця є довгим, наголос падатиме на нього; якщо короткий, наголос переходить на третій склад від кінця.

Склади можуть бути довгими або короткими за природою (*syllaba naturā longa/brevis*) та за положенням (*syllaba positione longa/brevis*).

Правила довготи і короткості другого складу від кінця слова

I. Голосний другого складу від кінця довгий, якщо:

- він містить дифтонг (довгота за природою):
a - moé - nus;
- довгий за природою голосний (на письмі довгота голосного звука позначається горизонтальною рисою (–), яка ставиться над буквою, що позначає голосний звук):
do - cē - re;
- після голосного настає збіг приголосних (позиційна довгота):
sil - vést - ris;
- після нього стоїть приголосний **x** або **z** (позиційна довгота):
ref - lé - xus.

II. Голосний другого складу короткий, якщо:

- на короткість голосного вказує надстрочний знак – дужка (∪), який ставиться над голосним (природня короткість):
trí-tī-cum;
- після нього стоїть голосний або літера **h** (позиційна короткість):
fó-li-um,
rá-ti-o,
cón-tra-ho;
- він знаходиться перед сполученням приголосних, перший з яких проривний, а другий плавний: **b, d, p, t, g, c + l, r**:
vértēbra;
- після голосного стоять буквосполучення **ch, ph, th, rh**, які вважаються одним приголосним звуком:
mó-na-chus.

У латинізованих грецьких словах зберігається грецький наголос.

II. Методичні вказівки щодо вивчення основних розділів морфології

Морфологія – це вчення про слово в його граматичних формах і категоріях. Це та дисципліна, без знання якої неможливо з'ясувати особливості граматичної будови

мови, опанувати мову. Важливість предмета морфології, її місце серед інших мовних дисциплін визначають необхідність вдумливого і серйозного відношення до питань, які висвітлюються у цьому курсі.

Дієслово

Латинське дієслово (**verbum**) має форми особи, числа, часу і стану. Розрізняють два стани: активний (**actīvum**) і пасивний (**passīvum**), три способи: дійсний (**indicatīvus**), наказовий (**imperatīvus**), умовний (**coniunctīvus**). Значення дійсного і наказового способу в латинській мові таке ж як і в українській мові. Умовний спосіб служить для вираження передбачуваної, можливої дії або волі й бажання того, хто говорить.

Часи (**tempōra**) латинського дієслова за способом утворення і основним значенням поділяються на дві групи, кожна з яких включає по три часові форми.

До групи часів недоконаного виду (**система інфекта**) відносяться:

praesens – теперішній час;

imperfectum – минулий час недоконаного виду;

futūrum primum – майбутній перший.

До групи часів доконаного виду (**система перфекта**) входять:

perfectum – минулий час доконаного виду;

plusquamperfectum – давноминулий час;

futūrum secundum – майбутній другий, який позначає дію, що буде завершена до початку іншої дії в майбутньому.

Дієслова подаються в словнику разом з їх основними формами. Основних дієслівних форм у латинській мові є чотири, а саме:

1) перша особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану. Закінчується на **-o**: *mutō*.

2) перша особа однини минулого часу доконаного виду дійсного способу активного стану. Закінчується на **-i**: *mutāvī*.

3) супін (віддієслівний іменник). Закінчується на **-um**: *mutātum*.

4) інфінітив теперішнього часу активного стану. Закінчується на **-re**, **-ere**: *mutāre*.

Відповідно до цього, поряд з формою першої особи однини теперішнього часу в словнику знаходимо закінчення перфекта, супіна і інфінітива. Наприклад,

laudo, avi, atum, are – хвалити.

Laudo – це перша особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану, **āvi** – це закінчення перфекта, **ātum** – закінчення супіна, **āre** – закінчення інфінітива.

Форми латинського дієслова утворюються від трьох дієслівних основ:

- основи інфекта (основи **praesentis verbi**);
- основи перфекта (основи **perfecti verbi**);
- основи супіна (основи **supini**).

Схема визначення дієслівних основ

основа інфекта	4 дієсл. форма	–	-re (-ere)
основа перфекта	2 дієсл. форма	–	-i
основа супіна	3 дієсл. форма	–	-um

Усі латинські дієслова поділяються на чотири дієвідміни. Ознакою дієвідміни є закінчення основи інфекта.

Дієвідміна	Infinitivus praesentis activi (4-та форма)	Основа інфекта	Закінчення основи інфекта
prima	laudāre	laudā-	-ā-
secunda	docēre	docē-	-ē-
tertia	legere	leg-	приголосн.
tertia	struere	stru-	-ŭ-
tertia	capere	cap-	-ĭ-
quarta	finire	fini-	-ī-

Ознакою особової форми дієслова є закінчення відповідної особи і числа.

Особові займенники при відмінюванні дієслова не вживаються. Дієслівна форма, яка має визначене особове закінчення, відповідає певному особовому займеннику. Ці закінчення однакові для всіх дієвідмін і характерні для усіх часів активного стану, крім **perfectum indicativi activi**.

Дійсний спосіб (Indicativus)

Система інфекта

При відмінюванні в часах системи інфекта латинські дієслова приймають такі особові закінчення:

Особа	Активний стан		Пасивний стан	
	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
prima	-o (-m)	-mus	-or (-r)	-mur
secunda	-s	-tis	-ris	-mini
tertia	-t	-nt	-tur	-ntur

Теперішній час дійсного способу активного і пасивного станів (Praesens indicativi activi et passivi) утворюється за схемою:

основа інфекта + особові закінчення інфекта.

Примітка!

1) У дієсловах першої дієвідміни в першій особі однини відбувається злиття голосного “**a**” основи з особовим закінченням “**o**” в “**o**” в активному стані і закінчення “**or**” в “**or**” у пасиві. Наприклад: *nomīna + o = nomīno*; *nomīna + or = nomīnor*.

2) У дієсловах третьої дієвідміни між основою та особовим закінченням використовується сполучний голосний; в другій і третій особах однини та першій і другій особах множини – “**i**”, а в третій особі множини – “**u**”. Ці тематичні голосні вживаються і в тих дієсловах, основа яких закінчується на “**u**”. У пасивному стані – “**ě**” в другій особі однини, в третій особі однини та першій і другій особах множини – “**i**”, а в третій особі множини – “**u**”.

3) У дієсловах четвертої дієвідміни в третій особі множини використовується сполучний голосний “**u**”.

Зразки відмінювання

Activum

Coniugatio	prima	secunda	tertia	quarta
Singularis	1. laud-o	1. responde-o	1. dic-o	1. puni-o
	2. lauda-s	2. responde-s	2. dic-i-s	2. puni-s
	3. lauda-t	3. responde-t	3. dici-t	3. puni-t
Pluralis	1. laudā-mus	1. respondē-mus	1. dic-ĭ-mus	1. punī-mus
	2. laudā-tis	2. respondē-tis	2. dic-ĭ-tis	2. punī-tis
	3. lauda-nt	3. responde-nt	3. dic-u-nt	3. puni-u-nt

Passivum

Coniugatio prima	Coniugatio secunda	Coniugatio tertia	Coniugatio quarta
Singularis	Singularis	Singularis	Singularis
1. laud-or	1. cense-or	1. defend-or	1. puni-or
2. laudā-ris	2. censē-ris	2. defend-ě-ris	2. punī-ris
3. laudā-tur	3. censē-tur	3. defend-ĭ-tur	3. punī-tur
Pluralis	Pluralis	Pluralis	Pluralis
1. laudā-mur	1. censē-mur	1. defend-ĭ-mur	1. punī-mur
2. lauda-mīni	2. cense-mīni	2. defend-i-mīni	2. puni-mīni

Дієслова пасивного стану перекладаються українською мовою двома способами:

punīmur – нас карають, ми караємося;

docentur – їх навчають, вони навчаються.

Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів (*Imperfectum indicatīvi actīvi et passīvi*) дієслів I і II дієвідмін утворюється додаванням до основи інфекта суфікса **-ba-**, а для III і IV дієвідмін – **-eba-** і відповідних особових закінчень.

Зразки відмінювання

Actīvum

Coniugatio prima	Coniugatio secunda	Coniugatio tertia	Coniugatio quarta
Singulāris	Singulāris	Singulāris	Singulāris
1. muta-ba-m	1. cense-ba-m	1. dic-eba-m	1. puni-eba-m
2. mutā-ba-s	2. censē-ba-s	2. dic-eba-s	2. puni-ēba-s
3. mutā-ba-t	3. censē-ba-t	3. dic-eba-t	3. puni-ēba-t
Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis
1. muta-bā-mus	1. cense-bā-mus	1. dic-ebā-mus	1. puni-ebā-mus
2. muta-bā-tis	2. cense-bā-tis	2. dic-ebā-tis	2. puni-ebā-tis
3. muta-ba-nt	3. cense-ba-nt	3. dic-eba-nt	3. puni-ēba-nt

Passīvum

Coniugatio prima	Coniugatio secunda	Coniugatio tertia	Coniugatio quarta
Singulāris	Singulāris	Singulāris	Singulāris
1. mutā-ba-r	1. censē-ba-r	1. dic-ēba-r	1. puni-ēba-r
2. muta-bā-ris	2. cense-bā-ris	2. dic-ebā-ris	2. puni-ebā-ris
3. muta-bā-tur	3. cense-bā-tur	3. dic-ebā-tur	3. puni-ebā-tur
Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis
1. muta-bā-mur	1. cense-bā-mur	1. dic-ebā-mur	1. puni-ebā-mur
2. muta-ba-mīni	2. cense-ba-mīni	2. dic-eba-mīni	2. puni-eba-mīni
3. muta-ba-ntur	3. cense-ba-ntur	3. dic-eba-ntur	3. puni-eba-ntur

Майбутній час недоконаного виду (*Futūrum primum indicatīvi actīvi et passīvi*) утворюється шляхом приєднання до основи **praesentis verbi** суфікса **-b-** і особових закінчень активного і пасивного станів. Слід звернути увагу, що при відмінюванні дієслів першої і другої дієвідмін, починаючи з другої особи однини, з'являються з'єднувальні голосні в залежності від позиції (-ī-, -ē-, -u-).

Зразки відмінювання

Coniugatio prima	Passīvum
------------------	----------

Actīvum	Passīvum	Coniugatio secunda	
Singulāris	Singulāris	Singulāris	Plurālis
1. mutā-b-o	1. muta-b-or	1. censē-b-o	1. cense-b-or
2. mutā-b-i-s	2. muta-b-ē-ris	2. censē-b-i-s	2. cense-b-ē-ris
3. muta-b-i-t	3. muta-b-ī-tur	3. censē-b-i-t	3. cense-b-ī-tur
Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis
1. muta-b-ī-mus	1. muta-b-ī-mur	1. cense-b-ī-mus	1. cense-b-ī-mur
2. muta-b-ī-tis	2. muta-b-i-mīni	2. cense-b-ī-tis	2. cense-b-i-mīni
3. muta-b-u-nt	3. muta-b-u-ntur	3. cense-b-u-nt	3. cense-b-u-ntur

Майбутній час для дієслів **третьої** та **четвертої** дієвідмін утворюється шляхом приєднання до основи інфекта суфікса **-a-** для першої особи однини та суфікса **-e-** для решти осіб і особових закінчень.

Зразки відмінювання

Coniugatio tertia		Coniugatio quarta	
Actīvum	Passīvum	Actīvum	Passīvum
Singulāris	Singulāris	Singulāris	Singulāris
1. dic-a-m	1. dic-a-r	1. puni-a-m	1. puni-a-r
2. dic-e-s	2. dic-ē-ris	2. puni-e-s	2. puni-ē-ris
3. dic-e-t	3. dic-ē-tur	3. puni-e-t	3. puni-ē-tur
Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis
1. dic-ē-mus	1. dic-ē-mur	1. puni-ē-mus	1. puni-ē-mur
2. dic-ē-tis	2. dic-e-mīni	2. puni-ē-tis	2. puni-e-mīni
3. dic-e-nt	3. dic-e-ntur	3. puni-e-nt	3. puni-e-ntur

Інколи **futūrum primum indicatīvi actīvi et passīvi** вживається у значенні майбутнього часу доконаного виду, тоді **mutābo** перекладається “я зміню”, а **mutābor** – “мене змінять”.

Система перфекта

Минулий час доконаного виду дійсного способу активного стану (**Perfectum indicatīvi actīvi**) відповідає на питання “що зробив?”, “що зробила?”, “що зробило?”. Утворюється шляхом додавання до основи перфекта особових закінчень. Основу перфекта одержуємо, відкидаючи від другої дієслівної форми закінчення “i”.

Особові закінчення перфекта

Singulāris	Plurālis
1. -i	1. -īmus
2. -isti	2. -istis

3. -it

3. -ērunt (ēre)

Зразок відмінювання

Coniugatio prima	Coniugatio secunda	Coniugatio tertia	Coniugatio quarta
Singulāris	Singulāris	Singulāris	Singulāris
1. amāv-i	1. docu-i	1. scrips-i	1. ven-i
2. amav-isti	2. docu-isti	2. scrips-isti	2. ven-isti
3. amāv-it	3. docu-it	3. scrips-it	3. ven-it
Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis
1. amāv-īmus	1. docu-īmus	1. scrips-īmus	1. ven-īmus
2. amav-istis	2. docu-istis	2. scrips-istis	2. ven-istis
3. amav-ērunt	3. docu-ērunt	3. scrips-ērunt	3. ven-ērunt

Найпоширені способи утворення основ перфекта:

1. На **-vi** (суфікс **-v-** + закінчення **-i**). Наприклад:

cogīto, āvi, ātum, āre – обдумувати, роздумувати, вирішувати, мати намір,
deleo, ēvi, etum, ēre – руйнувати.

2. На **-ui** (суфікс **-u-** + закінчення **-i**). Наприклад:

veto, vetui, vetitum, vetāre – не допускати, заперечувати, не дозволяти,
habeo, habui, habitum, habēre – мати.

3. Шляхом подвоєння початкового приголосного (**редуплікація**). Наприклад:

do, dedi, datum, dāre – давати,

mordeo, momordi, morsum, mordēre – кусати.

4. Шляхом подовження кореневого голосного. Наприклад:

vinco, vīci, victum, vincēre – перемагати,

venio, vēni, ventum, venīre – приходити.

Деякі дієслова третьої дієвідміни при подовженні кореневого голосного змінюють його. Наприклад:

ago, ēgi, actum, agēre – гнати, діяти,

capio, cepi, captum, capēre – брати,

facio, feci, factum, facēre – робити,

iacio, iēcī, iactum, iacēre – кидати.

5. На **-si**, **-xi** (сигматична основа + закінчення **-i**). Наприклад:

augeo, auxi, auctum, augēre – збільшувати,

scribo, scripsi, scriptum, scribēre – писати.

6. Суплетивний перфект. Наприклад:

sum, fui, –, esse – бути.

Давноминулий час доконаного виду дійсного способу активного стану (Plusquamperfectum indicatīvi actīvi) утворюється від перфектної основи за допомогою суфікса **-era-** і особових закінчень дійсного способу активного стану:

Singulāris	Plurālis
1. -m	1. -mus
2. -s	2. -tis
3. -t	3. -nt

При перекладі цієї часової форми українською мовою додаємо прислівники “давно”, “раніше”.

Зразок відмінювання

Coniugatio prima	Coniugatio secunda	Coniugatio tertia	Coniugatio quarta
Singulāris	Singulāris	Singulāris	Singulāris
1. amav-ĕra-m	1. docu-ĕra-m	1. scrips-ĕra-	1. ven-ĕra-m
2. amav-ĕra-s	2. docu-ĕra-s	2. scrips-ĕra-s	2. ven-ĕra-s
3. amāv-ĕra-t	3. docu-ĕra-t	3. scrips-ĕra-t	3. ven-ĕra-t
Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis
1. amāv-erā-mus	1. docu-erā-mus	1. scrips-erā-mus	1. ven-erā-īmus
2. amav-erā-tis	2. docu-erā-tis	2. scrips-erā-tis	2. ven-erā-istis
3. amav-ĕra-nt	3. docu-ĕra-nt	3. scrips-ĕra-nt	3. ven-ĕra-nt

Майбутній час доконаного виду дійсного способу активного стану (Futūrum secundum indicatīvi actīvi) відповідає на питання “що зроблю?” Утворюється шляхом додавання до основи перфекта суфікса **-er-** для першої особи однини, суфікса **-eri-** для всіх інших осіб і особових закінчень дійсного способу активного стану (перша особа однини – **-o**):

Singulāris	Plurālis
1. -er-o	1. -erī-mus
2. -eri-s	2. -erī-tis
3. -eri-t	3. -eri-nt

Зразок відмінювання

Coniugatio prima	Coniugatio secunda	Coniugatio tertia	Coniugatio quarta
Singulāris	Singulāris	Singulāris	Singulāris
1. amav-ēr-o	1. docu-ēr-o	1. scrips-ēr-o	1. ven-ēr-o
2. amav-ēri-s	2. docu-ēri-s	2. scrips-ēri-s	2. ven-ēri-s
3. amāv-ēri-t	3. docu-ēri-t	3. scrips-ēri-t	3. ven-ēri-t
Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis
1. amāv-erī-mus	1. docu-erī-mus	1. scrips-erī-mus	1. ven-erī-mus
2. amav-erī-tis	2. docu-erī-tis	2. scrips-erī-tis	2. ven-erī-tis
3. amav-ēri-nt	3. docu-ēri-nt	3. scrips-ēri-nt	3. ven-ēri-nt

Відмінювання допоміжного дієслова sum, fui, –, esse
Indicativus

Praesens	Imperfectum	Futurum I	Perfectum	Plusquamperf.	Futurum II
Singulāris	Singulāris	Singulāris	Singulāris	Singulāris	Singulāris
1. sum	1. eram	1. ero	1. fui	1. fueram	1. fuēro
2. es	2. eras	2. eris	2. fuisti	2. fuēras	2. fuēris
3. est	3. erat	3. erit	3. fuit	3. fuērat	3. fuērit
Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis
1. sumus	1. erāmus	1. erīmus	1. fuīmus	1. fuerāmus	1. fuerīmus
2. estis	2. erātis	2. erītis	2. fuistis	2. fuerātis	2. fuerītis
3. sunt	3. erant	3. erunt	3. fuērunt	3. fuerant	3. fuērunt

Часи системи перфекта у пасивному стані

Форми пасивного стану часів системи перфекта утворюються аналітичним шляхом. Вони складаються з дієприкметника минулого часу пасивного стану (**participium perfecti passivi**) відмінюваного дієслова і допоміжного дієслова **esse** у відповідному часі:

для perfectum – praesens,

для plusquamperfectum – imperfectum,

для futurum secundum – futurum primum.

Необхідно пам'ятати, що **participium perfecti passivi** утворюється від основи супіна додаванням відповідних родових закінчень:

doct-um → doct-us (m), doct-a (f), doct-um (n) – Sing.

doct-i (m), doct-ae (f), doct-a (n) – Pluralis.

Зразки відмінювання

Perfectum	Plusquamperfectum	Futūrum secundum
Singularis	Singularis	Singularis
1. laudātus, a, um sum	1. laudātus, a, um eram	1. laudātus, a, um ero
2. laudātus, a, um es	2. laudātus, a, um eras	2. laudātus, a, um eris
3. laudātus, a, um est	3. laudātus, a, um erat	3. laudātus, a, um erit
Plurālis	Plurālis	Plurālis
1. laudāti, ae, a sumus	1. laudāti, ae, a erāmus	1. laudāti, ae, a erīmus
2. laudāti, ae, a estis	2. laudāti, ae, a erātis	2. laudāti, ae, a erītis
3. laudāti, ae, a sunt	3. laudāti, ae, a erant	3. laudāti, ae, a erunt

Існує певна складність при вивченні відкладних і напіввідкладних дієслів (**verba deponentia et verba semideponentia**). На відміну від звичайних дієслів, відкладні дієслова мають форми тільки пасивного стану, а значення – активне: *arbītror* – я думаю, *arbitrātus sum* – я подумав, *arbitrāri* – думати. Такі дієслова можуть відмінюватися в усіх часах системи інфекта і перфекта, але тільки у пасивному стані, маючи при цьому активне значення.

Напіввідкладні дієслова мають активні і пасивні форми, але значення, як і відкладні дієслова, тільки активне: *gaudeo, gavisus sum, gaudere* – радіти. При відмінюванні напіввідкладних дієслів треба виходити з конкретного прикладу: якщо інфінітив активний, тоді всі часи системи інфекта повинні мати тільки активний стан, якщо пасивний – то і відмінювання дієслова буде відбуватися у пасивному стані. Але значення в обох випадках буде тільки активним. Те ж саме слід пам'ятати і при відмінюванні в системі часів перфекта.

Modus coniunctivus

(Умовний спосіб)

Кон'юнктив виражає можливість, сумнів, побажання, спонукання, намір, а також служить для передачі непрямой мови. У класичній латині умовний спосіб широко використовувався в незалежних реченнях та в різних типах підрядних речень.

На відміну від дійсного способу, кон'юнктив має чотири часи: praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum. Українською мовою кон'юнктив перекладається умовним, наказовим способом, а частково – описовими формами.

Praesens coniunctivi activi et passivi утворюються додаванням до основи інфекта суфікса **-e-** для дієслів першої дієвідміни, суфікса **-a-** для дієслів другої, третьої і четвертої дієвідмін та особових закінчень активного або пасивного стану.

Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis
1.accusem	1.accusēmus	1. defendam	1.defendāmus
2.accuses	2.accusētis	2.defendas	2.defendātis
3.accuset	3.accusent	3.defendat	3.defendant

Praesens coniunctivi дієслова **sum, fui, –, esse:**

Singulāris	Plurālis
1.sim	1.simus
2.sis	2.sitis
3.sit	3.sint

Imperfectum coniunctivi activi et passivi утворюється додаванням до інфінітива теперішнього часу активного стану особових закінчень:

Singulāris	Plurālis
1.accusārem	1.accusarēmus
2.accusāres	2.accusarētis
3.accusāret	3.accusārent

Imperfectum coniunctivi дієслова **sum, fui, –, esse:**

Singulāris	Plurālis
1.essem	1.essemus
2.esses	2.essetis
3.esset	3.essent

Perfectum coniunctivi activi утворюються додаванням до основи перфекта суфікса **-eri-** та особових закінчень активного стану:

Singulāris	Plurālis
------------	----------

1. accusavērim	1. accusaverīmus
2. accusavēris	2. accusaverītis
3. accusavērit	3. accusavērint

Perfectum coniunctīvi дієслова **sum, fui, –, esse:**

Singulāris	Plurālis
1. fuērim	1. fuerīmus
2. fuēris	2. fuerītis
3. fuērit	3. fuērint

Perfectum coniunctīvi passivi утворюється за допомогою **participium perfecti passivi** та дієслова **esse** в **praesens coniunctīvi**:

Singulāris	Plurālis
1. accusātus, a, um sim	1. accusāti, ae, a simus
2. accusātus, a, um sis	2. accusāti, ae, a sitis
3. accusātus, a, um sit	3. accusāti, ae, a sint

Plusquamperfectum coniunctīvi activi утворюється додаванням до основи перфекта суфікса – **isse-** та особових закінчень активного стану:

Singulāris	Plurālis
1. accusavissem	1. accusavissemus
2. accusavisses	2. accusavissetis
3. accusavisset	3. accusavissent

Plusquamperfectum coniunctīvi дієслова **sum, fui, –, esse:**

Singulāris	Plurālis
1. fuissem	1. fuissemus
2. fuisses	2. fuissetis
3. fuisset	3. fuissent

Plusquamperfectum coniunctīvi passivi утворюється за допомогою **participium perfecti passivi** та дієслова **esse** в **praesens coniunctīvi**:

Singulāris	Plurālis
1. accusātus, a, um essem	1. accusāti, ae, a essemus
2. accusātus, a, um esses	2. accusāti, ae, a essetis
3. accusātus, a, um esset	3. accusāti, ae, a essent

Вживання кон'юнктива у незалежних реченнях

У незалежних реченнях кон'юнктив виражає волю й бажання, можливу й неможливу дію, сумнів та нерішучість.

1. **Coniunctivus hortativus** виражає спонукання, заклик до дії; вживається лише перша особа множини теперішнього часу. В українській мові ця форма кон'юнктива передається наказовим способом першої особи множини:

Gaudeamus igitur. – Отже, веселімося.

2. **Coniunctivus imperativus** виражає наказ, вимогу, прохання, категоричне побажання; вживаються друга і третя особи однини та множини теперішнього часу. Українською мовою перекладається умовним, наказовим способами, а також описовими формами наказового способу.

Audiatur et altera pars! – Нехай буде вислухана й інша сторона!

3. **Coniunctivus prohibitivus** виражає заборону. Вживається друга особа однини і множини у формах praesens та perfectum із заперечною часткою ne:

Ne venias! – Не приходь!

4. **Coniunctivus optativus** виражає побажання; вживається praesens, imperfectum та plusquamperfectum. Часто перед дієсловом ставиться utinam (о, якби), заперечна частка ne.

Utinam sciat. – О, якби він знав.

5. **Coniunctivus concessivus** виражає поступку, вживається у формі praesens та perfectum із заперечною часткою ne. Перекладається за допомогою слів “припустимо, що” або “хай”.

Sit hoc verum. – Припустимо, що це правда.

6. **Coniunctivus potentialis** виражає можливість або нерішуче ствердження; вживається praesens, imperfectum та perfectum із заперечною часткою non. Перекладається за допомогою слів “може”, “можливо”:

Nos non faciam. – Можливо, я цього не роблю.

7. **Coniunctivus dubitativus** виражає сумнів, вагання, розмірковування; вживається перша особа однини і множини (praesens та imperfectum) у питальних реченнях. Перекладається давальним відмінком з неозначеною формою:

Quid timeam? – Чого мені боятися?

Дієслова складені з sum

Від дієслова sum, fui, – , esse (бути) за допомогою префіксів утворюється ряд дієслів. Префікси надають дієслову нового значення: ab – віддалення, ad – наближення, de – усунення, inter – перебування серед чого-небудь, prae – перебування перед чим-небудь тощо. Наприклад:

absum, afui, – , abesse – бути відсутнім;

adsum, adfui (affui), – , adesse – бути присутнім;

desum, defui, – , deesse – не вистачати;

insum, infui, – , inesse – бути всередині;

intersum, , interfui, – , interesse – бути між чим-небудь, брати участь;

obsum, obfui, – , obesse – шкодити;

praesum, praefui, – , praeesse – очолювати, бути на чолі;

supersum, superfui, – , superesse – бути зайвим.

Відмінювання дієслова **absum, afui, – , abesse**

Indicativus		
Praesens	Imperfectum	Futūrum I
Singularis		
1.absum	1.abĕram	1.abĕro
2.abes	2.abĕras	2.abĕris
3.abest	3.abĕrat	3.abĕrit
Plurālis		
1.absumus	1.aberāmus	1.aberīmus
2.abestis	2.aberātis	2.aberītis
3.absunt	3.aberant	3.abĕrunt
Perfectum	Plusquamperfectum	Futūrum II
Singularis		
1.afui	1.afuĕram	1.afuĕro
2.afuisti	2.afuĕras	2.afuĕris
3.afuit	3.afuĕrat	3.afuĕrit
Plurālis		
1.afuīmus	1.afuerāmus	1.afuerīmus
2.afuistis	2.afuerātis	2.afuerītis
3.afuērunt	3.afuerant	3.afuĕrint

Дієслова **possum, potui, – , posse** – могли;

prosum, profui, – , prodesse – допомагати

Дієслово **possum** складається з форманта **pot-** (основа прикметника **potis** – могутній) і дієслова **sum, fui, – , esse**. При відмінюванні цього дієслова в теперішньому часі перед початковим голосним відповідної форми дієслова **esse** вживається формант **pot-**, а перед приголосним – його асимільований варіант **pos-**. В **imperfectum** і **futūrum primum**, де форми дієслова **esse** скрізь починаються на голосний, послідовно вживається формант **pot-**. У системі перфекта часові форми утворюються від основи перфекта **potu-**.

Дієслово **prossum** утворене з **prod** і **sum**; перед приголосним “**d**” випадає, а

перед голосним зберігається: *prosum, prodes, prodest, prosumus, prodestis, prosunt.*

Відмінювання дієслова *possum, potui, – , posse*

Indicativus		
Praesens	Imperfectum	Futurum I
Singularis		
1. <i>possum</i>	1. <i>poteram</i>	1. <i>potero</i>
2. <i>potes</i>	2. <i>poteras</i>	2. <i>poteris</i>
3. <i>potest</i>	3. <i>poterat</i>	3. <i>poterit</i>
Pluralis		
1. <i>possumus</i>	1. <i>poteramus</i>	1. <i>poterimus</i>
2. <i>potestis</i>	2. <i>poteratis</i>	2. <i>poteritis</i>
3. <i>possunt</i>	3. <i>poterant</i>	3. <i>poterunt</i>

Perfectum	Plusquamperfectum	Futurum II
Singularis		
1. <i>potui</i>	1. <i>potueram</i>	1. <i>potuero</i>
2. <i>potuisti</i>	2. <i>potueras</i>	2. <i>potueris</i>
3. <i>potuit</i>	3. <i>potuerat</i>	3. <i>potuerit</i>
Pluralis		
1. <i>potuimus</i>	1. <i>potueramus</i>	1. <i>potuerimus</i>
2. <i>potuistis</i>	2. <i>potueratis</i>	2. <i>potueritis</i>
3. <i>potuerunt</i>	3. <i>potuerant</i>	3. <i>potuerint</i>

Слід пам'ятати, що додаток при складених дієсловах завжди стоїть у давальному відмінку. Наприклад: *prodesse amicis (Dat.)* – допомагати друзям.

Дієслово *desum, defui, – , deesse* в українській мові вживається, як правило, безособово, поєднуючись з родовим відмінком іменника. У латинській мові при цьому дієслові, як і при будь-якому іншому складеному дієслові, підмет ставиться у називному відмінку, а додаток – у давальному. Наприклад: *Vires (Nom.) vobis (Dat.) desunt.* – Вам бракує сил.

Дієслова *abesse, praesesse, posse* утворюють дієприкметники теперішнього часу активного стану:

absens, absentis – відсутній; *praesens, praesentis* – присутній; *potens, potentis* – могутній.

Відмінювання дієслова *fero, tuli, latum, ferre* – нести

Дієвідміна дієслова *ferre* утворюється від трьох основ: основи інфекта *fer-*,

основи перфекта **tul-** і основи супіна **lat-**. Крім того, дієслово *ferre* утворює атематичні форми в другій і третій особах однини та другій особі множини теперішнього часу дійсного способу (*fers, fert, fertis*), у теперішньому часі наказового способу (*fer, ferte*), у минулому часі недоконаного виду кон'юнктива (*ferrem*) та інфінітиві (*ferre*). Перфектні форми дієслова **ferre** утворюються від основи **tul-** в активному стані, від основи **lat-** – в пасивному за загальним правилом.

Indicativus			
Praesens		Imperfectum	
Activum	Passivum	Activum	Passivum
Singulāris	Singulāris	Singulāris	Singulāris
1. fero	1. feror	1. ferēbam	1. ferēbar
2. fers	2. ferris	2. ferēbas	2. ferebāris
3. fert	3. fertur	3. ferēbat	3. ferebātur
Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis
1. ferīmus	1. ferīmur	1. ferebāmus	1. ferebāmur
2. fertis	2. ferimīni	2. ferebātis	2. ferebamīni
3. fert	3. feruntur	3. ferēbant	3. ferebantur
Futūrum primum		Perfectum	
Activum	Passivum	Activum	Passivum
Singulāris	Singulāris	Singulāris	Singulāris
1. feram	1. ferar	1. tuli	1. latus, a, um sum
2. feres	2. ferēris	2. tulisti	2. latus, a, um es
3. feret	3. ferētur	3. tulit	3. latus, a, um est
Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis
1. ferēmus	1. ferēmur	1. tulīmus	1. lati, ae, a sumus
2. ferētis	2. feremīni	2. tulistis	2. lati, ae, a estis
3. ferent	3. ferentur	3. tulērunt	3. lati, ae, a sunt
Plusquamperfectum		Futūrum secundum	
Activum	Passivum	Activum	Passivum
Singulāris	Singulāris	Singulāris	Singulāris
1. tuleram	1. latus, a, um eram	1. tulerō	1. latus, a, um ero
2. tuleras	2. latus, a, um eras	2. tuleris	2. latus, a, um eris
3. tulerat	3. latus, a, um erat	3. tulerit	3. latus, a, um erit
Plurālis	Plurālis	Plurālis	Plurālis
1. tuleramus	1. lati, ae, a eramus	1. tulerimus	1. lati, ae, a erimus

2. tuleratis	2. lati, ae, a eratis	2. tuleritis	2. lati, ae, a eritis
3. tulerant	3. lati, ae, a erant	3. tulerint	3. lati, ae, a erunt

У латинській мові вживаються дієслова складені з *ferre*. Префікси надають цим дієсловом певних відтінків значення. Наприклад:

aufero, abstuli, ablātum, auferre – відносити;

defero, detuli, delātum, deferre – відносити, доносити;

differo, distuli, dilātum, differre – відкладати, відрізняти;

infero, intuli, illātum, inferre – вносити;

perfero, pertuli, perlātum, perferre – переносити;

refero, retuli, relātum, referre – приносити назад, звітувати;

transfero, transtuli, translātum, transferre – переносити;

confero, contuli, collātum conferre – зносити.

При відмінюванні названих дієслів *ferre* змінюється за загальним зразком, а префікси не змінюються.

Відмінювання дієслів

volō, volui, velle – хотіти; **nolo, nolui, nolle** – не хотіти;

malo, malui, malle – воліти, надавати перевагу

	Indicativus			Conjunctivus		
Praesens						
Singulāris						
1.	volō	nolo	malo	velim	nolim	malim
2.	vis	non vis	mavis	velis	nolis	malis
3.	vult	non vult	mavult	velit	nolit	malit
Plurālis						
	volūmus	nolūmus	malūmus	velīmus	nolīmus	malīmus
	vultis	non vultis	mavultis	velītis	nolītis	malītis
	volunt	nolunt	malunt	velint	nolint	malint
Imperfectum						
Singulāris						
	volēbam	nolēbam	malēbam	vellem	nollem	mallem
	volēbas	nolēbas	malēbas	velles	nolles	malles
etc.						
Futūrum I				Perfectum indicatīvi		
Singulāris						

	volam	nolam	malam	volui	nolui	malui
	voles	noles	males	voluisti	noluisti	maluisti
etc.						
Imperatīvus						
Praesens: sing.: noli, nolīto; plur.: nolīte						
Infinitīvus						
Praesens: velle, nolle, malle						
Perfectum: voluisse, noluisse, maluisse						

Відмінювання дієслова **eo, ii, itum, ire** – йти

Характерною особливістю дієслова **eo** є те, що у формах інфекта перед приголосним виступає голосний основи “**i**” (крім part. praes. – iens), перед голосним “**e**”.

	Indicativus	Coniunctivus
Praesens	sing. eo, is, it plur. imus, itis, eunt	sing. eam, eas, eat plur. eāmus, eātis, eant
Imperfectum	sing. ibam, ibas, ibat plur. ibāmus, ibātis, ibant	sing. irem, ires, iret plur. irēmus, irētis, irent
Futurum I	sing. ibo, ibis, ibit plur. ibīmus, ibītis, ibunt	—
Perfectum	sing. ii, isti, iit plur. iimus, istis, iērunt	sing. iērim, iēris, iērit plur. ierīmus, ierītis, iērunt
Plusquamperfectm	sing. iēram, iēras etc.	sing. issem, isses etc
Futurum II	sing. iēro, iēris etc.	—

Відмінювання дієслова **fiō, factus sum, fiēri** – ставатись

Дієслово **fiēri** має пасивне значення, хоч всі часи системи інфекта мають активні форми. Це, по суті, напіввідкладне дієслово.

Часи системи перфекта мають усі форми пасивні. Для їх утворення використовується **participium perfecti passivi** – factus, a, um від дієслова facio. Таким чином, дієслово **fiō, fiēri, factus sum** – суплетивне: основа системи інфекта – “**fi-**”, основа пасивного дієприкметника, який входить до складу часових форм системи перфекта, – “**fact-**”.

У системі інфекта дієслово **fiō** відмінюється за четвертою дієвідміною з певними відхиленнями:

Indicativus actīvi		
Praesens	Imperfectum	Futūrum I
Singulāris		
1.fio	1.fiēbam	1.fiam
2.fis	2.fiēbas	2.fies
3.fit	3.fiēbat	3.fiet
Plurālis		
1.fimus	1.fiebāmus	1.fiēmus
2.fitis	2.fiebātis	2.fiētis
3.fiunt	3.fiebant	3.fient
Indicativus passīvi		
Perfectum	Plusquamperfectum	Futūrum II
Singulāris		
1.factus, a, um sum	1.factus, a, um eram	1.factus, a, um ero
2.factus, a, um es	2.factus, a, um eras	2.factus, a, um eris
3.factus, a, um est	3.factus, a, um erat	3.factus, a, um erit

Plurālis		
1.facti, ae, a sumus	1.facti, ae, a erāmus	1.facti, ae, a erimus
2.facti, ae, a estis	2.facti, ae, a erātis	2.facti, ae, a eritis
3.facti, ae, a sunt	3.facti, ae, a erant	3.facti, ae, a erunt

Відмінювання дієслова edo, edi, esum, edere (esse) – їсти

Дієслово **edo** утворює більшість форм за зразком третьої дієвідміни. Деякі форми утворюються шляхом додавання до основи закінчень без сполучних голосних (атематично) внаслідок переходу звука “**d**” в “**s**” перед наступним “**s**” і “**t**”. Такими формами є теперішній час дійсного способу, минулий час недоконаного виду кон’юнктива, імператив, інфінітив теперішнього часу.

Indicativus actīvi		
Praesens	Imperfectum	Futūrum I
Singulāris		
1.edo	1.edēbam	1.edam
2.es (edis)	2.edēbas	2.edes

3.est (edit)	3.edēbat	3.edet
Plurālis		
1.edimus	1.edebāmus	1.edēmus
2.editis	2.edebātis	2.edētis
3.edunt	3.edēbant	3.edent

Perfectum	Plusquamperfectum	Futūrum II
Singulāris		
1.edi	1.edēram	1.edēro
2.edisti	2.edēras	2.edēris
3.edit	3.edērat	3.edērit
Plurālis		
1.edimus	1.ederāmus	1.ederīmus
2.editis	2.ederātis	2.ederītis
3.edērunt	3.edērant	3.edērint

**Недостатні дієслова
(Verba defectīva)**

Недостатніми називаються дієслова, які утворюють не всі, а лише деякі часові чи особові форми. До таких дієслів належать:

aīo, aīt – стверджувати, говорити;

inquam, inquit – говорити;

coepi, coepisse – починати;

odi, odisse – ненавидіти;

memīni, meminisse – пам'ятати.

Зразок відмінювання дієслова inquam

Indicātīvus

Praesens	Futurum	Perfectum
Singulāris		
1.inquam	1.–	1.–
2.inquis	2.inquies	2.inquisti
3.inquit	3.inquiet	3.inquit
Plurālis		
1.–		
2.–		
3.inquiunt		

Дієслово **fari** (говорити) також недостатнє. Зустрічаються лише такі форми, утворені від нього: **fatur** – persona tertia singularis praesentis indicativi, **fabor** – persona prima singularis futuri, **fare** – persona secunda singularis imperativi praesentis, **fari** – infinitivus praesentis, **fatus, a, um** – participium perfecti passivi.

Дієслово **aiō** виступає тільки в деяких формах **praesens** та **imperfectum**:

Indicatīvus	
Praesens	Imperfectum
Singulāris	
1.aiō	1.aiēbam
2.ais	2.aiēbas
3.ait	3.aiēbat
Plurālis	
1.–	1.aiebāmus
2.–	2.aiebātis
3.aiunt	3.aiebant

Дієслова **coepi, odi, memīni** не мають системи інфекта. Часи системи перфекта ці дієслова утворюють за загальним правилом. Від дієслова **memīni** вживається **imperatīvus futūri: memento** – пам'ятай; **mementōte** – пам'ятайте.

Безособові дієслова (Verba impersonalia)

Безособовими називаються дієслова, які позначають дію або стан безвідносно до діяча (особи, предмета), називають процес, який відбувається сам по собі, без дійової особи, тому при них немає підмета.

У латинській мові безособові дієслова поділяються на такі три групи:

I. дієслова, що вказують на природні явища і зазвичай вживаються безособово:

fulget, fulsit, fulgēre – блискає,
grandinat, –, grandināre – падає град,
lucescit, luxit, lucescēre – розвиднюється,
ningit, ninxit, ningēre – падає сніг,
pluit, pluit, pluēre – падає дощ,
tonat, tonuit, tonāre – гримить.

II. дієслова, що означають почуття, повинність, необхідність і вживаються завжди безособово:

decet, decuit, decēre – личить, годиться,
 dedecet, dedecuit, dedecēre – не личить, не годиться,
 libet, libuit, libēre – подобається, хочеться,
 licet, licuit, licēre – дозволено, можна,
 misēret, miserītus sum, miserēre – жаль, шкода,
 oportet, oportuit, oportēre – слід, треба
 та інші.

III. дієслова, які вживаються у безособовій і особовій формах, але мають при цьому різні значення. Наприклад:

accīdo, accīdi, accidēre – падати

безособ.: accīdit, accīdit, –, accidēre – трапляється,

consto, constīti, constatūrus, constāre – складатися

безособ.: constat, constītit, constāre – відомо.

Gerundium et gerundivum **(Віддієслівні іменні форми)**

Герундій (gerundium) – це віддієслівний іменник, який замінює непрямі відмінки інфінітива, і використовується в значенні іменника.

Герундій утворюється додаванням до основи інфекта суфікса **-nd-** для дієслів першої і другої дієвідмін і суфікса **-end-** для дієслів третьої і четвертої дієвідмін та закінчення **-i** (в **Genetivus**). Наприклад:

condemnandi, docendi, absolvendi, audiendi.

Герундій має властивості іменника і дієслова. Він, як і іменники, відмінюється за відмінками, вживається в реченнях у функції непрямих відмінків. Віддієслівний іменник зберігає також властивості дієслова, а саме: керує тим відмінком, що і дієслово, від якого утворений, означенням при герундії виступає прислівник.

Герундій має чотири відмінки, відмінюється за другою відміною іменників середнього роду однини. Логічним називним відмінком вважається **infinitivus praesentis activi**. Наприклад:

Nom.	absolvēre – виправдання
Gen.	absolvendi – виправдання
Dat.	absolvendo – виправданню
Acc.	ad absolvendum – для виправдання
Abl.	absolvendo – виправданням

Genetivus герундія вживається в ролі неузгодженого означення при іменниках (Ars discendi dignitas est. – Мистецтво говорити вважається достоїнством), а також з постпозитивними прийменниками causa і gratia (legendi causa – заради читання).

Datīvus герундія вживається на позначення мети (Aqua utilis est bibendo. – Вода є корисною для пиття.)

Accusatīvus герундія з прийменником ad вживається для висловлення мети (tempus ad deliberandum – час для роздуму).

Ablatīvus герундія служить для позначення обставини способу дії (Homīnis mens discendo alitur. – Думка людини годується вченням), а також вживається в ролі непрямого додатка з прийменниками ex, de, in (In disputando veritas gignitur. – У суперечці народжується істина.).

На українську мову герундій перекладається:

- 1) неозначеною формою дієслова: ars legendi libros – уміння читати книги;
- 2) віддієслівним іменником: ars amandi – мистецтво кохання;
- 3) дієприслівником: docendo discimus – навчаючи, вчимося.

Герундив (gerundivum) – віддієслівний прикметник, що утворюється шляхом додавання до основи інфекта суфікса **-nd-** для дієслів першої і другої дієвідмін і суфікса **-end-** для дієслів третьої і четвертої дієвідмін та родових закінчень **-us, -a, -um**. Наприклад:

condemnandus, a, um – той, та, те якого (-у) слід засудити,
docendus, a, um – той, та, те якого (-у) слід навчати,
absolvendus, a, um – той, та, те якого (-у) слід виправдати,
audiendus, a, um – той, та, те якого (-у) слід слухати.

Герундив перекладається на українську мову віддієслівним прикметником у пасивній формі із значенням необхідності.

Герундив відмінюється за першою та другою відмінами в однині та множині. Може вживатися як означення і як іменна частина складеного присудка.

Якщо при герундиві, який є іменною частиною присудка, немає прямого додатка, то герундив ставиться у формі середнього роду однини. Наприклад: mihi legendum est – мені треба читати.

Якщо при герундиві є прямий додаток, то за допомогою віддієслівного прикметника і форм дієслова **esse** утворюється описова дієвідміна пасивного стану (**coniugatio periphrastica passiva**), яка виражає необхідність, повинність і перекладається за допомогою слів **слід, треба, необхідно**. Наприклад:

De gustibus non est disputandum. – Про смаки не слід сперечатись.

Герундив у функції означення може не мати значення повинності і перекладається на українську мову віддієслівним іменником або неозначеною формою дієслова. Герундив узгоджується з іменником у роді, числі й відмінку. Наприклад: studium libri legendi – прегнення читати книгу.

Заміна герундія герундивом

Якщо герундій має при собі прямий додаток у знахідному відмінку, його можна замінити герундивом. При заміні герундія герундивом прямий додаток ставиться у відмінку герундія, а герундій замінюється герундивом, який узгоджується в роді, числі та відмінку з колишнім прямим додатком. Наприклад:

Ars gubernandi civitātem. – Мистецтво управління державою.

Ars civitātis gubernandae. – Мистецтво управляти державою.

Іменник (Substantivum)

Іменник має граматичні категорії роду (**genus**), числа (**numērus**) та відмінка (**casus**).

У латинській мові є три роди:

masculinum (m) – чоловічий,

femininum (f) – жіночий,

neutrum (n) – середній.

Рід іменників можна визначити за значенням, а також за закінченням

Nominativus Singulāris. За значенням до чоловічого роду належать назви осіб чоловічої статі, назви більшості річок, вітрів, місяців. До жіночого – назви живих істот жіночої статі, назви міст, країн, островів та дерев. У латинській мові є іменники спільного роду (**genus commūne**). Наприклад:

parentes – батьки (батько, мати),

civis – громадянин, громадянка.

Змінюватися за числами властиво майже усім іменникам латинської мови.

Навіть іменники на позначення абстрактних чи одиничних понять і речовин часто мають форми однини і множини. Існують також іменники, які вживаються лише у формах однини або множини (**singularia** та **pluralia tantum**).

Систему латинського відмінювання утворюють шість відмінків:

Nominativus (Nom.) – називний відмінок,

Genetivus (Gen.) – родовий відмінок,

Dativus (Dat.) – давальний відмінок,

Accusativus (Acc.) – знахідний відмінок,

Ablativus (Abl.) – аблятив,

Vocativus (Voc.) – клична форма.

Ablativus – відкладний відмінок, в якому злилися функції трьох відмінків, які колись існували самостійно: відкладного, місцевого та орудного.

Латинський іменник має п'ять відмін. Належність іменника до відміни визначається за кінцевим звуком його основи. Оскільки кінцевий звук основи

зберігся не в усіх відмінках, то належність іменника до відміни практично визначається за закінченням **Genetivus Singulāris**, що подається у словнику для кожного іменника:

- declinatio prima – ae,**
- declinatio secunda – i,**
- declinatio tertia – is,**
- declinatio quarta – us,**
- declinatio quinta – ei.**

Працюючи зі словником, обов'язково слід виписувати і запам'ятовувати іменники у двох формах – називного і родового відмінків однини. Наприклад:
patria, ae, *f* – батьківщина.

Якщо від форми **Gen. Sing.** відкинути закінчення, то ми отримаємо практичну основу, до якої при відмінюванні додаються відмінкові. Так, в іменника першої відміни **terra (Gen.Sing. – terrae)** практична основа **terr-**, а в іменника третьої відміни **tempus (Gen.Sing. – tempōris)** практична основа **tempor-**.

Сутність системи латинського відмінювання полягає у приєднанні порівняно невеликої кількості відмінкових закінчень до різних основ.

Перша відміна іменників (Declinatio prima)

До першої відміни належать іменники жіночого роду, що закінчуються у **Nominativus Singulāris** на **-a**, а в **Genetivus Singulāris** на **-ae**. Наприклад:

- persōna, ae, *f* – особа,
- magistra, ae, *f* – вчителька,
- herba, ae, *f* – трава,
- terra, ae, *f* – земля, країна.

Зразок відмінювання

Casus	Singularis	Pluralis
Nom.	herb-a	herb-ae
Gen.	herb-ae	herb-ārum
Dat.	herb-ae	herb-is
Acc.	herb-am	herb-as
Abl.	herb-ā	herb-is
Voc.	herba	herb-ae

До першої відміни належать також іменники чоловічого роду, які вказують на рід занять або належать до певної народності. Наприклад:

agricōla, ae, *m* – землероб,

nauta, ae, *m* – моряк,

pirāta, ae, *m* – розбійник,

scriba, ae, *m* – писар,

Scytha, ae, *m* – скиф.

За зразком відмінювання іменників першої відміни відмінюються також прикметники жіночого роду на -a (magna – велика, bona – добра, longa – довга), а також присвійні займенники (mea – моя, tua – твоя, sua – своя, vestra – ваша).

Друга відміна іменників (Declinatio secunda)

До другої відміни належать іменники чоловічого та середнього родів, які в **Genetivus Singulāris** закінчуються на -i. Іменники чоловічого роду у **Nominativus Singulāris** мають закінчення -us, -er, -ir, а середнього роду – закінчення -um. Наприклад:

populus, i, *m* – народ,

dominus, i, *m* – господар,

puer, pueri, *m* – хлопчик,

liber, bri, *m* – книга,

vir, viri, *m* – муж, лицар,

oppidum, i, *n* – місто,

templum, i, *n* – храм,

verbum, i, *n* – слово.

У словах чоловічого роду на -us **Vocativus Singulāris** закінчується на -e.

Власні імена чоловічого роду на -us з попереднім голосним у **Vocativus Singulāris** мають закінчення -i. Наприклад:

Vergilius, ii, *m* – **Voc. Sing.** – Vergili.

Зразки відмінювання іменників чоловічого роду

Casus	Singulāris			
Nom.	amīcus	liber	puer	vir
Gen.	amīc-i	libr-i	puer-i	vir-i
Dat.	amīc-o	libr-o	puer-o	vir-o
Acc.	amīc-um	libr-um	puer-um	vir-um
Abl.	amīc-ō	libr-ō	puer-ō	vir-ō
Voc.	amīc-e	liber	puer	vir

Casus	Plurālis			
Nom.	amīc-i	libr-i	puer-i	vir-i
Gen.	amīc-ōrum	libr-ōrum	puer-ōrum	vir-ōrum
Dat.	amīc-is	libr-is	puer-is	vir-is
Acc.	amīc-os	libr-os	puer-os	vir-os
Abl.	amīc-is	libr-is	puer-is	vir-is
Voc.	amīc-i	libr-i	puer-i	vir-i

Середній рід

Усі іменники середнього роду мають однакову форму в **Nom.**, **Acc.** і **Voc. Singulāris**. У множині ці відмінкові форми закінчуються на **-a**.

Зразок відмінювання

Casus	Singulāris	Plurālis
Nom.	verbum	verb-a
Gen.	verb-i	verb-ōrum
Dat.	verb-o	verb-is
Acc.	verb-um	verb-a
Abl.	verb-ō	verb-is
Voc.	verb-um	verb-a

До другої відміни належать іменники жіночого роду, які в **Nominatīvus Singulāris** мають закінчення **-us** і означають назви дерев, кущів, країн, островів. Наприклад:

malus, *i, f* – яблуня,

Aegyptus, *i, f* – Єгипет.

Третя відміна іменників

(Declinatio tertia)

До третьої відміни належать іменники усіх трьох родів, які мають у **Nominatīvus Singulāris** різні закінчення, а в **Genetīvus Singulāris** – закінчення **-is**. Різноманітність закінчень в **Nominatīvus Singulāris** пояснюється двома способами творення цієї відмінкової форми – сигматичним або асигматичним (за допомогою **s** або без **s**).

Основи, що закінчуються на **-l, -r, -n, -s**, утворюють асигматичний номінатив.

Наприклад:

Nominatīvus	Genetīvus	Основа
victor	victoris	victor-
mos	moris	mor-
exsul	exsūlis	exsūl-
crimen	crimīnis	crimin-

У словнику іменники третьої відміни записуються в **Nominatīvus Singulāris**, а в **Genetīvus Singulāris** фіксується не лише відмінкове закінчення **-is**, а й кінець практичної основи. Наприклад:

miles, ītis, m – **milit-is**,
ratio, ōnis, f – **ratiōni-s**.

Історична основа іменників третьої відміни закінчується на приголосний або голосний **-i**. За характером історичної основи в третій відміні виділяють три типи відмінювання: приголосний, голосний і мішаний.

Приголосний тип (Classis consōnans)

До цього типу належать нерівнослатові іменники (з неоднаковою кількістю складів у **Nom.Sing.** і **Gen.Sing.**) всіх трьох родів з основою на один приголосний.

Наприклад:

lex, legis, f – закон,
homo, īnis, m – людина,
tempus, ōris, n – час.

Зразки відмінювання

	Singulāris			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n

Nom.	mos	lex	nomen	mor-es	leg-es	nomīn-a
Gen.	mor-is	leg-is	nomīn-is	mor-um	leg-um	nomīn-um
Dat.	mor-i	leg-i	nomīn-i	mor-ībus	leg-ībus	nomīn-ībus
Acc.	mor-em	leg-em	nomen	mor-es	leg-es	nomīn-a
Abl.	mor-e	leg-e	nomīn-e	mor-ībus	leg-ībus	nomīn-ībus
Voc.	mos	lex	nomen	mor-es	leg-es	nomīn-a

Голосний тип
(Classis vocālis)

До голосного типу належать іменники середнього роду, які в **Nominatīvus Singulāris** мають закінчення **-e**, **-al**, **-ar**. Наприклад:

mare, maris, *n* – море,
tribūnal, ālis, *n* – суд,
exemplar, āris, *n* – зразок, приклад.

Casus	Singulāris	Plurālis
Nom.	mare	mar-ia
Gen.	mar-is	mar-ium
Dat.	mar-i	mar-ībus
Acc.	mare	mar-ia
Abl.	mar-i	mar-ībus
Voc.	mare	mar-ia

Мішаний тип
(Classis mixta)

До мішаного типу належать рівноскладові іменники чоловічого і жіночого роду із закінченням **-es**, **-is** у **Nom. Sing.**, а також нерівноскладові іменники, основа яких закінчується на два приголосних. Наприклад:

testis, is, *m* – свідок,
ars, artis, *f* – мистецтво, ремесло
os, ossis, *n* – кістка

Зразки відмінювання

	Singulāris			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n

Nom.	testis	ars	os	test-es	art-es	oss-a
Gen.	test-is	art-is	oss-is	test-ium	art-ium	oss-ium
Dat.	test-i	art-i	oss-i	test-ībus	art-ībus	oss-ībus
Acc.	test-em	art-em	os	test-es	art-es	oss-a
Abl.	test-e	art-e	oss-e	test-ībus	art-ībus	oss-ībus
Voc.	testis	ars	os	test-es	art-es	oss-a

Особливості відмінювання іменників третьої відміни

Деякі рівноскладові іменники жіночого роду змінюються за голосним типом. В **Acc. Sing.** вони закінчуються на **-im**. Наприклад:

turris, is, *f* – вежа,

puppis, is, *f* – корма,

febris, is, *f* – лихоманка,

securis, is, *f* – сокира,

sitis, is, *f* – спрага,

tussis, is, *f* – кашель,

Neapōlis, is, *f* – Неаполь,

Tibēris, is, *f* – Тібр.

До цього типу приєднується іменник **vis**, *–, f* – сила, який не має **Gen. Sing.** і

Dat. Sing.:

	Singulāris	Plurālis
Nom.	vis	vires
Gen.	–	virium
Dat.	–	virībus
Acc.	vim	vires
Abl.	vi	virībus
Voc.	vis	vires

Іменник **vas**, **vasis**, *n* – посудина в однині відмінюється за третьою, а в множині – за другою відмінами:

	Singulāris	Plurālis
Nom.	vas	vas-a
Gen.	vas-is	vas-ōrum
Dat.	vas-i	vas-is
Acc.	vas	vas-a
Abl.	vas-e	vas-is
Voc.	vas	vas-a

Відмінювання іменника **Iuppīter** (Юпітер):

Nom.	Iuppīter
Gen.	Iovis
Dat.	Iovi
Acc.	Iovem
Abl.	Iove
Voc.	Iuppīter

Четверта відміна іменників (Declinatio quarta)

До четвертої відміни належать іменники з основою на **-u**. Це іменники чоловічого роду з закінченням **-us** у **Nom. Sing.**, а також середнього роду з закінченням **-u**. У **Gen. Sing.** вони мають закінчення **-us**. Наприклад:

exercitus, us, m – військо,

geni, us, n – коліно, покоління.

До четвертої відміни належить невелика кількість іменників жіночого роду.

Серед них:

domus, us, f – дім,

manus, us, f – рука, загін,

tribus, us, f – триба (спочатку родове, а потім територіальне об'єднання повноправних римських громадян),

Idus, um, f – іди (так римляни називали 15-ий день березня, травня, липня, жовтня і 13-ий день інших місяців).

Зразки відмінювання іменників четвертої відміни

Masculinum

Casus	Singulāris	Plurālis
Nom.	exercĭtus	exercĭt-us
Gen.	exercĭt-us	exercĭt-uum
Dat.	exercĭt-ui	exercĭt-ĭbus
Acc.	exercĭt-um	exercĭt-us
Abl.	exercĭt-u	exercĭt-ĭbus
Voc.	exercĭtus	exercĭt-us

Neutrum

Casus	Singulāris	Plurālis
Nom.	genu	gen-ua
Gen.	gen-us	gen-uum
Dat.	gen-u(i)	gen-ĭbus
Acc.	gen-u	gen-ua
Abl.	gen-u	gen-ĭbus
Voc.	genu	gen-ua

П'ята відміна іменників (Declinatio quinta)

До п'ятої відміни належать іменники з основою на **-e**. Це іменники жіночого роду, що закінчуються в **Nom.Sing.** на **-es**, а в **Gen.Sing.** мають закінчення **-ei**. Звук [e] в закінченні **Gen.Sing.** може бути довгим (після голосного) і коротким (після приголосного). Наприклад:

res, rei, *f* – річ, справа,

fides, ěi, *f* – віра,

spes, spei, *f* – надія,

series, ěi, *f* – ряд.

NB! Іменники **dies**, **ei**, *m* – день і **meridies**, **ei**, *m* – полудень належать до чоловічого роду.

Зразок відмінювання

Casus	Singulāris	Plurālis
Nom.	res	res
Gen.	rei	rerum
Dat.	rei	rebus
Acc.	rem	res
Abl.	re	rebus
Voc.	res	res

Лише іменники **res** і **dies** мають однину і множину. Решта іменників п'ятої відміни або не відмінюються в множині, або вживаються лише в називному і знахідному відмінках.

Іменник **res** з деякими прикметниками утворює стійкі фразеологічні сполуки: *res publica* – республіка, держава, *res secundae* – щастя, *res adversae* – нещастя, *res gestae* – подвиги, *res novae* – переворот, нововведення, *scriptor rerum gestarum* – історик.

Прикметник (*Adiectivum*)

У латинській мові прикметники змінюються за родами, числами і відмінками. Своєї відміни вони не мають, а відмінюються за зразком іменників першої, другої і третьої відмін. Усі прикметники в латинській мові щодо відмінювання поділяються на дві групи:

- прикметники, що відмінюються за першою і другою відмінками іменників;
- прикметники, що відмінюються за третьою відмінкою іменників.

Прикметники, які відмінюються за першою і другою відмінкою мають окреме закінчення на кожний рід, а саме: у чоловічому роді вони закінчуються на **-us**, **-er** (як іменники другої відміни чоловічого роду); у жіночому роді закінчуються на **-a** (як іменники першої відміни); у середньому роді закінчуються на **-um** (як іменники другої відміни середнього роду).

У словнику прикметники подаються в **Nom.Sing.** Повністю наводиться форма чоловічого роду прикметника, а далі – закінчення жіночого та середнього родів. Наприклад:

- bonus*, a, um – добрий, a, e,
- pulcher*, a, um – красивий, a, e.

У прикметниках на **-er** голосний “e” при відмінюванні, як правила, випадає. Зберігається “e” в основі прикметників:

- asper*, *aspera*, *asperum* – шорсткий,

prosper, prospĕra, prospĕrum – сприятливий,
 miser, misĕra, misĕrum – нещасний,
 tener, tenĕra, tenĕrum – ніжний,
 liber, libĕra, libĕrum – вільний.

Прикметники жіночого роду на **-a** відмінюються за першою відміною, прикметники чоловічого роду на **-us**, **-er** та прикметники середнього роду на **-um** відмінюються за другою відміною.

Зразки відмінювання

Singulāris			
Cas./Gen.	m	f	n
Nom.	bonus	bona	bonum
Gen.	bon-i	bon-ae	bon-i
Dat.	bon-o	bon-ae	bon-o
Acc.	bon-um	bon-um	bon-um
Abl.	bon-ō	bon-ā	bon-ō
Voc.	bon-e	bon-a	bon-um
Plurālis			
Cas./Gen.	m	f	n
Nom.	bon-i	bon-ae	bon-a
Gen.	bon-ōrum	bon-ārum	bon-ōrum
Dat.	bon-is	bon-is	bon-is
Acc.	bon-os	bon-os	bon-a
Abl.	bon-is	bon-is	bon-is
Voc.	bon-i	bon-ae	bon-a
Singulāris			
Cas./Gen.	m	f	n
Nom.	liber	liber-a	liber-um
Gen.	liber-i	liber-ae	liber-i
Dat.	liber-o	liber-ae	liber-o
Acc.	liber-um	liber-um	liber-um
Abl.	liber-ō	liber-ā	liber-ō
Plurālis			
Cas./Gen.	m	f	n
Nom.	liber-i	liber-ae	liber-a
Gen.	liber-ōrum	liber-ārum	liber-ōrum

Dat.	liber-is	liber-is	liber-is
Acc.	liber-os	liber-as	liber-a
Abl.	liber-is	liber-is	liber-is
Voc.	liber-i	liber-ae	liber-a

Прикметник звичайно ставиться після іменника, до якого він відноситься, і узгоджується з ним у роді, числі й відмінку (але не обов'язково у відміні).

Наприклад:

populus Romānus – римський народ,
 victoria Romāna – римська перемога,
 forum Romānum – римська площа.

Якщо іменник і прикметник належать до різних відмін, то вони відмінюються відповідно до своєї відміни. Наприклад:

collega (*I*) bonus (*II*) – справжній товариш.

Прикметники **третьої відміни** залежно від кількості родових закінчень у **Nom.Sing.** поділяються на три групи:

– прикметники з трьома родовими закінченнями: в чоловічому роді – **-er**, в жіночому – **-is** і в середньому – **-e**:

acer, acris, acre – гострий, а, е,

– прикметники з двома закінченнями: в чоловічому і жіночому родах у **Nom.Sing.** спільне закінчення – **-is**, а в середньому роді – **-e**:

fortis, forte – хоробрий, а, е.

– прикметники з одним закінченням для всіх трьох родів. У **Nom.Sing.** вони закінчуються на **-r**, **-s**, **-x**.

Прикметники з одним закінченням записуються у словниках як іменники третьої відміни, повністю у називному відмінку однини, після чого подається закінчення родового відмінка однини разом з частиною основи. Наприклад:

sapiens, entis – розумний, а, е,

felix, ĩcis – щасливий, а, е,

par, paris – рівний, а, е.

Основу прикметників з трьома і двома родовими закінченнями визначають за називним відмінком однини прикметника жіночого роду, відкинувши закінчення **-is**.

Наприклад:

Nominatīvus	Основа
acer, acris, acre	acr-
fortis, forte	fort-

Основу прикметників з одним родовим закінченням визначають за родовим відмінком одними, відкинувши закінчення **-is**. Наприклад:

Nominatīvus	Genetīvus	Основа
sapiens	sapientis	sapient-

Усі прикметники третьої відміни відмінюються за її голосним типом.

Зразки відмінювання

Acer, acris, acre – гострий, а, е:

Causus/ Genus	Singularis			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	acer	acris	acre	acr-es	acr-es	acr-ia
Gen.	acr-is	acr-is	acr-is	acr-ium	acr-ium	acr-ium
Dat.	acr-i	acr-i	acr-i	acr-ībus	acr-ībus	acr-ībus
Acc.	acr-em	acr-em	acre	acr-es	acr-es	acr-ia
Abl.	acr-i	acr-i	acr-i	acr- ībus	acr- ībus	acr- ībus
Voc.	acer	acris	acre	acr-es	acr-es	acr-ia

Fortis, e – хоробрий, а, е:

Causus/ Genus	Singularis		Plurālis	
	m, f	n	m, f	n
Nom.	fortis	forte	fort-es	fort-ia
Gen.	fort-is	fort-is	fort-ium	fort-ium
Dat.	fort-i	fort-i	fort-ībus	fort- ībus
Acc.	fort-em	forte	fort-es	fort-ia
Abl.	fort-i	fort-i	fort- ībus	fort- ībus
Voc.	fortis	forte	fort-es	fort-ia

Sapiens, entis – розумний, а, е:

Causus/ Genus	Singularis		Plurālis	
	m, f	n	m, f	n
Nom.	sapiens	sapiens	sapient-es	sapient-ia
Gen.	sapient-is	sapient-is	sapient-ium	sapient-ium
Dat.	sapient-i	sapient-i	sapient- ībus	sapient- ībus
Acc.	sapient-em	sapiens	sapient-es	sapient-ia
Abl.	sapient-i	sapienti	sapient- ībus	sapient- ībus
Voc.	sapiens	sapiens	sapient-es	sapient-ia

За приголосним типом третьої відміни відмінюються прикметники:

pauper, ĕris – бідний, а, е,
 dives, ĭtes – багатий, а, е,
 vetus, ĕris – старий, а, е,
 particeps, ĭpis – причетний, а, е,
 princeps, ĭpis – перший, а, е.

Прикметники третьої відміни узгоджуються з іменниками в роді, числі і відмінку. Наприклад: vita brevis.

Ступені порівняння прикметників (Gradus comparatiōnis adiectivōrum)

У латинській мові є три ступені порівняння прикметників:

gradus positivus – звичайний ступінь,

gradus comparativus – вищий ступінь,

gradus superlativus – найвищий ступінь.

Ступені порівняння мають лише якісні прикметники.

Вищий ступінь порівняння (Gradus comparativus)

Вищий ступінь порівняння утворюється додаванням до основи прикметника звичайного ступеня суфіксів: **-ior** – для чоловічого та жіночого роду, **-ius** – для середнього роду.

Gradus positivus	Основа	Gradus comparativus	
		m, f	n
longus, a, um довгий, а, е	long-	longior довший, а	longius довше
acer, acris, acre гострий, а, е	acr-	acrior гостріший, а	acrius гостріше
brevis, e короткий, а, е	brev-	brevior коротший, а	brevius коротше
felix, icis щасливий, а, е	felic-	felicior щасливіший, а	felicus щасливіше

Прикметники у вищому ступені відмінюються за приголосним типом третьої відміни.

Зразок відмінювання

Causus/ Genus	Singulāris		Plurālis	
	m, f	n	m, f	n
Nom.	longior	longius	longiōres	longiōra
Gen.	longiōris	longiōris	longiorum	longiorum
Dat.	longiōri	longiōri	longioribus	longioribus
Acc.	longiōrem	longius	longiōres	longiōra
Abl.	longiōre	longiōre	longioribus	longioribus

Прикметники у вищому ступені порівняння вживаються в реченні у двох граматичних конструкціях:

1) іменники, що позначають предмети, які порівнюються, ставляться у називному відмінку, з'єднуючись сполучником **quam** (ніж). Наприклад:

Frater altior est quam amicus. – Брат вищий, ніж товариш.

Aqua gravior est quam aër. – Вода важча, ніж повітря.

2) іменник, що позначає предмет, з яким порівнюють, ставиться в аблативі без сполучника. Такий аблатив називається **Ablativus comparatiōnis** (аблатив порівняння). Українською мовою **Ablativus comparatiōnis** перекладаємо родовим відмінком з прийменниками “від”, “за”. Наприклад:

Frater altior est amicō. – Брат вищий за товариша.

У цьому реченні пропущено сполучник **quam** (ніж), тому іменник, з яким порівнюють, стоїть в **Abl. Sing.**, amicō – в **Ablativus comparatiōnis**, який ми перекладаємо родовим відмінком з прийменником “за”. Наприклад:

Aqua gravior est aëre. – Вода важча за повітря.

Крім того, прикметник у вищому ступені може вживатися, на відміну від української мови, без вказівки на інші предмети, з якими даний предмет порівнюється. У такому випадку вищий ступінь порівняння передає просте підсилення ознаки. Наприклад:

miles fortior – досить хоробрий воїн.

Найвищий ступінь порівняння (Gradus superlativus)

Найвищий ступінь порівняння утворюється за допомогою суфікса **-issim-**, який додається до основи прикметника звичайного ступеня, та родових закінчень **-us**, **-a**, **-um**.

Gradus positīvus	Основа	Gradus superlatīvus
longus, a, um довгий, а, е	long-	long-issim-us, a, um найдовший, а, е
breviс, e короткий, а, е	brev-	brev-issim-us, a, um коротший, а, е

Прикметники на **-er** утворюють навищий ступінь за допомогою суфікса **-rim-**, що додається безпосередньо до форми чоловічого роду в **Nom.Sing.**, та родових закінчень **-us, -a, -um**.

Gradus positīvus	Основа	Gradus superlatīvus
acer, acris, acre гострий, а, е	acer-	acer-rim-us, a, um найгостріший, а, е
pulcher, chra, chrum красивий, а, е	pulcher-	pulcher-rim-us, a, um найкрасивіший, а, е

Шість прикметників третьої відміни на **-ilis** утворюють **Superlatīvus** від основи прикметника звичайного ступеня за допомогою суфікса **-līm-** та родових закінчень **-us, -a, -um**. Це прикметники: **facilis, e** – легкий, а, е, **difficilis, e** – важкий, а, е, **similis, e** – подібний, а, е, **dissimilis, e** – неподібний, а, е, **humilis, e** – низький, а, е, **gracilis, e** – стрункий, а, е.

Gradus positīvus	Основа	Gradus superlatīvus
facilis, e легкий, а, е	facil-	facil-līm-us, a, um найлегший, а, е
difficilis, e важкий, а, е	difficil-	difficil-līm-us, a, um найважчий, а, е

Усі інші прикметники на **-is**, що не входять до перерахованої групи, у найвищому ступені мають закінчення за загальним правилом, тобто **-issimus, -issima, -issimum**. Наприклад:

nobilis, e (знатний, а, е) → **nobilissimus, a, um**.

Усі прикметники у найвищому ступені відмінюються за першою і другою відмінами: чоловічого і середнього роду – за другою відміною, а жіночого роду – за першою відміною.

Прикметники першої і другої відмін, основа яких закінчується на голосний **-e, -i, -u**, утворюють ступені порівняння за допомогою прислівника **magis** – більше (для вищого ступеня) і **maxime** – найбільше (для найвищого ступеня) та початкової форми прикметника. Наприклад:

Positīvus	Comparatīvus	Superlatīvus
necessarius, a, um необхідний, а, е	magis necessarius, a, um необхідніший, а, е	maxīme necessarius, a, um найнеобхідніший, а, е
idoneus, a, um зручний, а, е	magis idoneus, a, um зручніший, а, е	maxīme idoneus, a, um найзручніший, а, е

Утворення ступенів порівняння прикметників від різних основ

П'ять прикметників утворюють ступені порівняння від різних основ (суплетивно):

Positīvus	Comparatīvus	Superlatīvus
bonus, a, um добрий, а, е	melior, melius кращий, а, е	optīmus, a, um найкращий, а, е
malus, a, um поганий, а, е	peior, peius гірший, а, е	pessīmus, a, um найгірший, а, е
magnus, a, um великий, а, е	maior, maius більший, а, е	maxīmus, a, um найбільший, а, е
parvus, a, um малий, а, е	minor, minus менший, а, е	minīmus, a, um найменший, а, е
multus, a, um численний, а, е	plures, plura численніші	plurīmi, ae, a найчисленніші

Неповні ступені порівняння

Деякі прикметники, утворені від прислівників чи прийменників, або зовсім не мають **positīvus**, або мають його дуже рідко, до того ж із спеціальним значенням. **Comparatīvus** таких прикметників має значення звичайного ступеня. Наприклад:

Positivus	Comparativus	Superlativus
ante (перед)	anterior, anterior	
post (за, після)	posterior, posterior	postremus, a, um
supra (вгорі, над)	superior, superior	supremus, a, um
infra (внизу, під)	inferior, inferior	infimus, a, um
prope (близько)	proprior, proprior	proximus, a, um
extra (зовні)	exterior, exterior	extremus, a, um

У найвищому ступені порівняння для виділення іменника, що позначає предмет, наділений особливою мірою якості, вживається:

1) аблатив з прийменником **ex** (з, із, з-поміж). Наприклад:

crudelissimus ex regibus – найжорстокіший з-поміж царів;

2) родовий відмінок множини без прийменника (родовий частковий – **Genetivus partitivus**), який слід перекладати, користуючись властивою українській мові прийменниковою конструкцією з прийменниками **з-поміж, із, серед**. Наприклад: crudelissimus regum – найжорстокіший серед царів.

Прислівник (Adverbium)

Прислівники в латинській мові поділяються на дві групи:

1) самостійні (первинні): saepe – часто, semper – завжди, nunc – тепер, post – після, ut – як, ubi – де, коли;

2) похідні (вторинні), що утворюються від прикметників та дієприкметників.

Утворення похідних прислівників

1. Прислівники утворюються від прикметників першої та другої відмін шляхом додавання до основи прикметника закінчення **-e**:

altus, a, um – високий, висока, високе, глибокий, глибока, глибоке,

Gen.Sing. alti + e → alte – високо, глибоко;

Деякі прислівники утворюються при допомозі закінчення **-o**:

citus, a, um – швидкий, швидка, швидке,

Gen.Sing. citi + o → cito – швидко, негайно.

2. Від прикметників третьої відміни прислівники утворюються шляхом додавання до основи прикметника закінчення **-iter**:

brevis, e – короткий, коротка, коротке,

Gen.Sing. brevis + iter → breviter – коротко;

3. Часто прислівниками виступають прикметники середнього роду:

multus, a, um – численний → multum – багато;

facilis, e – легкий, легка, легке → facile – легко.

4. Від прикметників і дієприкметників теперішнього часу активного стану, основа яких закінчується на **-nt** (а називний відмінок однини на **-ns**), прислівники утворюються додаванням до основи закінчення **-er**:

sapiens, sapientis – розумний,

Gen.Sing. sapientis + er → sapienter – розумно.

5. Деякі прислівники походять від іменників, від дієслівних форм, а також від прикметників із закінченням **-im**:

partim – частково,

statim – твердо, стійко.

Ступені порівняння прислівників

Похідні прислівники, утворені від якісних прикметників, мають вищий і найвищий ступені порівняння.

Вищий ступінь прислівника збігається з вищим ступенем відповідного прикметника у середньому роді однини. Найвищий ступінь прислівники утворюють за допомогою тих самих суфіксів, що і відповідні прикметники, але замість родових закінчень **-us**, **-a**, **-um** виступає закінчення **-e**:

Positīvus	Comparatīvus	Superlatīvus
alte – високо	altius – вище	altissīme – найвище
cito – швидко	citius – швидше	citissīme – найшвидше
fortiter – сильно	fortius – сильніше	fortissīme – найсильніше
simpliciter – просто	simplicius – простіше	simplicissīme – найпростіше
celeriter – швидко	celerius – швидше	celerrīme – найшвидше
similiter – подібно	similius – подібніше	simillīme – найбільш подібно
sapienter – розумно	sapientius – розумніше	sapientissīme – найрозумніше

Суплетивні форми ступенів порівняння прислівників:

Positīvus	Comparatīvus	Superlatīvus
bene – добре	melius – краще	optīme – найкраще
male – погано	peius – гірше	pessīme – найгірше
magnopere – дуже	magis – дужче	maxīme – найдужче
parum – мало	minus – менше	minīme – найменше
multum – багато	plus – більше	plurimum – найбільше

Займенник (Pronomen)

Особові займенники (Pronomina personalia)

До особових займенників відносяться: ego – я, tu – ти, nos – ми, vos – ви.

Особового займенника третьої особи у латинській мові немає. Його функцію виконують вказівні займенники. (Див. далі)

Зразки відмінювання

Nom.	ego	tu	nos	vos
Gen.	mei	tui	nostri (nostrum)	vestri (vestrum)
Dat.	mihi	tibi	nobis	vobis
Acc.	me	te	nos	vos
Abl.	me	te	nobis	vobis

Прийменник **cum** (з), який вимагає після себе орудного відмінка, ставиться після особових займенників і пишеться з ними разом: **mecum** – зі мною, **tecum** – з тобою, **nobiscum** – з нами, **vobiscum** – з вами.

Зворотний займенник *sebe*

(**Pronomen reflexivum sui**)

Pronomen reflexivum (Зворотний займенник)

Зворотний займенник вказує на третю особу, маючи однакові форми в однині і множині. Називний відмінок цього займенника не вживається.

Nom.	–
Gen.	sui
Dat.	sibi
Acc.	se
Abl.	se

Щоб виразити зворотність першої та другої осіб, потрібно вжити відповідні особові займенники. Наприклад,

Omnia **mea mecum** porto. – Я все своє ношу зі мною. (дослівно)

Omnia **vestra vobiscum** portatis. – Ви все ваше носите з вами.

Pronomina possessiva (Присвійні займенники)

До присвійних займенників належать:

meus, mea, meum – мій, моя, моє,

tuus, tua, tuum – твій, твоя, твоє,

suus, sua, suum – свій, своя, своє,

noster, nostra, nostrum – наш, наша, наше,

vester, vestra, vestrum – ваш, ваша, ваше.

Присвійні займенники відмінюються як прикметники першої і другої відмін:

	Singulāris			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n

Nom.	meus	mea	meum	me-i	me-ae	me-a
Gen.	me-i	me-ae	me-i	me-ōrum	me-ārum	me-ōrum
Dat.	me-o	me-ae	me-o	me-is	me-is	me-is
Acc.	me-um	me-am	me-um	me-os	me-as	me-a
Abl.	me-ō	me-ā	me-ō	me-is	me-is	me-is
Voc.	mi	me-a	me-um	me-i	me-ae	me-a

Латинські присвійні займенники завжди відповідають особі підмета.
Наприклад:

Amicum meum defendo. – Я захищаю мого друга. (дослівно)

Amicos nostros defendimus. – Ми захищаємо наших друзів. (дослівно)

Відносні займенники *який, яка, яке*

(*Pronomina relativa qui, quae, quod*)

	Singularis			Pluralis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	qui	quae	quod	qui	quae	quae
Gen.	cuius	cuius	cuius	quorum	quarum	quorum
Dat.	cui	cui	cui	quibus	quibus	quibus
Acc.	quem	quam	quod	quos	quas	quae
Abl.	quo	qua	quo	quibus	quibus	quibus

Вказівні займенники (*Pronomina demonstrativa*)

У латинській мові, на відміну від української, вказівні займенники вказують не тільки на певний предмет, а й додають до нього ще й певні семантичні ознаки:

1) *hic, haec, hoc* – цей, ця, це (вказує на предмет, який знаходиться найближче до того, хто говорить);

2) *iste, ista, istud* – цей, ця, це; той, та, те (вказує на предмет, пов'язаний з другою особою);

3) *ille, illa, illud* – той, та, те (вказує на найбільш віддалений предмет);

4) *is, ea, id* – цей, ця, це; той, та, те (цей займенник найчастіше вживається у значенні особового займенника – він, вона, воно).

При відмінюванні вказівних займенників слід пам'ятати, що **Gen.Sing.** має закінчення **-ius**, а **Dat.Sing.** закінчення **-i** для всіх родів. У всіх інших відмінках вказівні займенники чоловічого та середнього родів відмінюються за другою відміною, а жіночого роду – за першою:

	Singularis			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	hic	haec	hoc	hi	hae	haec
Gen.	huius	huius	huius	horum	harum	horum
Dat.	huic	huic	huic	his	his	his
Acc.	hunc	hanc	hoc	hos	has	haec
Abl.	hoc	hac	hac	his	his	his

Зразок відмінювання займенника *ille, illa, illud*.

	Singularis			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	ille	illa	illud	illi	illae	illa
Gen.	illius	illius	illius	illorum	illarum	illorum
Dat.	illi	illi	illi	illis	illis	illis
Acc.	illum	illam	illud	illos	illas	illa
Abl.	illo	illa	illo	illis	illis	illis

Займенник *iste, ista, istud* відмінюється подібно до *ille, illa, illud*.

Зразок відмінюванн займенника *is, ea, id*.

	Singularis			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	is	ea	id	ei (ii)	eae	ea
Gen.	eius	eius	eius	eorum	earum	eorum
Dat.	ei	ei	ei	eis (iis, is)	eis (iis, is)	eis (iis, is)
Acc.	eum	eam	id	eos	eas	ea
Abl.	eo	ea	eo	eis (iis, is)	eis (iis, is)	eis (iis, is)

Означальні займенники (*Pronomīna determinatīva*)

До означальних займенників належать:

idem, eadem, idem – той самий, та сама, те саме;

ipse, ipsa, ipsum – сам, сама, само.

Займенник *idem, eadem, idem* утворився від займенника *is, ea, id* у сполученні з часткою **-dem**. При відмінюванні частка **-dem** не змінюється, але впливає на утворення деяких відмінкових форм: кінцеве **-m** в **Acc.Sing.** і **Gen.Plur.** перед **d** → **-n** (часткова асиміляція):

Singularis				Plurālis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	idem	eadem	idem	eidem	eaedem	eadem
Gen.	eiusdem	eiusdem	eiusdem	eorundem	earundem	eorundem
Dat.	eidem	eidem	eidem	eisdem	eisdem	eisdem
Acc.	eundem	eandem	idem	eosdem	easdem	eadem
Abl.	eodem	eadem	eodem	eisdem	eisdem	eisdem

Singularis				Plurālis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	ipse	ipsa	ipsum	ipsi	ipsae	ipsa
Gen.	ipsius	ipsius	ipsius	ipsorum	ipsarum	ipsorum
Dat.	ipsi	ipsi	ipsi	ipsis	ipsis	ipsis
Acc.	ipsum	ipsam	ipsum	ipsos	ipsas	ipsa
Abl.	ipso	ipsa	ipso	ipsis	ipsis	ipsis

Питальні займенники (Pronomīna interrogatīva)

Питальні займенники виступають у двох формах:

- іменниково (в ролі іменника) quis? – хто?, quid? – що? Вживаються тільки в однині;
- прикметниково (в ролі прикметника) qui? quae? quod? – який? яка? яке?
Узгоджується з іменником, до якого відноситься, в роді, числі та відмінку.

Питальні займенники qui? quae? quod? – який? яка? яке? відмінюються так само, як і відносні qui, quae, quod – який, яка, яке (див. вище “Pronomīna relatīva”).

Зразок відмінювання

Nom.	quis? – хто?	quid? – що?
Gen.	cuius? – кого?	cuius rei? – чого?
Dat.	cui? – кому?	cui rei? – чому?
Acc.	quem? – кого?	quid? – що?
Abl.	quo? – ким?	qua re? – чим?

Заперечні займенники (Pronomīna negatīva)

Заперечні займенники виступають у двох формах:

1) іменниково (в ролі іменника): *nemo* – ніхто, *nihil* – ніщо (вживається тільки в однині);

2) прикметниково (в ролі прикметника): *nullus*, *a*, *um* – ніякий, *a*, *e*; жоден, *a*, *e*. Узгоджується з іменником, до якого відноситься, в роді, числі та відмінку.

Займенник *nullus*, *a*, *um* змінюється за зразком прикметників першої групи, лише у *Genetivus* і *Dativus Singularis* отримує займенникові закінчення - *ius*, - *i*.

	Singulāris			Plurālis		
	m	f	n	m	f	n
Nom.	nullus	nulla	nullum	nulli	nullae	nulla
Gen.	nullius	nullius	nullius	nullorum	nullarum	nullorum
Dat.	nulli	nulli	nulli	nullis	nullis	nullis
Acc.	nullum	nullam	nullum	nullos	nullas	nulla
Abl.	nullo	nulla	nullo	nullis	nullis	nullis

Nom.	nemo – ніхто	nihil – ніщо
Gen.	nullius – нікого	nullius rei – нічого
Dat.	nulli – нікому	nulli rei – нічому
Acc.	neminem – нікого	nihil – ніщо
Abl.	nemine (nullo) – ніким	nulla re – нічим

Числівник (*Numerale*)

У латинській мові є чотири групи числівників:

- Кількісні (***numeralia cardinalia***), які відповідають на питання “скільки?”.
- Порядкові (***numeralia ordinalia***), які відповідають на питання “який?”, “яка?”, “яке?”, “котрий?”, “котра?”, “котре?”.
- Розділові (***numeralia distributiva***), які відповідають на питання “по скільки?”.
- Прислівникові (***numeralia adverbialia***), які відповідають на питання “у скільки разів?”

Цифри		Cardinalia	Ordinalia
араб-ські	римські		
1	I	unus, a, um	primus, a, um
2	II	duo, duae, duo	secundus, a, um
3	III	tres, tria	tertius, a, um
4	IV	quattuor	quartus, a, um
5	V	quinque	quintus, a, um
6	VI	sex	sextus, a, um
7	VII	septem	septimus, a, um
8	VIII	octo	octāvus, a, um
9	IX	novem	nonus, a, um
10	X	decem	decīmus, a, um
11	XI	undĕcim	undecīmus, a, um

•

12	XII	duodēcim	duodecīmus, a, um
13	XIII	tredēcim	tertius, a, um decīmus, a, um
14	XIV	quattuordēcim	quartus, a, um decīmus, a, um
15	XV	quindēcim	quintus, a, um decīmus, a, um
16	XVI	sedēcim	sextus, a, um decīmus, a, um
17	XVII	septendēcim	septimus, a, um decīmus, a, um
18	XVIII	duodeviginti	duodevicesīmus, a, um
19	XIX	undeviginti	undevicesīmus, a, um
20	XX	viginti	vicesīmus, a, um
21	XXI	viginti unus (unus et viginti)	unus, a, um et vicesimus, a, um (vicesimus primus)
28	XXVIII	duodetriginta	duodetricesīmus, a, um
29	XXIX	undetriginta	undetricesīmus, a, um
30	XXX	triginta	tricesīmus, a, um
40	XL	quadraginta	quadragesīmus, a, um
50	L	quingenta	quingagesīmus, a, um
60	LX	sexaginta	sexagesīmus, a, um
70	LXX	septuaginta	septuagesīmus, a, um
80	LXXX	octoginta	octogesīmus, a, um
90	XC	nonaginta	nonagesīmus, a, um
100	C	centum	centesīmus, a, um
200	CC	ducenti, ae, a	ducentesīmus, a, um
300	CCC	trecenti, ae, a	trecentesīmus, a, um
400	CD	quadringenti, ae, a	quadringentesīmus, a, um
500	D	quingenti, ae, a	quingentesīmus, a, um
600	DC	sescenti, ae, a	sescentesīmus, a, um
700	DCC	septingenti, ae, a	septingentesīmus, a, um
800	DCCC	octingenti, ae, a	octingentesīmus, a, um
900	CM	nongenti, ae, a	nongentesīmus, a, um
1000	M	mille	millesīmus, a, um
2000	MM	duo milia	bis millesīmus, a, um

Складні числівники з останньою цифрою “8” або “9” (тобто починаючи від 18 і 19) утворюються шляхом віднімання від наступного десятка відповідно 2 або 1. Наприклад:

18 – duodeviginti,
 19 – undeviginti,
 28 – duodetriginta,
 39 – undequadraginta і т.д.

Але починаючи від сотень ні цифра “2”, ні цифра “1” не віднімаються.
 Наприклад: 90 – nonaginta octo, 99 – nonaginta novem.

У числівників більше 100 спочатку йдуть сотні, далі десятки, а потім одиниці.

Із кількісних числівників відмінюються: unus, a, um; duo, duae, duo; tres, tria; сотні від 200 до 900 включно; milia – тисячі.

Зразки відмінювання кількісних числівників

	m	f	n
Nom.	unus	una	unum
Gen.	unius	unius	unius
Dat.	uni	uni	uni
Acc.	unum	unam	unum
Abl.	uno	una	uno

Nom.	duo	duae	duo
Gen.	duorum	duarum	duorum
Dat.	duobus	duabus	duobus
Acc.	duos	duas	duo
Abl.	duobus	duabus	duobus

	m, f	n	
Nom.	tres	tria	milia
Gen.	trium	trium	milium
Dat.	tribus	tribus	milibus
Acc.	tres	tria	milia
Abl.	tribus	tribus	milibus

Усі числівники на **-us**, **-a**, **-um**, **-i**, **-ae**, **-a** відмінюються за зразком прикметників першої і другої відмін.

У латинській мові кількісні числівники узгоджуються з іменниками в роді, числі і відмінку, як і прикметники. Наприклад: una rosa – **одна троянда**.

Ablatīvus absolūtus (Орудний незалежний)

Ablatīvus absolūtus – це відокремлений зворот, граматично незалежний від жодного з членів речення, до складу якого він входить. Цей своєрідний синтаксичний зворот складається з іменника, субстантивованого прикметника або займенника в **Ablatīvus**, що виконує в ньому роль логічного підмета, та узгодженого з ним дієприкметника в **Ablatīvus**, що виступає логічним присудком. У реченні такий зворот виконує функцію обставини часу, причини, умови, способу дії, припущення.

Українською мовою **Ablatīvus absolutus** перекладається:

1) підрядним реченням обставини часу, причини, умови, способу дії, припущення (залежно від змісту), в якому іменник в **Ablatīvus** стає підметом, а дієприкметник – присудком. Наприклад:

Redeunte vere avōlant aves. – Коли повертається весна, прилітають птахи.

2) віддієслівним іменником з прийменником. Наприклад:

Pythagōras Tarquinio Superbo regnante in Italiam venit. – Піфагор прибув до Італії за царювання Тарквінія Гордого.

3) дієприслівниковим зворотом, якщо логічний підмет звороту збігається з підметом усього речення. Наприклад:

Cicēro coniuratiōne detecta, patriam servāvit. – Цицерон, викривши змову, врятував республіку.

Participium praesentis activi в звороті **Ablatīvus absolūtus** вказує на дію одночасну з дією, вираженою дієсловом-присудком усього речення. **Participium perfecti passivi** вказує на дію, яка передує дії, що виражена дієсловом-присудком усього речення. Наприклад:

Tarquinio Superbo expulso Romae consules creati sunt. – Після того як вигнали Тарквінія Гордого, у Римі обиралися консули.

Дієприкметник *expulso* вказує, що дія у звороті **Ablatīvus absolutus** відбулася раніше від дії, вираженої дієсловом-присудком *creati sunt*.

Іноді **Ablatīvus absolūtus** не має дієприкметника, тоді він складається: 1) з двох іменників; 2) іменника і прикметника; 3) іменника і займенника; 4) займенника і прикметника. У таких випадках перше ім'я, що входить до складу звороту, виступає логічним підметом, а друге – іменною частиною присудка. При перекладі перше ім'я

буде підметом підрядного речення, а друге – іменною частиною присудка.
Наприклад:

Caesāre duce... – Коли Цезар був полководцем...

Accusatīvus cum infinitīvo et Nominatīvus cum infinitīvo
(Знахідний відмінок з неозначеною формою дієслова і
називний відмінок з неозначеною формою дієслова)

У латинській мові існують два синтаксичних звороти: **Accusatīvus cum infinitīvo** і **Nominatīvus cum infinitīvo**, які українською мовою перекладаються підрядними реченнями.

Зворот **Accusatīvus cum infinitīvo** складається з іменника, субстантивованого прикметника або займенника в **Accusatīvus** і дієслова в **infinitīvus**. У цьому звороті **Accusatīvus** імені виступає в ролі логічного підмета, а **infinitīvus** – у ролі логічного присудка.

Українською мовою зворот **Accusatīvus cum infinitīvo** перекладається з'ясувальним реченням зі сполучником “що”, “щоб”, у якому **Accusatīvus** стає підметом, а **infinitīvus** – присудком в особовій формі, узгодженій з підметом.
Наприклад:

Titum heredem esse iubeo. – Я наказую, щоб Тіт був спадкоємцем.

Videmus te laborāre. – Ми бачимо, що ти працюєш.

Зворот **Accusatīvus cum infinitīvo** вживається з дієсловами, які мають такі значення:

- говорити: dicere (говорити), narrare (розповідати), respondere (відповідати), tradere (передавати), nuntiare (повідомляти);
- думати: putare (думати), intellegere (розуміти), scire (знати), nescire (не знати);
- відчувати: sentire (відчувати), audire (чути), videre (бачити);
- бажати: cupere (бажати), velle (хотіти), nolle (не хотіти);
- після дієслів, які виражають емоції: gaudere (радіти), dolere (сумувати), admirari (дивуватися).

Accusatīvus cum infinitīvo вживається також при безособових дієсловах і висловах:

constat – відомо; notum est – відомо; fama est – є чутка; oportet – треба, слід; necesse est – необхідно.

У звороті **Accusatīvus cum infinitīvo** особовий займенник, який виконує роль логічного підмета, ніколи не пропускається. Наприклад:

Audimus te dicere. – Ми чуємо, що ти говориш.

Зворот **Nominatīvus cum infinitīvo** є пасивною конструкцією стосовно звороту **Accusatīvus cum infinitīvo**. Виходячи з цього, слід звертати увагу на те, що за наявності звороту **Accusatīvus cum infinitīvo** у головному реченні дієслова вживаються в активному стані, а за наявності звороту **Nominatīvus cum infinitīvo** – у пасивному. Наприклад:

Accusatīvus cum infinitīvo	Nominatīvus cum infinitīvo
Valerium heredem esse iubeo. – Я наказую, щоб Валерій був спадкоємцем.	Sententia Iuliani vera esse vidētur. – Здається, що думка Юліана є правильною.

Для передачі різних часових відтінків висловлюваної думки в латинській мові розвинулось шість відтінків інфінітива: **infinitīvus praesentis actīvi et passīvi**, **infinitīvus perfecti actīvi et passīvi**, **infinitīvus futuri actīvi et passīvi**.

Інфінітиви теперішнього часу виражають недоконану дію; залежно від дієвідміни, вони мають різні закінчення:

Actīvum	Passīvum
1. -āre	1. -ārī
2. -ēre	2. -ērī
3. -ĕre	3. -ī
4. -īre	4. -īrī

Інфінітиви перфекта виражають дію попередню щодо дії керуючого дієслова.

Infinitīvus perfecti actīvi утворюється додаванням до основи перфекта суфікса -**isse** -: condemnasse.

Infinitīvus perfecti passīvi складається із **participium perfecti passīvi** та інфінітива **esse**: condemnatus, a, um esse.

Infinitīvus futuri передає дію наступну щодо дії керуючого дієслова.

Infinitīvus futuri actīvi складається із **participium futūri actīvi** (дієприкметник майбутнього часу активного стану утворюється шляхом додавання до основи супіна суфікса -**ur**- та родових закінчень -**us**, -**a**, -**um**) та інфінітива **esse**: condemnatūrus, a, um esse.

Infinitīvus futuri passīvi складається із супіна та дієслова **eo**, **ire** у пасивній формі **iri**: condemnatum iri.

В описових формах інфінітива дієприкметники, що входять до їх складу, узгоджуються в роді, числі, відмінку з логічним підметом.

Слід звернути увагу на те, що часто у звороті **accusatīvus cum infinitīvo** при одному інфінітиві буває два знахідних відмінки: **accusatīvus** логічного підмета і

accusatīvus прямого додатка. При перекладі українською мовою *accusatīvus* логічного підмета слід перекладати називним відмінком, а *accusatīvus* прямого додатка – знахідним. Наприклад:

Video puerum epistulam legere. – Я бачу, що хлопчик читає листа. (*Video puerum* – *accusatīvus* логічного підмета; *epistulam legere* – *accusatīvus* логічного додатка).

IV. Основні типи підрядних речень Синтаксис підрядних речень

Вживання часів кон'юнктива в підрядному реченні залежить від правила послідовності часів (*consecutio temporum*), яке відображає залежність умовного способу, вжитого в підрядному реченні, від присудка головного речення.

Час кон'юнктива в підрядному реченні залежить від двох чинників:

- 1) у якій часовій формі вживається дієслово-присудок головного речення;
- 2) як співвідноситься в часі дія головного речення з дією підрядного.

Усі часи в латинській мові поділяються на головні та історичні. До головних часів належать:

praesens
futūrum primum
futūrum secundum
imperatīvus

До історичних часів належать:

imperfectum
perfectum
plusquamperfectum

Правило вживання часів *coniunctivus* у підрядному реченні полягає в тому, що якщо в головному реченні присудок виражений одним з головних часів, то в підрядному:

- для вираження одночасної дії необхідно вжити присудок у *praesens coniunctivi*;
- для вираження попередньої дії – у *perfectum coniunctivi*;
для вираження майбутньої дії – *coniugatio periphrastica activi* (*participium futuri activi* + форма дієслова *esse* в *praesens coniunctivi*).

Якщо в головному реченні присудок стоїть в одному з історичних часів, то в підрядному реченні:

- для вираження одночасної дії необхідно вжити присудок в *imperfectum coniunctivi*;
- для вираження попередньої дії – в *plusquamperfectum coniunctivi*;

- для вираження майбутньої дії – форма на *-urus, -a, -um esse*.

Participium futūri activi утворюється додаванням до основи супіна суфікса **-ur-** та родових закінчень **-us, -a, -um**. Наприклад: *laudaturus, a, um* – той (та, те), що має намір хвалити.

Participium futūri activi відмінюється як прикметники першої та другої відміни. У реченні вживається як означення і як іменна частина складеного присудка, утворюючи разом з дієсловом *esse* **coniugatio periphrastiica activi**.

Підрядні речення мети, додатка, наслідку

Підрядні речення **мети** приєднуються сполучниками *ut* (щоб), *ne* (щоб не). Ці сполучники називають *ut (ne)finale*. Присудок у підрядних реченнях мети ставиться в часах кон'юнктива: після головних часів – *praesens coniunctivi*, після історичних – *imperfectum coniunctivi*.

Edimus, ut vivamus, non vivimus, ut edamus. – Ми їмо для того, щоб жити, а не живемо для того, щоб їсти.

Підрядні речення **дodatка** ставляться після дієслів зі значенням прагнення і бажання. Приєднуються сполучниками *ut* (що, щоб), *ne* (щоб не), які називають *ut (ne)obiectivum*. Присудок у цих реченнях ставиться в часах кон'юнктива: після головних часів – *praesens coniunctivi*, після історичних – *imperfectum coniunctivi*.

Omnes cives optant, ut pax sit. – Усі громадяни бажають, щоб був мир.

Підрядні речення **наслідку** приєднуються сполучниками *ut* (що, так що), *ne* (що не, так що не), які називають *ut (ut non)consecutivum*. Присудок у цих реченнях ставиться в часах кон'юнктива: після головних часів – *praesens coniunctivi*, після історичних – *imperfectum coniunctivi*. У головному реченні вживаються вказівні займенники (*is, tantus, talis*) або вказівні прислівники (*sic, ita, adeo*).

Tanta est vis veritatis, ut se ipsam sua claritate defendat. – Сила істини така, що вона сама себе захищає своєю ясністю.

Підрядні речення часу, причини, допустові

Сполучник *cum* приєднує підрядні речення часу, причини та допустові. *Cum historicum* і *cum temporale* приєднують підрядні речення часу (коли, в той час як, після того як), *cum causale* – підрядні причини (тому що, оскільки), *cum concessivum* – допустові речення (хоч, незважаючи на, нехай).

Cum historicum. Цей тип підрядних речень часу вживається в оповідах про минулі події. Дія підрядного речення є необхідною умовою, без якої не відбулася б дія головного речення.

Присудок у підрядному реченні вживається в *imperfectum con- iunctīvi* при одночасності дії головного й підрядного речення та в *plusquamperfectum coniunctīvi*, коли дія підрядного речення передує дії головного речення.

Cum Priāmus regnaret, Troia cecidit. – Коли царював Пріам, Троя загинула.

Cum temporāle. Цей тип підрядних речень вживається для вираження зіставлення дій у головному й підрядному реченнях. У підрядному реченні цього типу присудок виражається дієсловом у дійсному способі.

Cum Caesar in Galliam venit, ibi duae fractiōnes erant. – Коли Цезар прибув у Галлію, там існувало дві партії.

Cum causāle приєднує підрядне речення причини. У підрядному реченні причини присудок ставиться в часах кон'юнктива за правилом послідовності часів. Сполучник *cum* перекладається “оскільки”, “тому що”.

Cum ignoraret, rogāvit. – Оскільки він не знав, то запитав.

Cum concessivum. У допустових підрядних реченнях присудок виражається дієсловом в умовному способі за правилом послідовності часів. Українською мовою сполучник *cum* перекладається “як”, “хоч”, “навіть якби”, “нехай”, “незважаючи на”.

Socrātes, cum facīle posset educi e custodia, noluit. – Хоч Сократа можна було легко вивести з в'язниці, він не захотів цього.

Підрядні умовні речення

Розрізняють три типи умовних речень:

casus reālis (реальний тип);

casus potentiālis (можливий тип);

casus irreālis (нереальний тип).

Умовні підрядні речення приєднуються до головного сполучниками *si* – якщо, *quasi* – якби; *nisi* – якщо не.

Casus reālis – це тип умовних періодів, у яких умова та наслідок з неї наводяться як реальні факти теперішнього, минулого або майбутнього часу. І в головному, і в підрядному реченнях вживається дійсний спосіб.

Si id scripsisti, erravisti. – Якщо ти це написав, ти помилився.

Casus potentiālis – це тип умовних періодів, у яких умова та наслідок з неї наводяться як можливі або бажані. І в головному, і в підрядному реченнях вживаються або *praesens coniunctīvi* (для вираження недоконаного виду), або *perfectum coniunctīvi* (для вираження доконаного виду).

Si id scribas, erres. – Якби ти це писав, ти б помилявся.

Casus irreālis – це тип умовних періодів, у яких умова та наслідок з неї не можуть бути здійсненими. Якщо йдеться про теперішній час, то присудки головного

й підрядного речень вживаються в *imperfectum coniunctīvi*, коли ж говориться про минуле, обидва присудки вживаються в *plusquamperfectum coniunctīvi*.

V.Методика граматичного аналізу і перекладу речень.

За структурними ознаками латинські прості речення можуть бути односкладними і двоскладними, непоширеними і поширеними, неповними і повними.

Односкладне непоширене речення

Односкладним непоширеним називається речення, в якому є лише один головний член речення (або підмет, або присудок), а другий відсутній і не визначається із контексту.

Наприклад: *Scribis*.

Головний член – присудок (**praedicātum**) у цьому реченні виражається дієслівною формою другої особи однини теперішнього часу дійсного способу активного стану (*scrib-* – основа інфекта, *-i-* – з'єднувальний голосний, *-s-* – особове закінчення активного стану) від *scribo, scripsi, scriptum, ẽre* (писати). Слід зазначити, що на відміну від дієслів української мови, латинські дієслова переважно не мають при собі особових займенників. Латинське речення “*Scribis*” на українську мову перекладається двоскладовим реченням “Ти пишеш”, яке складається з підмета (**subiectum**), вираженого особовим займенником, і присудка (**praedicātum**) – дієслова. На другу особу однини вказує особове закінчення *-s*.

Односкладне поширене речення

Односкладним поширеним реченням називається таке речення, до складу якого, крім головного члена, входять другорядні члени. Наприклад:

Semper bene discẽre debẽmus.

У цьому реченні дієслівний складений присудок стоїть в кінці речення (*discẽre debẽmus*).

Debẽmus виражається формою першої особи множини теперішнього часу дійсного способу активного стану (*debe* – основа інфекта, *-mus* – особове закінчення активного стану) від *debeo, debui, debitum, ẽre* (бути повинним). На першу особу множини вказує особове закінчення *-mus*, що зобов'язує нас словоформу *debẽmus* перекласти “ми повинні”. Коли ми переклали *debẽmus* (ми повинні), то само собою виникає питання “що робити?”, на яке в реченні відповідає неозначена форма дієслова *discẽre*. Ми знаходимо у словнику потрібне нам дієслово у формі *disco, didĩci, -, ẽre* (вчитись). Отже, *discẽre debẽmus* перекладаємо “ми повинні вчитись”. Залишаються нез'ясованими два прислівники: *semper* (завжди), обставина часу (**adverbiāle tempõris**), і *bene* (добре), обставина способу дії (**adverbiāle modi**). При

перекладі слід поставити обставини між особовим займенником і дієсловом-присудком: “Ми повинні добре вчитися”.

Двоскладне непоширене речення

Двоскладним непоширеним називається таке речення, в якому є тільки підмет і присудок. Наприклад:

Puella legit.

Присудок *legit* визначається за закінченням **-t** (третя особа однини). За основою інфекта **leg-** (**-i-** – з’єднувальний голосний) знаходимо словникову форму і значення дієслова: *lĕgo, lĕgi, lectum, ĕre* (читати). Отже, *legit* “читає”. Оскільки присудок виражений третьою особою однини, підмет повинен бути у формі називного відмінка одними. Підмет – *puella*. Це іменник першої відміни. Знаходимо у словнику *puella, ae, f* – “дівчинка”. Переклад всього речення: “Дівчинка читає”.

Двоскладне поширене речення

Двоскладним поширеним називається речення, в якому є головні і другорядні члени речення. Наприклад:

Amicitia vitam nostram ornat.

Цей тип речення найпоширеніший в латинській мові. При прямому порядку слів присудок звичайно стоїть у кінці речення, а підмет – на початку. При наявності другорядних членів речення прямий додаток (**objectum**) переважно ставиться перед присудком, непрямий додаток (**adiectum**) – перед прямим додатком, а означення (**attributum**) – після означуваного слова. Обставина (**adverbiāle**), як правило, не застосовується при зворотному порядку слів.

Переклад будь-якого латинського речення треба починати з присудка, оскільки за ним легше знайти підмет, а потім – другорядні члени речення.

У нашому прикладі присудком може бути тільки словоформа *ornat* – третя особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану від *ornō, āvi, ātum, āre* – “прикрашати”. Отже, *ornat* “прикрашає”. Виникає питання: “Хто прикрашає?”, на яке в граматиці відповідає підмет. Основною формою його граматичного вираження є називний відмінок. Шукаємо називний відмінок *amicitia* (*amicitia, ae, f* – “дружба”). Отже, “дружба прикрашає”. Оскільки *ornat* – перехідне дієслово, від нього повинен залежати прямий додаток, виражений знахідним відмінком. Знаходимо іменник *vitam* (від *vita, ae, f* – “життя”) із закінченням **-am**, характерним для знахідного відмінка однини іменників першої відміни. Значить “дружба прикрашає життя”. Залишається одна словоформа *nostram*, яка узгоджується з прямим додатком *vitam* у роді, числі та відмінку. Отже, *nostram* – узгоджене означення до прямого додатка. Значення присвійного займенника *noster, -stra, -strum*

– “наш, -а, -е” відоме з граматики. Переклад всього речення: “Дружба прикрашає наше життя”.

Речення з присудком у пасивному стані

Переклад речень з присудком у пасивному стані нічим не відрізняється від перекладу речень з присудком в активному стані. Але слід мати на увазі те, що в українській мові пасивні конструкції зустрічаються значно рідше, ніж у латинській. Тому дослівний переклад латинського речення з присудком у пасивному стані часто українською мовою звучить невдало, інколи він неможливий і повинен бути замінений активною конструкцією.

Terra stellis illustratur.

Присудок *illustratur* визначається за закінченням *-tur* (3 особа однини) і вказує на першу дієвідміну. У словнику знаходимо дієслово *illustro, avi, atum, are* - освітлювати. Оскільки присудок вжито у третій особі однини, підмет повинен бути у *Nom. Sing.*. Цій вимозі відповідає тільки слово *terra, ae, f* - земля. Отже, граматичну основу речення перекладаємо “земля освітлюється”. Знаходимо словникову форму слова *stellis (itella, ae, f* - зірка). Закінчення *-is* у нашому випадку вказує на *Abl. Plur.* першої відміни. Таким чином, речення перекладаємо “Земля освітлюється зорями.” У такій же послідовності аналізуються і перекладаються речення з аналітичними формами пасивного стану.

Зразок граматичного аналізу

Discipuli in schola historiam Romae antiquae discunt. - Учні вивчають у школі історію Стародавнього Риму.

Discipuli – Substantivum (іменник)

discipulus, i, m (початкова форма)

declinatio secunda (друга відміна)

Nom. Pl. (Н. в. одн.)

in – Praepositio (*Abl.*)

schola – Substantivum

schola, ae, f

declinatio prima

Abl. Sing.

historiam – Substantivum

historia, ae, f

declinatio prima

Acc. Sing.

Romae – Substantivum

Roma, ae, f
declinatio prima
Gen. Sing.

antiquae – Adiectivum

antiquus, a, um
gradus positivus
femininum
declinatio prima
Gen. Sing.

discunt – Verbum

disco, didici, – , ere
coniugatio tertia
praesens indicativi activi
persona tertia pluralis.

Схеми граматичного аналізу

Іменник

- словникова форма (називний відмінок однини та закінчення родового з позначенням роду)
- відміна
- відмінок і число у реченні

Прикметник

Дієприкметник

- словникова форма (називний відмінок однини із закінченнями усіх трьох родів)
- ступінь порівняння (для якісних прикметників)
- рід у реченні

- відміна
- відмінок і число у реченні

Дієслово

- основна форма
- дієвідміна
- час, спосіб, стан
- особа, число

Вправи

Тема: Алфавіт. Фонетика. Довгота і короткість складів. Наголос

I. Прочитайте:

arma, ego, ludus, ira, altus, annus, ara, unus, fatum, astrum, pars, urbs, mater, pater, frater, avus, soror, finis, bene, mors, numma, vis, fas, nefas, domus, deus, vita, error, via, homo, modus, forum, opus, terra, brevis, Roma, hymnus, signum, albus, amor, festus,

bellum, bonus, damnum, fides, forum, labor, lar, dies, ritus, esse, falsus, fortis, opus, nepos, orator, plebs, porta, reus, tempus, verbum, totus, virtus.

II. Прочитайте, поясніть вимову дифтонгів:

praetor, saevus, aes, aeternitas, aurum, praeda, causa, aera, aevum, coena, aër, caedes, foedus, aestas, pausa, gaudium, Paulus, saeculum, oeconomia, Augustus, praerogativa, aura, caelebs, coërceo, comoedia, praemium, poenitentia, faustus, haerësis, laetus, moenia, praesentia, aedilis, aerarium, aestimatio, coëmptio, proelium, paulus, palaestra, caelibätus, daemon, auctor, augur, coepio, coëmo.

III. Прочитайте, поясніть вимову літери i:

iustus, coniuratio, iustitia, iurisdictio, subiectum, obiectum, insula, maior, ira, iniuria, incultus, iucundus, Maius, pius, matrimonium, ianua, invidia, Ianuarius, Iunius, Iulius, opinio, imägo, iussus, piëtas, illustris, integratio, iudex, index, iurisprudencia, iocus, iuvënis, Iuppiter, Iuno, iusiurandum, iugum, iter, immortalis, impunitas, imperium, iuventus.

IV. Прочитайте, поясніть вимову літери c:

abäcus, corpus, amicus, beneficium, caecus, octo, cito, civis, dico, caput, contra, carcer, culpa, credo, consul, copia, secta, cultura, crimen, pactum, socius, incognitus, dictator, officiälis, caelestis, camëra, candidätus, cantus, clepta, ceremonia, conceptio, caritas, citätus, clericus, censor, cadäver, causa, cessio, codex, candidätus, civitas, cognitio, centuria, citäre, collëga, consensus, contradictor, Caesar, criminälis, decretum, edictum, ecclesia, corruptio, cancellarius, confessio, consultum, controversia, culpa, disciplina, encomium, focus, prospectus, centum, candella, circus, cras, celer, centum.

V. Прочитайте, пояснити вимову літер g i h:

Gaius, homo, agnus, argumentum, homo, generösus, gradus, humänus, globus, hospitium, gloria, germänus, heres, gratia, horror, gubernätor, historia, gens, hostis, gestio, hora, grandis, hariölus, humanitas, hypostäsis, nihil, origo, pagina, regina, religio, progressus, gladiätor, hereditas.

VI. Прочитайте, поясніть вимову літер s i x:

casus, sanus, aspectus, basilica, collisio, rex, lex, visus, crus, censor, miser, usus, satis, solus, lux, exitus, sententia, depressio, exämen, sensus, senätor, scriba, senex, satisfactio, effectus, exceptio, extra, falsus, index, misericordia, passus, pontifex, praesens, sanctus, scelus, census, sacramentum, sanctio, exemplar, Xerxes, basis, collisio, conspectus, syllogismus, depressio, sapiens, extrëmus, experientia, saltus, exceptio, exoticus, defensor, simplex.

VII. Прочитайте, поясніть вимову буквосполучень:

querella, sequester, equestris, antiquitas, aquilo, colloquium, eloquentia, inquisitio, quadrivium, requies, quod, quasi, qualitas, quantitas, antiquus, quaestor, quaesitio, reliquiae, quis, quid, quies, inquit, quattuor, colloquium, Quirinus, quinque;

sanguis, bilinguis, angulus, anguis, suus, singuli, suesco, Suetonius, suetus, consuetudo, Suebus, persuadere, linguaus, suavis, suasoria;

declamatio, imitatio, invitatio, magnificentia, molestia, transactio, spatium, foederatio, emptio, natio, inspectio, petitio, actio, constantia, legitimatio, iurisdictio, modestia, ambitiosus, hostia, communicatio, conversatio, notitia, obligatio, depositio, creatio, excellentia, expeditio, expositio, hostis, indulgentia, gestio, legatio, quaestio, sanctio, ratio, relatio, reverentia, salutatio, sapientia, Attius, stultitia, ostium, vestio, Latium, initium.

VIII. Прочитайте, поясните вимову грецьких буквосполучень:

schema, Aeschylus, aether, amphitheatrum, anathema, theologia, Gracchus, Aristophanes, authenticum, Bacchus, bibliotheca, Charybdis, chronologia, cithara, epiphonema, metamorphosis, Pythia, Tyrrhenum, chirographum, charta, Christus, theca, nympa, character, thesis, syngrapha, emphyteusis, christianus, rhetorica, thesaurus, Theutonius, Rhenus, Rutheni, archivum, rhythmus, mythus, Thales, theca, rhombus.

IX. Напишіть латинськими буквами:

циркулюс, негацио, гравіс, грація, схолястікус, індекс, рекс, суммаріум, неутер, форум, табуля, квінкве, донаціо, циркус, нунк, цензус, квартус, terra, казус, квіс, квід, трансакціо, фортуна, аер, екзітус, вікторія, мізер, персона, білінгвіс.

X. Розташуйте слова в алфавітному порядку:

quis, monumentum, latebra, vocabularium, sepultura, universum, sacrosanctus, illecebra, matrimonium, summa, potestas, tabula, sacrificium, negotium, persona, nihil, grandis, uva, origo, domus, cantus, hora, caecus, pontifex, gens, cotidie, aestas, praeda, vita, sensus, extra, abecedarium, collisio, felix, barba, cito, elephantus, ianua, lumen, ritus, testamentum.

XI. Прочитайте та поясните правила постановки наголосу:

corona, epistula, femina, horologium, laterna, insula, candella, littera, elegantia, Seleucus, stipendium, psychologia, stomachus, clepsydra, thesaurus, thermae, sagitta, imperator, discipulus, templum, oratio, abecedarium, circulus, concordia, dominus, severus, victoria, humanus, praesidium, foederatus, tabula, aspectus, syngrapha, receptum, chirographum, complexus, testamentum, scientia, argentarius, barbarus, calculatio, codificatio, collegium, exemplar, expansio, forensis, humanitas, latebra, ornamentum, periculum, Romanus, venditio.

XII. Прочитайте, дотримуючись правил вимови і наголосу:

Dei: Iuppīter, Iuno, Neptūnus, Pluto, Satūrnus, Mars, Venus, Apollo, Mercurius, Aesculapius, Diāna, Minerva, Vesta, Ceres, Bacchus, Discordia.

Reges Romāni: Romūlus, Numa Pompilius, Tullius Hostilius, Ancus Martius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus.

Graecia, Italia, Asia, Gallia, Eurōpa, Scythia, Athēnae, Attīca, Britannia, Karthāgo, Caucāsus, Garumna, Latium, Lacedaemon, Macedonia, Olympus, Pyrenaeus, Thermopŷlae, Thessalia.

Homērus, Archilochus, Sappho, Aeschŷlus, Aesōpus, Sophocles, Euripīdes, Aristophānes, Democritus, Demosthēnes, Socrātes, Plautus, Caesar, Cicēro, Catullus, Horatius, Ovidius, Phaedrus.

Ianuaris, Februarius, Martius, Aprīlis, Maius, Iunius, Iulius, Augustus, September, Octōber, November, December.

Dies Solis, dies Lunae, dies Martis, dies Mercurii, dies Iovis, dies Venēris, dies Saturni.

Civis Romānus. Senātus populusque Romānus. De iure. De facto. Post scriptum. Post dictum. Post factum. Urbs aeterna. Terra incognīta. Persōna grata. Persōna non grata. Memento mori. Anno Domīni. Lapsus linguae. Lapsus calāmi. Volens – nolens. O tempōra, o mores! Historia est magistra vitae. Non scholae, sed vitae discimus. Cogito, ergo sum. Errāre humānum est. Salus popūli – suprēma lex. Veni, vidi, vici. Ars longa, vita brevis. Vox popūli – vox dei. Audiātur et altēra pars! Sine ira et studio. Honōris causa.

Тема: Категорії дієслова. Словникова форма дієслова. Дієслівні основи. Поділ на дієвідміни. Теперішній час дійсного способу активного стану. Наказовий спосіб

I. Утворіть неозначену форму дієслів:

I. clamo, noto, monstro, erro, labōro;

II. video, taceo, sedeo, debeo, valeo;

IIIa. ago, gero, disco, vinco, credo;

IIIб. facio, capio, cupio, iacio, fugio;

IV. audio, dormio, servio, punio, munio.

II. Утворіть третю особу однини і множини від дієслів:

quaerere, notare, facere, scribere, respondere, servire, agitare, struere, venire.

III. Перекладіть дієслівні форми:

laudas, lauda, laudare, laudamus, laudat, laudatis;

scribitis, scribunt, scribere, scribimus, scribit, nolite scribere;

duc, ducis, ducitis, ducite, ducit, duco, ducunt;

servīs, serviunt, servīre, noli servīre, serviunt, servitis.

IV. Додайте до основи praesentis дієслова відповідне особове закінчення:

scrib – (ти пишеш)	erra – (я помиляюся)
labora – (я працюю)	dic – (він говорить)
veni – (вони приходять)	tace – (ви мовчите)
responde – (ти відповідаєш)	servi – (вони служать)
audi – (вона слухає)	defend – (він захищає)

V. Визначте особові форми дієслів. Перекладіть українською мовою:

dividunt, impĕro, venītis, notāmus, vale, vides, dicunt, audit, defendīte, vincit, venīmus, taces.

VI. Провідмініяйте речення в усіх особах однини та множини теперішнього часу дійсного способу активного стану:

Cogīto, ergo sum. Dum spiro, spero. Latīne dico. Bene lego, sed male scribo.

VII. Встановіть відповідність між дієслівною формою та її перекладом:

credit – молись	scribīte – ви шановуєте
respondēmus – вони хвалять	colītis – я зазначаю
audis – він вірить	laborāmus – пишуть
ora – ми відповідаємо	taces – ми працюємо
laudant – ти слухаєш	noto – ти мовчиш

VII. Перекладіть латинською мовою:

читаєш, читай, читаємо, читати, читають (lego, ěre);

кричать, не кричи, кричу, кричите, кричиш (clamo, āre);

відповідай, відповідають, не відповідайте, відповідаєш, відповідаєте (respondeo, ěre);

знати, знаю, знаємо, знають, знаєш (scio, ĩre).

VIII. Перекладіть українською мовою:

1. Disco.
2. Discīmus.
3. Bene discis.
4. Bene discĕre debētis.
5. Non semper bene discunt.
6. Qui bene audit, bene discit.
7. Recte legunt et scribunt.
8. Qui nescit oboedīre, nescit etiam imperāre.
9. Scīmus oboedīre, sed scīmus etiam imperāre.
10. Scit legĕre et scribĕre.
11. Scisne Latīne legĕre?
12. Cur male scribis?
13. Bene legit, sed male scribit.
14. Tacĕre non debes.
15. Dum vivīmus, laborāre debēmus.
16. Nolīte tacĕre, si dicĕre debētis.
17. Audīte multa, dicīte pauca.
18. Responde, si interrogo.
19. Noli male discĕre.
20. Latīne multum legīte et scribīte.
21. Noli dicĕre, si nescis.
22. Noli audīre, quod dicunt.
23. Audīte multa, dicīte pauca!
24. Fac, quod dico!
25. Non audīmus, quod dicītis.
26. Dum vivis, sperāre debes.
27. Cogītat, ergo est.
28. Dum spirātis, sperātis.
29. Dicĕre non est facĕre.
30. Vide supra!
31. Nolīte vetāre!

IX. Доповніть речення:

Cogitat, ergo (esse). Bene legitis, sed male (scribere). Dum spirat, (sperare). Cum tacemus, (consentire).

Тема: Категорії іменника. Словникова форма іменника. Перша відміна іменників.

I.Провідмініайте словосполучення:

schola nova – нова школа, dea antīqua – стародавня богиня, victoria clara – славна перемога.

II. Виконайте морфологічний аналіз іменників, перекладіть їх рідною мовою:

silvārum, tabulas, terra, plantis, scholae, de scientiā, nautas, discipulārum, victoriā, gloriam, de Roma, linguae.

III. Поставте слова, подані в дужках, у відповідних відмінках:

1. Italia est magna paeninsūla (Eurōpa, ae, f).
2. Stellae (nauta, ae, m) viam monstrant.
3. In oris Siciliae (colonia, ae, f) Graeciae sunt.
4. Non semper (luna, ae, f) vidēmus.
5. Aetna est non procul ab (ora, ae, f) Siciliae.
6. Magistrae legere et scribere (discipūla, ae, f) docent.

IV. Побудуйте речення з поданих слів:

1. Silva – vivere – in – bestia.
2. Necessaria – esse – et – aqua – planta – bestia.
3. Italia – esse – Minerva – in – statua.
4. Illustrare – stella – noctu – et – luna – terra.

V.Перекладіть речення латинською мовою:

1. Поети розповідають про перемоги Риму.
2. Діана є богинею місяця і лісів.
3. Вчителька розповідає ученицям казку.

VI.Перекладіть українською мовою:

1.Graecia et Italia in paeninsūlis sunt. 2. Italia est patria linguae Latīnae. 3. Roma est in Italiā. 4. Et bestiis et plantis aqua necessaria est. 5. Sicilia insūla Europae est inter Italiam et Afrīcam. Incōlae Siciliae nautae et agricōlae sunt. 6. Schola est via scientiārum. 7. Patria nostra Ucraina est terra Europae. 8. Ibi semper est victoria, ubi concordia est. 8. Honesta vita beāta est. 9. Patriam amare et defendere debēmus. 10. Natūra nihil sine causā gignit. 11. Philosophia est scientia per causas. 12. Philosophia est magistra vitae. 13. Ira initium insaniae est. 14. Ira saepe causa iniuriae est. 15. Historia est vita memoriae et

magistra vitae. 16. Victoria incōlis gloriam praebet. 17. Amīca epistūlam scribit et Juliae mittit. 18. Statuae vias Romae ornant. 19. Discipūlae audiunt, quod magistra dicit. 20. Divitiae sunt non in pecunia, sed in sapientia.

De Italia

Italia est magna paeninsūla Europae. Incōlae Italiae antiquae agricōlae sunt. Incōlae insulārum et orārum nautae sunt. Terra fecunda incōlas Italiae alit. Roma in Italiā est. Causa magnae gloriae Romae antīquae est audacia incolārum. Roma antīqua multis pugnis et magnis victoriis clara est. Roma est patria non solum linguae Latīnae, sed etiam iurisprudentiae. Italia est patria poētārum. Iam antiquitus ibi eloquentia et historia florent.

De deabus antiquis

Graecae et Romānae deae multae sunt. Diāna et Minerva clarae deae sunt. Diāna est silvārum dea et domīna. Silvae Diānam delectant. Dea saepe feras necat. Itaque sagittas tenet. Sed cervae Diānae gratae sunt. Diāna cervārum patrōna est et cervas a bestiis feris servat.

Minerva dea pugnārum est. Minerva hastam et lorīcam habet. Minerva tunīca et palla amicta est, praeterea lorīcam et galeam gerit. Laevo umēro hastam sustinet. Dextra Minerva stilum, sinistra ceram tenet.

Minerva quoque dea sapientiae est. Dea imprīmis magistris et discipūlis favet. Noctua et olea Minervae sacrae sunt.

Femīnae Romānae deārum iram timent. Itaque saepe magnā cum curā aras Diānae et Minervae rosārum corōnis ornant. In Italiā multas deārum statuas antīquas etiam nunc sunt.

VII. Напишіть слова, що походять в українській (англійській, німецькій, французькій) мові від латинських слів:

aqua, ae, *f* (вода); terra, ae, *f* (земля); patria, ae, *f* (батьківщина); herba, ae, *f* (трава); tabūla, ae, *f* (дошка); littēra, ae, *f* (буква); lingua, ae, *f* (мова); vita, ae, *f* (життя); planta, ae, *f* (рослина); agricōla, ae, *m* (землероб).

Зразок:

fabūla, ae, *f* – байка, казка

англ.: fable;

нім.: Fabel;

франц.: fable;

укр.: фабула.

Тема: Друга відміна іменників

I. Визначте і перекладіть українською мовою відмінкові форми іменників:

verbōrum, popūli, amīce, discipūlum, belli, agrum, discipūlis, libro, templa, oppidōrum, virō, deum.

II. Поставте слова, подані в дужках, у відповідних відмінках:

1. Oppīda (Romānus, i, m) firmos et altos muros habent.
2. In (templum, i, n) Vestae ignicūlus aeternus flagrat.
3. Fortūna dea super (ocūlus, i, m) fasciam habet, unde proverbium: “Fortūna caeca est”.
4. Inter bella et pericūla non est locus (otium, ii, n).
5. In Graecia (monumentum, i, n) poētārum antiquōrum sunt.

III. Провідмініайте словосполучення:

popūlus Romānus – римський народ, templum antiquum – античний храм, discipūlus attentus – уважний учень.

IV. Побудуйте речення з поданих слів:

1. Italia – deus – in – templum – esse.
2. Monstrāre – mythus – popūlus – vita – antīquus.
3. Narrāre – fabūla – Hesiōdus – deus – de.
4. Epistūla – amīcus – scribēre – Valerius.

V. Перекладіть українською мовою:

1. Discipūli magistrum audiunt. 2. Inter bella et pericūla non est locus otio. 3. Legimus libros poētārum Romae. 4. Non muri sed viri praesidium oppidōrum sunt. 5. Viri defendunt patriam in pericūlis. 6. Invidia finitimōrum, inopia terrae, desiderium gloriae Romānis saepe causa bellōrum erat (*erat – минулий час від дієслова esse*). 7. Inimicitia populōrum est causa belli. 8. Discipūle, narra fabūlam Phaedri, poētae Romanōrum. 9. Bellum, quod oppressos popūlos liberat, iustum est. 10. Romāni delent oppīda et vicos Gallōrum. 11. Romāni castra vallo fossāque cingunt. 12. Lectio sine stilō vel calamō somnus est. 13. Pueri in scholam veniunt et ibi discunt. 14. Fabūlae et mythi antīqui vitam populōrum antiquōrum monstrant. 15. Magister discipūlis de templis Graecōrum et Romanōrum narrat. 16. Templa, theatra et monumenta ornamenta oppidōrum sunt.

De Roma antīqua

In chartā Italia formam calcei habet. Italia est magna paeninsūla Eurōpae. Latium in Italiā est. Incōlae Latii Latīni sunt. Roma condīta est in Latiō in sinistrā ripā fluvii Tibēris saeculō octāvō ante aeram nostram. Initio parvum oppidum est. Primae casae in Palatīnō aedificātae sunt. Primo altus murus oppidum non munit. Rex Servius Tullius saeculō sexto ante aeram nostram non altum murum praesidio Romae aedificat.

De patria Romanorum

In Latio ante Romanos Latini sunt. Latini multa bella cum Romanis gerunt. Postremo Romani Latinos vincunt et superant, et Romani et Latini in unum populum magnum coalescunt. Quis Romam condit? Roma e vicis parvis initium capit, et Romani ibi insulas et villas magnas et multa templa aedificant. Non solum magna aedificia exstruunt, sed etiam multas vias summa diligentia muniunt. Praeterea deis multas statuas in locis publicis disponunt. Saepe enim deos deasque laudant.

De Aesculapio

Apud Graecos multi clari medici sunt. Primus Graecorum medicus Aesculapius est, vir doctus, peritus et ingeniōsus. Postea Aesculapius medicorum deus est. Medici Aesculapio gallos immolant. Multa templa Graecorum Aesculapio sacra sunt. Templa Aesculapii plerumque in lucis sunt, luci quoque deo sacri sunt.

Medici Graecorum apud templa domicilia habent. Virum aegrotum medici in templo ponere solent. Cum aegrotus addormit, deus ei (йому) in somno medicinam demonstrat. Aegrotus somnum medicis narrat et medici remedium designant. Si convalescit aegrotus, morbum suum et remedium in tabula inscribit et muro templi ponit. Ita gratias deo agit.

VI. Напишіть, які слова в сучасних мовах походять від латинських іменників:

annus, *i, m* – рік; consilium, *ii, n* – рішення, порада; locus, *i, m* – місце; numērus, *i, m* – число; nummus, *i, m* – монета; officium, *ii, n* – обов'язок; populus, *i, m* – народ; patrōnus, *i, m* – покровитель; anīmus, *i, m* – душа; ager, agri, *m* – поле, земля; initium, *ii, n* – початок; faber, bri, *m* – ремісник; ventus, *i, m* – вітер.

Зразок:

filius, *ii, m* – син

англ.: filial;

нім.: Filiale;

франц.: fils;

укр.: філіал.

VII. Напишіть слова в сучасних мовах, що утворилися за допомогою латинського форманта -orium, orium:

Зразок:

англ.: auditorium;

нім.: Auditorium;

франц.: auditoire;

укр.: аудиторія.

Тема: Прикметники першої групи. Особові займенники. Зворотний займенник. Присвійні займенники

I. Узгодьте прикметники з іменниками, провідмініяйте словосполучення:

templum, i, *n* (Romānus, a, um); collēga, ae, *m* (bonus, a, um);
vir, viri, *m* (perītus, a, um); poëta, ae, *m* (Romānus, a, um); lingua, ae, *f* (antīquus, a, um);
verbum, i, *n* (novus, a, um).

II. Підіберіть прикметники до іменників, перекладіть словосполучення:

populus	vastum
forum	perītus
nauta	antiqua
liber	liber
terra	clarus

III. Перекладіть словосполучення українською мовою:

bellis domesticis, in templō Romānō, de poëtis claris, populō antiquō, vir iuste,
oppidōrum antiquōrum, togas albas, linguam Latīnam.

IV. Перекладіть українською мовою:

1. Historia est disciplīna antiqua. 2. Scientia linguārum antiquārum necessaria est. 3. In Europā videmus reliquias castrōrum et oppidōrum Romanōrum antiquōrum. 4. Si multos amīcos habes, magnas divitias habes. 5. Fabūlae et mythi antīqui vitam domesticam, urbānam et rustīcam populōrum antiquōrum monstrant. 6. Fortūna dea super ocūlos fasciam habet, unde proverbium: “Fortūna caeca est”. 7. Divitiae magnae viris stultis nocent. 8. Tempła deōrum apud Romānos antīquos magnifica sunt. 9. Fabūlae de Romūlo et Remo, bello Troiāno, de claris oppīdis Italiae notae sunt. 10. Fortūna, ut medīcus ignārus, multos caecat. 11. Servi Romāni vitam misēram agunt. 12. Saeculō octavō ante aeram nostram Graeci in Italiam et in insulam Siciliam veniunt. Multas colonias ibi condunt, oppīda pulchra struunt, novam patriam amant et Graeciam Magnam vocant. 13. Si vos valētis, bene est, ego valeo. 14. Ut vos habētis? Sani sumus, ut vides. 15. Dum fortūna tibi ridet, multos amicos habes. 16. De vobis et de vestris libēris cogitāte. 17. Vita aliōrum est nobis magistra. 18. Cur me querellis exanimas tuis? 19. Tua verba cara mihi sunt. 20. Apud Romānos est proverbium: “Hodie mihi, cras tibi”. 21. De malis nostris tu prius audis, quam ego. 22. Non credīmus tibi. 23. Quis nostrum numquam errat? 24. Natūra nobis multa dona dat. 25. Vita tua periculōrum plena est. 26. Vobis de Roma narro. 27. Crede mihi, semper tibi credo. 28. Scientia nobis lucet, ut stella in caelo. 29. Aliēna vitia bene vidēmus, nostra – male. Unde proverbium: “Aliena vitia in oculis habēmus, a tergo nostra sunt”. 30. Ex epistulā multa nova de vita amici mei cognosco.

Epistula

Titus Corneliam, caram sponsam suam, salutat.

Si vales, bene est, ego valeo. Ego nunc in vico meo sum, tu es in oppido tuo. Vita rustica valde me delectat. Vinae silvaeque amoenae mihi gratae sunt. Sed quam procul es a me! Valde doleo, quod non tecum es. Semper te desidero, semper tui memor sum. Tu quoque, mea Cornelia, mei memor es! Si tibi et tuis placet, mox nos visitate! Nos, ego et mei, vos invitamus. Mei quoque saepe vestri memores sunt. Si etiam vobis gratum est nobiscum esse, ad nos properate! Quis vestrum uvas egregias non amat? Mox responde epistulae meae!

De responso Lacedaemoniorum

Incolae insulae Sami in magna inopia sunt. Samii consilium convocant et legatos ad Lacedaemonios mittere statuunt. Legati in Spartam veniunt et de miseriis Samiorum sociis narrant: “Tyrannus saevus oppida nostra spoliat et agros vastat. In magna inopia sumus. Multi de vita desperant. Auxilium vestrum imploramus. Date nobis frumentum”. Simulque Lacedaemoniis saccum vacuum monstrant. Lacedaemonii legatis respondent: “Quid verba multa? Satis est monstrare saccum”. Lacedaemonii Samiis frumentum dant et tyrannum expellere adiuvant.

V. Напишіть слова, які в сучасних мовах походять від латинських прикметників:

falsus, a, um – підроблений, magnus, a, um – великий, varius, a, um – різний, albus, a, um – білий, altus, a, um – високий, antiquus, a, um – стародавній, futurus, a, um – майбутній, necessarius, a, um – необхідний, liber, a, um – вільний.

Зразок:

humānus, a, um – людський, людяний

англ.: human;

нім.: human;

франц.: humain, humanité;

укр.: гуманізм

Тема: Теперішній час дійсного способу пасивного стану. Синтаксис пасивної конструкції. Ablativus auctoris. Ablativus instrumenti

I. Визначте та перекладіть українською мовою дієслівні форми:

laudatur, laudor; describimur, describeris; docetur, docentur; punimini, puniuntur.

II. Провідмінійте дієслова в praesens indicativi activi et passivi:

sentio, ire; describo, ere; doceo, ere; punio, ire.

III. Доберіть правильний переклад:

putatur – вас змінюють,

audīris – ми навчаємось,
muniuntur – мене посиляють,
defendi – його вважають,
doscēmur – їх зміцнюють,
mittor – тебе слухають,
mutamīni – захищатися.

IV.Замініть активну конструкцію пасивною:

1. Proverbia sapientiam popūli exprimunt.
2. Poëtae antīqui bellum Troiānum describunt.
3. Romāni Gallos in proeliis vincunt.
4. Noctu luna terram illustrat.
5. Murus altus oppīdum cingit.
6. Herbae et plantae terram vestiunt.

V.Перекладіть українською мовою:

1. Amīcus diu quaeritur, vix invenitur, difficīle servatur. 2. Avaritia neque copia, neque inopia minuitur. 3. Vici populōrum antiquōrum saepe incendiis delentur. 4. Contra verbōsos noli contendere verbis: sermo datur cunctis, anīmi sapientia – paucis. 5. Nemo debet bis puniri pro uno delicto. 6. Incōlae vici a Romānis agricōlae appellantur. 7. Diāna a Romānis dea silvārum putatur. 8. Etiam magna regna delentur. 9. In Romā antīquā iurisprudentia floret, idcirco Roma patria iurisprudentiae appellatur. 10. Statuae virōrum clarōrum rosis ornantur. 11. Oppīda antiquōrum populōrum incendiis delentur. 12. Victoria concordia gignitur. 13. Castra vallo fossāque muniuntur. 14. Pulchri libri libenter a discipūlis leguntur. 15. Libris bonis delectāmur. 16. Laudāmur a nostris amīcis. 17. Persae ab Alexandro Magno superantur apud fluvium Granīcum in pugna magna.

De Romūlo et Remo

Romūlus et Remus filii Rheae Silviae sunt, gemīni ex familia regia. Ut fama est, pater puerōrum Mars, deus belli est. Amulius, vir duri anīmi, puēros necāre studet. Imperio Amulii gemīni in alveō ponuntur et in fluvium iaciuntur. Sed puēri a deis servantur. Subīto lupa advēnit et gemīnos nutrit. Deinde puēri a Faustulō inveniuntur et educantur. Postea Roma a Romulō et Remō conditur.

Castra Romāna

A Romānis castra saepe in bello ponuntur. Primum a tribūno locus idoneus eligitur, ubi aqua et cibus facile inveniuntur. Deinde quadrātum spatium signatur et munitur. In mediis castris multa tabernacula ponuntur. Impedimenta et spolia cumulantur. In castris custodiae per vallum disponuntur. Si inimīci vallo appropinquant, statim a custodiis cernuntur. Signum tubā ex templo datur. Itaque copiae secūrae in castris dormiunt.

VI. Перекладіть речення латинською мовою в активі і пасиві:

1. Ромул і Рем засновують Рим.
2. Вовчиця годує хлопчиків.
3. Слуги кладуть хлопчиків у кошику на березі річки.
4. Римляни споруджують табір.
5. Спочатку трибун вибирає зручне місце.

VII. Напишіть слова в сучасних мовах, що утворилися за допомогою латинського префікса *inter-*:

Зразок:

англ.: interval;

нім.: Intervall;

франц.: intervalle;

укр.: інтервал.

Тема: Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів. Майбутній час дійсного способу активного і пасивного станів

I. Визначте та перекладіть українською мовою дієслівні форми:

amābat, amāte, amantur; describunt, describebātur, describis; deles, delēte, delebāmus; audiebar, audītis, audīmur.

II. Визначте граматичні категорії дієслів. Перекладіть українською мовою: docebāmus, estis, describitur, amātis, deles, eram, laborā, muniebantur.

III. Замініть активну конструкцію пасивною:

1. Incendia vicos populōrum antiquōrum delēbant.
2. Romāni multa bella cum populis finitīmis gerēbant.
3. Servi Graeci puēros Romānos educābant.
4. Romāni circum oppīdum vallum aedificābant.
5. Graeci in orā Siciliae colonias condēbant.

IV. Перекладіть українською мовою:

1. Antīqui incōlae Graeciae et Italiae varios deos deasque colēbant. 2. Viri Romāni semper fortīter pro patria pugnābant. 3. Graeci per decem annos Troiānos expugnāre non potērant. 4. Vita servōrum Romanōrum misēra et molesta erat. 5. Spartāni ante proelium corōnis comas ornābant. 6. Castra Romanōrum vallo fossāque muniebantur. 7. Gloria victoriārum Romanōrum magna erat apud populos antīquos. 8. In magno templo Delphōrum Pythia multa oracūla dabat. 9. Germāni, ut Tacītus narrat, initio oppīda non aedificābant. 10. Puēri Romanōrum a servis Graecis educabantur. 11. Graeci antīqui in loco victoriae monumenta struēbant. 12. Romāni antīqui cum finitīmis populis multa bella gerēbant. 13. Romae multa et pulchra monumenta, templa, theatra erant. 14. Familia

Romāna ex domīnis, libēris, servis constābat. 15. Romāni numquam multos inimīcos timēbant. 16. Veros amīcos pecuniā non parābis. 17. Semper memoriā tenebīmus victorias popūli nostri. 18. Romae videbītis multa pulchra monumenta. 19. Mea officia efficiam. 20. Faciam, quod potēro. 21. Libri poetārum Romanōrum semper nobis laetitiam et gaudium dabunt. 22. Libenter istum librum legēmus, si nobis eum dabis. 23. In libris antīquis magnam copiam sententiārum egregiārum inveniētis. 11. Qui delictum faciet, puniētur.

De Mercurio

Mercurius deus Maiiae filius erat. Primum Mercurius a Romanis et Graecis pro deo commercii colebātur. Deinde, ut a Graecis, deōrum nuntius et minister numerābatur. Mercurius iussa deōrum incōlis nuntiābat et anīmos mortuōrum ad infēros deducēbat. Saepe igītur modo in Olympo, modo in terra, modo apud infēros erat. Praeterea Mercurius erat deus eloquentiae; itāque Graeci et Romāni Mercurio linguas bestiārum sacrificābant. Simulacra Mercurii in foris oppidōrum et in viis et in triviis erant.

De Colonia Agrippina

Colonia Agrippīna olim clarum oppīdum Romanōrum erat. Diu erat oppīdum sub imperio Romanōrum. Multa erant negotia Romānis cum Germānis. In medio oppīdo latum forum erat. Circum forum multa et pulchra aedificia erant. Fabri sedūli deis templa magnifica aedificābant. Monumenta et statuae vias et forum ornābant. Praeclarum erat templum magnificum oppīdi. Multa pericūla oppīdum per saecula superābat.

De ranis fabūla

Ranae a deo domīnum postulābant. “Quando, – inquiunt, – domīno obtemperabīmus? Quando domīnum habebīmus?” Tum deus: “Desinite, – inquit, – coaxāre, ranae! Ilico ranis domīnum dabo. Ecce truncum domīnum habebītis. Truncus ranis imperābit”. Et truncum in aquam praecipītat. Ranae diu sub aquā latēbant. Tandem tacite supra aquam apparent et veram trunci natūram explorant. Tum una amīcas interrōgat: “Coletis et timebītis truncum, amicae? Ego trunco inanīmo non serviam neque obtemperābo”. Ranae respondent: “Numquam truncum metuēmus, trunco numquam oboediēmus. Item ceterae ranae truncum non metuent neque trunco servient”. Dum ranae ita clamant, iussu (за наказом) dei ciconia apparet, multas ranas captat et devorat. Qui bonum non sustinēbunt, saepe habēbunt malum.

V.Перекладіть текст, напишіть його в минулому часі недоконаного виду:

Graeci et Romāni non unum deum, sed multos deos deasque colunt. Primus in numēro deōrum Iuppīter est, Saturni filius, domīnus mundi. Locus, ubi Iuppīter sedet et mundi imperium tenet, est Olympus. Neptūnus, secundus Saturni filius, in Oceānō regnat. Nautae

Neptūno equos et tauros immollant. Pluto, Saturni tertius filius, a Romānis horridus umbrārum domīnus, deus inferōrum putātur.

VI. Перекладіть латинською мовою:

1. Римляни мали велику кількість рабів.
2. Численні греки були рабами римлян.
3. Греки спорудили перший театр.
4. Античні поети розповідали про богів.
5. Римляни приносили в жертву богам різних тварин.
6. Боги жили на небі, на землі і у воді.
7. Найвищу владу мав Юпітер.

VII. Напишіть слова в сучасних мовах, що утворилися за допомогою латинського префікса contra-:

Зразок:

англ.: contradict;

нім.: Kontra;

франц.: contradiction;

укр.: контракт.

Тема: Третя відміна іменників. Приголосний тип. Голосний тип. Мішаний тип. Особливості відмінювання іменників третьої відміни

I. Визначте тип відмінювання іменників третьої відміни:

civis, is, *m* – громадянин, labor, ōris, *m* – праця, animal, ālis, *n* – тварина, turris, is, *f* – вежа, voluntas, ātis, *f* – воля, carmen, īnis, *n* – пісня, onus, ěris, *n* – тягар, insigne, is, *n* – знак, mens, mentis, *f* – думка, дух, mos, moris, *m* – звичай, avis, is, *f* – птах, caput, ĩtis, *n* – голова, столиця.

II. Визначте та перекладіть відмінкові форми іменників:

regibus, artem, iuri, duces, animāli, fontium, crimīna, homīne, turrium, genēre, coloribus, milīti, Tibērim, oratōri, victōrem.

III. Провідмініайте і перекладіть українською мовою словосполучення:

homo novus, lex Romāna, mare altum, ars antīqua, ius Romānum.

IV. Поставте слова, подані в дужках, у відповідних відмінках:

1. Plato poētas (dux, ducis, *m*) sapientiae vocabat.
2. (mos, moris, *m*) et institūta Romanōrum et Germanōrum antiquōrum varii erant.
3. Laus praemium (virtus, ūtis, *f*) est.
4. Cupio (virtus, ūtis, *f*), non fraude vincēre.
5. Amīci (fur, furis, *m*) (tempus, ōris, *n*) sunt.

V. Побудуйте речення з поданих слів:

1. Ponēre – miles – mons – Romānus – castrum – ibi – capēre.
2. Oratio – anīmus – suus – bonus – homo – movēre – orātor.
3. Homo – cognoscēre – opus – ex.
4. Amicitia – similitūdo – mos – creāre.
5. Florēre – in – pax – et – ars – littēra.

VI. Перекладіть речення латинською мовою в активі та пасиві:

1. Час змінював, змінює, змінюватиме характери людей.
2. Студенти вивчали, вивчають, вивчатимуть твори античних письменників.
3. З квітів і трав люди виготовляли, виготовляють, виготовлятимуть ліки.

VII. Перекладіть українською мовою:

1. Amicitia magnum solatium in dolōre est. 2. Mores populōrum antiquōrum varii erant. 3. Radīces nonnullārum plantārum bona remedia sunt. 4. Graeci et Romāni non solum templa, sed etiam aedificia privāta marmōre ornābant. 5. In pace artes et littērae florent; idcirco pax mater artium appellātur. 6. Aetāte Periclis Athēnae erant sedes artium et litterārum. 7. Philosophia vera in libēris civitatibus valet. 8. Magna est variētas linguārum inter homīnes. 9. Linguae nonnullārum gentium antiquārum nobis ignōtae sunt. 10. Annāles historiae Romānae pleni sunt clarōrum facinōrum. 11. Historia vero testis tempōrum, lux veritātis, magistra vitae, nuntia vetustātis. 12. Diligēre parentes prima lex natūrae est. 13. Magna est variētas linguārum inter homīnes. 14. Multa bella Romāni terrā marique gerēbant. 15. Homīnum natūra novitātis ac peregrinatiōnis avida est. 16. Poētas Plato deōrum filios et sapientiae duces vocābat. 17. Est proverbium Latīnum: inter arma silent Musae; alii dicunt: inter arma silent leges. 18. Nota sunt verba Solōnis: “Ante mortem nemo beātus est”. 19. Nonnulla maria populis antīquis ignōta erant. 20. Apud Romānos in principio coenae ova, in fine mala apponebantur, unde proverbium: “Ab ovo usque ad mala”. 21. Maria vel a provinciis vel ab insulis vel a civitatibus nomīna

accipiēbant. 22. Multārum urbium antiquārum origīnes incertae sunt. De origīne Romae ex operibus scriptōrum Romanōrum cognoscīmus. 23. Popūli antīqui Iovem patrem deōrum hominumque nominābant. 24. Romāni antīqui Iovi boves immolābant.

VIII. Перекладіть тексти українською мовою:

De Roma

Italia est inter mare Tyrrhēnum et mare Hadriaticum. In mediā Italiā est flumen Tibēris. Tibēris e monte Appennīno per Italiam fluit, a septentrīone ad meridiem et in mare Tyrrhēnum influit. Fluit per urbem Romam, urbs paene tota in septem collibus ad ripam sinistram. In medio flumīne insūla est. Ab insūla Tiberīna ad ripam dextram pons Cestius, ad ripam sinistram et Capitolium pons fabricius pertinet. Iuxta Capitolium est forum Romānum, deinde mons Palatīnus et Circus Maximus, postremo mons Aventīnus. Circum urbem murus Servii Tullii pertinet.

De Apollīne

Apollo a Graecis et Romānis frater Dianae putātur. Apollīnis et Dianae pater erat Juppīter, mater – Latōna. Apollīnis in tutēla erant poētae. Comītes Apollīnis erant Musae. Poētae antīqui Apollīnem Musārum ducem, poētārum patrem, carmīnum auctōrem, medicīnae inventōrem nomīnant. Apollīni oracūlum Delphīcum sacrum erat. Ibi deus hominibus per Pythiam et sacerdōtes futūra nuntiābat. Sacerdōtes Delphīci erant custōdes fidi Apollīnis templi. Pariētes templi Delphīci multis donis ornabantur.

De sacrificiis antiquōrum

Popūli antīqui deos sacrificiis placābant. Apud Romānos plerumque sacerdōtes sacrificia parābant, nam sacerdōtes iuris divīni perīti erant. Supēris deis albas hostias immolābant, infēris – nigras. Numērus hostiārum interdum permagnus erat. Sacerdōtes capīta hostiārum ornābant corōnis et ante templa mactābant. Extā in aris cremābant.

Deis praeterea vinum, lac, mel grata dona erant. Post sacrificia sacerdōtes ad honōrem deōrum epūlas parābant.

De Neptūno

Neptūnus, frater Iovis, a Romānis antīquis deus flumīnum et marium putabātur. Deus in altō Olympō habitābat. Nautae perīti Neptūnum saepe plus quam Iovem colēbant. Et mare, et omnia maris animalia a Neptūno gubernabantur. Dum deos vehicūlo aureo peragrābat maria, undae sedabantur et nubes dissipantur. Mirae animalium figūrae in mari habitābant. Interdum autem Neptūnus mare tempestatibus turbābat. Ex arboribus pinus deo

sacra est, ex qua (якої) naves firmae aedificabantur. Nautae Neptūno equos et tauros immolābant.

De regnō Plutōnis

Plutōnis nomen horridum cum terrōre homīnes antīqui vocābant. Dei regnum sub terrā situm erat et Orcus appellabātur. Orci tenebrae numquam solis gratō lumīne illustrabantur. Multa flumīna in Orcō erant. Infernōrum flumīnum aquae terrārum incōlas ab Orcō separābant. Imprīmis notum erat flumen nomīne Styx. Stygiārum aquārum custos Charon erat. Charon mortuōrum homīnum anīmas navigiō parvō in Orcum transportābat. Ad ianuam Orci monstrum saevum habitābat. Cerbērus appellabātur. Foeda erant bestiae capīta, horridi in capitibus oculus. Somno Cerbērus numquam recreabātur. In Orcō iudices sevēri vitae morumque homīnum mortuōrum erant. Orci iudices olim reges clari erant. Malōrum homīnum anīmae in Tartāro ab iudicibus sevēris collocabantur. Elysium autem magnae virtūtis praemium erat. Ibi aeterna erat aestas, mirā terrae pulchritudīne delectabantur oculus. Molestae pristinōrum labōrum imagīnes vitam beātam non turbābant. Nam aqua flumīnis Lethaei obliuīōne donābat anīmas.

De Iove

Iuppīter domīnus caeli et terrae putabātur. Poetae Graeci Iovem patrem deōrum hominumque vocābant. Et dei et homīnes Iovem timēbant. Iuppīter in Olympo habitābat et cum fratribus mundum gubernābat. In tutelā Iovis praecipue reges erant. Iuppīter auctor erat legum humanārum. Fratres Iovis erant Neptūnus et Pluto, sorōres Iuno, Ceres, Vesta. Bestiae nonnullae deis sacrae erant, ut aquīla Iovi, pavo Iunōni, equus Neptuno. Ex arboribus oliva Minervae sacra erat, Apollīni laurus, Plutōni cupressus.

IX. Напишіть слова, що походять в українській (англійській, німецькій, французькій) мові від латинських слів:

ars, artis, *f* – мистецтво; flos, floris, *m* – квітка; genus, ěris, *n* – рід, вид; animal, ālis, *n* – тварина; mare, is, *n* – море; nomen, ĩnis, *n* – назва, ім'я; caput, ĩtis, *n* – голова, столиця; pars, partis, *f* – частина, сторона; pax, pacis, *f* – мир; vestis, is, *f* – одяг; mater, tris, *f* – мати; pater, tris, *m* – батько.

Зразок:

corpus, ĳris, *n* – тіло, предмет.

англ.: corps, corpse, corpus;

нім.: Körper;

франц.: corps;

укр.: корпус.

X. Напишіть слова в українській (англійській, німецькій, французькій) мові, що утворилися за допомогою латинського суфікса -or (вказує на носія дії):

лат.: lector;

англ.: lector;

нім.: Lector;

франц.: lecteur.

Тема: Прикметники третьої відміни. Дієприкметник теперішнього часу дійсного способу активного стану

I. Узгодьте прикметник з іменником, провідмінійте словосполучення:

verbum, *i, n* (brevis, *e*); femīna, *ae, f* (fidēlis, *e*); hortus, *i, m* (ingens, *entis*); homo, ĩnis, *m* (prudens, *entis*); oppīdum, *i, n* (celeber, *bris, bre*).

II. Визначте граматичні форми словосполучень, перекладіть українською мовою:

itīnĕri facīli, reges crudēles, ducis prudentis, vitam brevem, milītum fortium, omnībus deis, homīnem nescientem, amīco legenti, reges regnantes, pueri legentis, plantam florecentem, homo audiens, vere adveniente, puellam flentem, regībus regnantībus, homīnum credentium, popūlis rogantībus.

III. Перекладіть українською мовою:

1. Omnis ars imitatio est natūrae. 2. Pigritia est mater omnium vitiōrum. 3. Longum est iter per praeccepta, breve per exempla. 4. Vetĕra proverbialia saepe simplicībus verbis prudentiam popūli exprimunt. 5. Et mors, et somnus misĕros felicesque aequat. 6. Divitiae homīnem felicem non faciunt. 7. Ex avaritia omnia scelĕra et maleficia gignuntur. 8.

Servus in civitatē Romāna instrumentum vocāle habebātur. 9. Sapiens omnia facit cum consilio. 10. Infelīci homīni vita longa est, felīci brevis. 11. Virtus, non, fraus, iuvēnes fortes delectat. 12. Dives est, qui sapiens est. 13. Tristis eris, si solus eris. 14. Corpus homīnis mortāle est, anīmus immortalis. 15. Multi flores et plantae hominībus utīles sunt. 16. Milītes fortes non mortem, sed infamiam timent.

IV. Перекладіть українською мовою, визначте форми дієприкметників:

1. Homo, verum non dicens, saepe multa mala sibi parat. 2. Fabūla ridens saepe verum dicit. 3. Erranti viam monstra! 4. Amor foedēre coniungit amantes. 5. Homīnes magis defendenti, quam accusanti favent. 6. Multae urbes, olim florentes, nunc dirūtae iacent. 7. Error scribentis nocēre non debet. 8. Saepe ridentes vera dicimus. 9. Notum est monumentum Ariōnis in delphino sedentis. 10. Libenter sedēmus apud Marcum fabūlas pulchras narrantem. 11. In mediis aervis homīnes, scribēre nescientes, signum crucis pro subscriptiōne ponēbant.

V. Перекладіть тексти:

Ordīnes in Roma

In Roma antīqua libēri cives et servi erant. Libēri cives in negotiis publicis totum fere tempus consumēbant et in Foro congregabantur. Omnes difficīles labōres in servos imposīti erant. Tamen etiam cives non omnes inter se pares erant. Civībus, qui claros maiōres habēbant, via ad omnes honōres patēbat, nomen eis erat patricii. Pars, quae nomen plebis habēbat, minus in civitatē valēbat. Inter eos multi mercatōres et opīfices erant. Homīnes paupēres sibi inter nobīles patrōnos sumēbant. Patrōnus clientes suos in iudiciis defendēre debēbat, praeterea adiuvābat cibō et pecuniā. Grati clientes domīnum in Forum deducēbant et multa officia patrōno praestabant.

Erat etiam inter libēros cives et servos discrīmen in vestimentis. Nam servi modo tunīcam, libēri super tunīcam togam induēbant. Toga insigne civis Romāni putabātur.

De Achille

Celēber erat Achilles, filius Pelei regis et Thetīdis deae. Mater infantem suum in aquis Stygis immergēbat. Aqua fluvii corpus Achillis invulnerabile faciēbat. Attāmen talus pedis dextri vulnerabilis manēbat.

Multae Graecōrum civitatēs bellum cum Troiānis gerēbant. Duces clari ad Troiam pugnābant. Sed Achilles inter puellas vitam agēbat, nam ita matri placēbat. In villam, ubi Achilles habitābat, venit Ulixes. Quid videt? Puellae variis laboribus opēram dant. Ubi est Achilles? Ulixes ignōrat, sed vir perītus est. Itaque arma monstrat. Puellae fugiunt; Achilles, puer virtūte clarus, manet. Tum Ulixes: “Mecum ad bellum Troiānum propēra!” Ita Achilles particeps belli Troiāni fit (став). Troiāni autem, qui de vulnerabili talo Achillis nihil audiēbant, frustra Thetīdis filium telis petēbant. Nullō modō Achillem vulnerāre

potērant. Postrēmo Apollo sagittam Parīdis in talum dextri pedis Achillis dirigit et herōem necat.

VI. Перекладіть латинською мовою:

1. Ахілл був учасником Троянської війни.
2. Ахілл терпів страждання (гострі болі) через смерть Патрокла.
3. Гомер, славний поет, описував щит Ахілла.
4. У числі відомих римських поетів були Вергілій, Овідій, Горацій.
5. Студенти читали, читають і читатимуть твори Цицерона.

VII. Напишіть слова, що походять в українській (англійській, німецькій, французькій) мові від латинських слів:

fortis, e – хоробрий; gravis, e – важкий; utilis, e – корисний; similis, e – подібний; duplex, icis – подвійний; grandis, e – величезний; legalis, e – законний.

Зразок:

nobilis, e – знаменитий, знатний.

англ.: noble, nobility;

нім.: nobel;

франц.: noble, nobilitaire;

укр.: нобілітет.

Тема: Ступені порівняння прикметників. Суплетивні ступені порівняння

I. Утворіть вищий та найвищий ступені порівняння від прикметників:

altus, a, um; strenuus, a, um; pauper, ěris; magnus, a, um; prudens, entis; facīlis, e; brevis, e; pulcher, chra, chrum; simplex, icis; angustus, a, um; varius, a, um; levis, e; acer, acrie, acre; fortis, e; alācer, cris, cre; amplus, a, um; calīdus, a, um; idoneus, a, um; parvus, a, um; celebr, bris, bre.

II. Перекладіть українською мовою та провідмініайте словосполучення:

labor maior, dolor maxīmus, tempus felicius;

femīna felicissīma, lex peior, rex pessīmus.

III. Перекладіть українською мовою:

1. Saepe initium difficilius est quam finis labōris. 2. Luce sunt clariōra nobis tua consilia. 3. Prudentiōres et constantiōres nos tempus facit. 4. Divitiae, honōres, genus neque feliciōrem, neque meliōrem (hominem) faciunt. 5. Exempla praeceptis utiliōra sunt. 6. Pax melior est bello. 7. Croesus Solōne divitior, sed Solo Croeso sapientior erat. 8. Homīnes meliōres saepe videntur, quam sunt revera. 9. Impunītas semper ad deteriōra invītat. 10. Facta sunt verbis difficiliōra. 11. Melior est certa pax quam sperāta victoria. 12. Libertas, leges et pax sunt optīma bona. 13. Consul, praetor, censor magistrātus maiōres

erant, cetēri magistrātus minōres. 14. Brevis vita est, sed in malis fit longior. 15. Res publica mihi carior est vitā meā. 16. Ennius in versibus suis maxīma facta civium Romānōrum pingēbat. 17. Gloria Themistōclis non minor erat in pace, quam in bellō. 18. Iovem propter beneficia popūlus Romānus optimum, propter vim maximum nominābat. 19. Veterrīmus amīcus homīni optīmus est. 20. Homīnibus pigris etiam facillīmi labōres difficillīmi videntur. 21. Plurīma oracūla Apollīnis sacra erant; celeberrīmum erat oracūlum Delphīcum. 22. Omnium gentium, quae Galliam incolēbant, fortissīmi erant Belgae.

IV. Доповніть речення, перекладіть українською мовою:

1. Via Appia ... est, ... cetēris viis Italiae. Via Appia ... via Italiae est.
2. Mensis Februarius ... est, ... quam cetēri menses anni. Mensis Februarius ... est.
3. Tempus magister ... est, ... quam cetēri magistri. Tempus magistrōrum ... est.
4. Ferrum metallum ... est, ... cetēris metallis. Ferrum omnium metallōrum ... est.
5. Milītes Romāni ... sunt; ... cetēris militibus. Milītes Romāni ... sunt omnium milītum.
6. Montes Asiae ... sunt; ... quam montes Europae. Montes Asiae ... sunt omnium montium.
7. Dea Venus ... est, ... cetēris deis Romānis. Venus ... omnium deārum est.

Слова для довідок: fortis, bonus, pulcher, altus, necessarius, brevis, longus.

V. Поставте слова в дужках у відповідній формі. Перекладіть речення:

1. Verba tua dulciora (mel) sunt.
2. Oculi (avidus) sunt, quam venter.
3. Bona valetudo melior est (divitiae).
4. Gratia Dei faciet animam tuam (nix) candidiorem.
5. (Omnes matres) felicissima es.
6. Terra minor est (sol).
7. Discipulis exempla (idoneus) sunt quam praecepta.
8. Cicero (omnes Romani) celeberrimus erat.
9. Omnium animalium simia homini (similis) est.

VI. Поставте слова в дужках у вищому ступені порівняння. Перекладіть речення:

Patria civibus (carus, a, um) est, quam vita. Patriae regiones animas nostris (gratus, a, um) sunt, quam ceterae. Bonis civibus sermo patrius (gratus, a, um) sermonibus omnium gentium. Mores patrii (dulcis, e) moribus omnium populorum. Rem autem (foedus, a, um) et (miser, a, um) ignoramus quam proditorem patriae.

VII. Поставте слова в дужках у найвищому ступені порівняння.

Перекладіть речення:

Omnium regiōnum Graeciae antīquae (clarus, a, um) est Attīca. (Nobīlis, e) Attīcae urbs Athēnae erant. Ibi erat arx (splendidus, a, um) templis ornāta, ibi (clarus, a, um) erant aedificia publīca, monumenta (praestantus, a, um) ducum, simulacra deōrum hominumque (clarus, a, um). Athēnae erant (notus, a, um) sedes artium et litterārum.

VIII. Перекладіть речення латинською мовою:

1. Мати дорожча, ніж інші люди. Мати найдорожча з усіх людей.
2. Гомер відоміший, ніж інші грецькі поети. Гомер найвідоміший з усіх грецьких поетів.
3. Мінерва розумніша за інших римських богинь. Мінерва найрозумніша з усіх римських богинь.
4. Рим славніший за інші міста Італії. Рим найславнішим з усіх міст Італії.
5. Тарквіній Гордий був жорстокішим за інших римських царів. Тарквіній Гордий був найжорстокішим з усіх римських рабів.

IX. Випишіть невідомі слова, перекладіть тексти:

De templis antīquis

Pars Capitolii, quae in humillīma urbis regiōne sita erat, difficillīmos adītus habēbat. Ea pars Iovi Optīmo Maxīmo sacra erat. Ibi templum veterrīmum Iovis erat. Multa erant in urbe templa, sed templum Iovis clarissīmum et magnificentissīmum omnium erat. In templō tres erant cellae; minōres duae Iunōni et Minervae sacrae; media, quae maxīma erat, Iovis simulacrum ingens habēbat. In adītu templi a Romānis plurīma dona Iovi, omnium deōrum benevolentissīmo, ponebantur. Non procul a Iovis templō cetēra templa deis antīquis erant.

De Roma et Romanis

Aetāte imperatōris Augusti nullum imperium amplius erat quam imperium Romānum. Urbs Roma caput magni imperii erat. Nulla urbs tam opulentior et celebrior erat quam Roma. Nusquam erant templa et aedificia splendidiōra quam in illa urbe. Clarissīmum erat forum Romānum, clarissīma arx Capitolīna, ubi templum Iovis Capitolīni aedificātum erat. Nam Iuppīter Capitolīnus erat potentissīmus deus Romanōrum. Nullus deus apud eos (них) in ampliōre honōre erat. Multis et latis viis Roma cum aliis oppīdis Italiae coniuncta erat, quarum notissīma et antiquissīma erat via Appia. Antiquissīmis temporībus Romāni erant probiōres, modestiōres, simpliciōres; iuvēnes duriōres et fortiōres. Aetāte Augusti victus erat luxuriosior, rariōra erant exempla verae virtūtis.

De Olympiis

Antiquissīmis temporībus Graeci publīcis ludis deos colēbant. Olympia autem omnium ludōrum clarissīma erant. Nulla civitas in totā Graeciā bellum gerēbat, nullus civis in iudiciō vocabātur. Tum in finitīmis urbībus viri domos relinquēbant et Olympiam

conveniēbant. Graeci omnibus generibus certaminum delectabantur, sed in maximō honōre athlētae erant. Corpōra eōrum validissīma erant. Post ludos victōres ad magistrātus procedēbant, qui eis corōnam, victoriae praemium, dabant. Athlētae optīmi a poētis carminibus pulcherrimis laudabantur.

De clarissimis urbibus et fluminibus Italiae

Multae urbes clarae sunt. Clara est Capua, clarior Alba Longa, clarissima Roma. Multi sunt in Italia fluvii. Notus est Ticīnus, notior Padus, notissimus Tiberis. Padus est longior et profundior, quam Tibēris. Padus est longissimus et profundissimus omnium fluviorum Italiae, sed non est in numero longissimorum et profundissimorum fluviorum Eurōpae. Fertilissima et felicissima regio Italiae est Campania. Celeberrima et florentissima omnium urbium Italiae erat Roma.

X. Напишіть імена від слів:

albus, a, um – білий; beātus, a, um – щасливий; marīnus, a, um – морський; maxīmus, a, um – найбільший; pulcher, chra, chrum – красивий; clarus, a, um – ясний; Romānus, a, um – римський; germānus, a, um – рідний.

Тема: Прислівник. Ступені порівняння прислівників

I. Утворіть прислівники від прикметників:

iustus, a, um – справедливий, a, e; altus, a, um – високий, a, e; falsus, a, um – неправильний, a, e; citus, a, um – швидкий, a, e; par, paris – рівний, a, e; prudens, dentis

– розсудливий, а, е; bonus, а, um – добрий, а, е; nobīlis, е – знатний, а, е; innocens, centis – невинний, а, е; humilis, е – низький, а, е; amplus, а, um – великий, а, е; liber, bēra, bērum – вільний, а, е.

II. Поділіть прислівники на групи. Знайдіть спільні риси кожної групи:

hodie, ibi, honeste, minīme, raro, sapienter, altius, tenerrīme, fortīter, bene, simplicīter, maius, clarissīme, celerīter, aliquando, falso.

III. Перекладіть українською мовою:

1. Mos erat Spartānis brevīter respondēre, fortīter pugnāre, patienter et constanter labōres tolerāre, honeste vivēre. 2. Facilius est dicēre, quam agēre. 3. Aliēna vitia melius vident homīnes, quam sua. 4. Tanto est facilius accusāre, quam defendēre, quanto facēre vulnēra, quam sanāre. 5. Lex recte facēre iubet. 6. Romāni in theatro clamabant: “Pulchre, bene, recte!” 7. Turpe est linguam Latīnam nescīre. 8. Pares cum parībus facillīme conveniunt. 9. Homīnes amplius ocūlis, quam aurībus credunt. 10. Gens Belgārum a provinciā longe abest, ubi cultus et humanītas floret.

De Spartānis

Lycurgus civitātem Spartānam praeclāre instituit. Secundum leges eius puēri, adulescentes, iuvēnes corpōra strenue exercēbant. Libēri discēbant parentes et senes honorāre, legībus semper parēre, modeste respondēre. Ii, qui imperio non parēbant, sevēre puniebantur. Mos erat Spartānis brevīter respondēre, fortīter pugnāre, patienter et constanter labōres tolerāre, honeste vivēre.

Roma antīqua

Colles urbis Romae septem erant: colles ad sinistram ripam Tibēris siti humiliōres erant, Ianicūlus autem, mons ad ripam dextram flumīnis situs, altior. Antiquissīma colonia in monte Palatīno Palatium vel Roma quadrāta appellabātur. Palatium igītur veterrīma pars Romae erat. Quamquam Graecōrum urbes locupletīōres et potentiōres erant quam Roma, quamquam Athēnae pulchriōres, aedificia et templa eārum splendidiōra, tamen nulla Romānis urbs carior erat Roma. Incōlae Romae pauperrīmi erant, sed fortissīmi et praestantes, bella gerebant cum hostībus saeviorībus. Difficillīmum enim est invenīre quemquam, qui audacior erat Romānis. Nihil Romāni honestius putābant, quam fortitudīnem in bello, nihil clarius, quam consilium bonum in pace.

IV. Доповніть текст прислівниками, перекладіть українською мовою:

Discordia civium ... bella intestīna concītat. Nunquam autem ... et ... cives pugnant, quam bellis civilībus. In bellis enim civilībus non modo cives contra cives, sed etiam saepe fratres contra fratres, filii contra patres ... pugnant. Nihil autem ... et ... est, quam contra patriam exercītum ducēre. Bella civilia civitātem ... perturbant et debilitant.

Слова для довідок: foedius, facillīme, miserius, vehementissīme, acerrīme, turpius, tristius.

Тема: Минулий час доконаного виду дійсного способу активного стану

I. Визначте типи перфектних основ, запишіть основні форми поданих дієслів:

curāvi, vici, dixi, appellāvi, credīdi, vetui, rexi, ēgi, fui.

II. Провідмінійте дієслова в perfectum indicatīvi actīvi:

interrogō, interrogāvi, interrogātum, interrogāre – запитувати;

respondeo, respondi, responsum, respondēre – відповідати;

credo, credīdi, credītum, credēre – вірити;

aperio, aperui, apertum, aperīre – відкривати.

III. Визначте і перекладіть дієслівні форми:

salutavit, vici, defendērunt, fecisti, solvīmus, egistis, laborāvi, scripsit.

IV. Поставте присудок у минулому часі доконаного виду дійсного способу активного стану:

1. Grave vulnus tu (accipio, cepi, ceptum, ěre).
2. Romūlus urbem ex nomīne suo Romam (voco, āvi, ātum, āre).
3. Romāni gentes multas (supĕro, āvi, ātum, āre).
4. Semirāmis Babylōnem urbem altis et firmis muris (cingo, cinxi, cinctum, ěre).
5. Caesar copias Ariovisti regis e Gallia trans flumen Rhenum (pello, pepūli, pulsum, ěre).

V. Перекладіть українською мовою:

1. Tarquinius Superbus fuit ultīmus rex Romanōrum. 2. Galli ad Caesārem legātos de pace misērunt. 3. Graecia antīqua non una civitas fuit, sed ex multis civitatibus constitit. 4. Senes iuvenibus: tales estis, quales fuīmus; quales sumus, tales eritis. 5. Romūlus urbem novam in Palatīno monte constituit. 6. Ennius in versibus suis maxīma facta civium Romanōrum pinxit. 7. Milites Romāni multas urbes in Gallia expugnāvērunt et ingentem eārum numĕrum delevērunt. 8. In summo honōre apud Graecos geometria fuit. 9. Romūlus, Martis filius, Romam condīdit et multos annos regnāvit. 10. Civitas Romāna multos annos floruit. 11. Pythagōras primus se appellāvit philosophum. 12. Ascanius, filius Aenēae, Albam Longam condīdit. 13. Bias, unus e septem sapientibus, dixit: “Omnia mea mecum porto”. 14. Xerxes Asiam et Eurōpam ponte iunxit. 15. Apollo et Diāna filios filiasque Niōbae necavērunt. 16. Vergilius, poēta Romānus, egregiis carminibus Aenēae errōres cecīnit. 17. Tarquinius Superbus, ultīmus rex Romanōrum, cognōmen suis moribus meruit. 18. Herodōtus, scriptor Graecus, multārum gentium mores descripsit.

De Daedālo

Daedālus, artīfex clārus, in insūla Creta labyrinthum aedificāvit. Sed Minos Daedālum et Icārum in labyrintho inclusit. Daedālus autem vir perītus fuit. Pater et filius mirabīli modo e labyrintho fugērunt.

Daedālus in labyrintho cum filiō suō intra muros errābat, nec exītum invenīre pouit, etsi ipse labyrinthum aedificavit. Vir audax per aërem effugēre constituit. “Minos, qui terrae marique imperat, domīnus aëris non est, – inquit, – per aërem hinc evolabīmus. Hoc est consilium meum”. Icārus inquit: “Homīnes sumus, non aves. Nemo nisi deus natūram suam mutāre potest. Aves natūrā volāre possunt, homīnes non item”. Tum Daedalus: “Multas res mirabīles iam confeci. Alas quoque conficēre possum, quamquam opus haud facīle est”.

Daedālus igītur sibi et filio ex pennis alas ingentes confecit. Pennas cerā iunxit et in lacertis fixit. “Nunc carcērem nostrum effugīmus – libēri sumus” – dicit Daedālus et cum filiō e labyrinthō evolāvit. Sed puer in summum caelum ascendit. Ignis solis ceram mollīvit et pennas ussit. Atque miser Icārus ante patris oculos in altum mare cecidit. Ita undae Icāro sepulcrum fuērunt. A nomīne eius mare Icarium appellātur.

De Hercūle

Apud antiquos poetas multas fabūlas de Hercūle, Iovis filio, legīmus.

Iam in cunis Hercūles infans duōrum anguīum capīta sine timōre fregit. Deinde, Hercūles adulescens feras immānes, Graeciam terrentes, interfēcit. Ingenii quoque testimonium non deest: flumīnis enim aquam in sordīda regis Augiae stabūla vertit; ita ingenti aquae copiā stercus e stabūlis pellēre potuit. Per orbem terrārum iter fecit mirisque factis homīnum admiratiōnem movit. Etiam in Plutōnis regnum descendēre constituit; ibi Cerbērum canem, Inferōrum custōdem, vicit. Hercūles non tantum fortis, sed etiam hominībus benignus fuit.

Ulixes et Polyphemus

Ulixes in periculo ad socios paene desperaturos: “Nos omnes”, inquit, “Polyphemum non vi, sed dolo vinci posse scimus. Proxima nocte monstro acerrimo appropinquabimus, ei vinum periculosum praebebimus medioque in somno oculum eius sude acri caecabimus”. Quamquam Polyphemus multos socios infelices devoravit, Ulixes monstrum crudelissimum fefellit et una cum sociis e manibus monstri effugit. Sed nondum Ulixi forti in patriam remigrare licuit: nam Neptunus, immortalis deus marium ingentium et pater Polyphemi, ira graviore commotus navem celeriore Ulixis vi fluctuum gravium fregit.

VI. Перекладіть латинською мовою:

1. Хто сказав: “Прийшов, побачив, переміг?”.
2. Ромул заснував місто Рим.
3. Тацит розповів про германців.
4. Цезар описав життя галлів.
5. Римляни захопили дочок сабінян.
6. Відважні мужі відкрили невідомі острови.
7. Греки захопили Трою.
8. Гомер розповів про троянську війну.

Тема: Давноминулий час дійсного способу активного стану. Майбутній час доконаного виду активного стану

I. Подайте основні форми дієслів:

crediderāmus, responsērat, momorderātis, venēram, petivērant, venerīmus, fuērit, regnaverītis, vidēro, absolvērint.

II. Провідмініяйте в plusquamperfectum і futūrum indicatīvi actīvi дієслова:

labōro, āvi, ātum, āre – працювати,

facio, feci, factum, ēre – робити,

augeo, auxi, auctum, ēre – збільшувати,

reperio, reperī, repertum, īre – знаходити

III. Визначте і перекладіть дієслівні форми:

vicērat, defenderāmus, solvēram, egerātis, laboravērant, fuēras, senserīmus, portavērint, traduxēro, habuērītis.

IV. Перекладіть українською мовою:

1. Duo fratres fuērant, bona communia habuērant. 2. Leonīdas, rex Lacedaemoniōrum, regi Persārum, qui scripsērat: “Mitte arma”, rescripsit: “Veni et sume!”. 3. Romāni corpus Tiberii mortui in Tibērim praecipitavērant. 4. Galli Alpes superavērant et Italiam ferro ignique vastavērunt. 5. Themistōcles restituit muros, quos Persae delevērant. 6. Caesar pontem, quem in Rheno fecērat, paulo post rescīdit. 7. Talem habebīmus fructum, qualis fuērit labor. 8. Si te rogavēro aliquid, nonne respondēbis? 9. Dolōrem, si non potuēro frangēre, occultābo. 10. Diogēnes virum doctum, qui de caelestībus multa narravērat, interrogāvit: “Quando tu de caelo discessisti?” 11. Marcus Atilius Regūlus, dux Romanōrum, primus exercitum suum in Afrīcam traduxērat et ibi oppīda et multa castella expugnāvit. 12. Homo quidam interrogāvit servum, genēre Lacedaemonium: “Probusne eris, si te emēro?” Servus: “Etiam si non emēris”. 13. “Fugi, tene me! Cum revocavēris me domīno meo, accipies solīdum”. 14. Philippus, Macedōnum rex, Lacaedaemoniis

scripsit: “Si in Laconicam venēro, finibus vestris vos expellam”. Lacedaemonii rescripserunt: “Si”.

De Aenea

Post saevum proelium Troia a Graecis capta erat. Graeci non tantum viros, sed etiam mulieres et senes et infantes sine misericordia caeciderant aut in vincula coniecērant. Milites victores omnia moenia delevērant, universas urbis domos, etiam sacra templa diripuērant. Aeneas solus e ducibus Troianis saevam mortem effugerat. Cum patre et filio in navem conscendit et patriam reliquit. Sed fluctus magno vento vehementer sublāti sunt. Aeneas, a tempestate tectus matris Venēris opēra, in Africam salvus pervēnit, ubi ipse eiusque comites a Didōne, quae Carthaginensibus praeerat, benigne accepti sunt. Aeneas mirabilem reginae pulchritudinem animadvertit, et amore captus apud eam vivebat, cum Mercurius deus iussit eum Italiam petere et ibi novam urbem condere. Nova urbs nominata est Lavinium, quod Aeneas Laviniam, filiam regis eius regionis, uxorem duxeret. Aeneae autem filius in propinquis collibus Albam Longam condidit. Post multos annos Romulus in illa urbe natus est.

De Aesōpo

Aesopus, qui fabularum genus invenit, Xanthi, doctissimi viri, servus erat. Olim Xanthus, qui discipulos suos ad convivium vocaverat, eum iussit optimum cibum parare. At Aesopus in toto convivio linguas suillas convivis proposuit. Tum dominus: “Pessime, inquit, servorum, nonne iusseram te omnia optima emere?” Respondit callidus servus: “Iniuria quidem me tam vehementer reprehendis. Quid melius lingua invenire possumus? Lingua enim maxima facta a poetis narrantur, ab histrionibus partes aguntur, a sacerdotibus oraculorum responsa traduntur, ab omnibus mortalibus dei deaque orantur. Lingua iudices reos in iudicium vocant, improbos cives damnant, probos liberant. Lingua quoque orator bonorum causam dicit, magister discipulos facit doctiores. Lingua denique hominum vita multo beatior est quam ferarum vita”. Tunc discipuli dixerunt: “Quamquam Xanthi cibus nobis minime placuit, sapientiores profecto domum redibimus”. Postridie, Xanthi iussu Aesopus convivium rursus paravit. Dominus autem ei dixerat pessimum cibum parare. Poeta cibum non mutavit: parem linguarum copiam convivis obtulit. Itaque dominus ei iratissimus: “Hinc te profecto expellam, aut in vincula te coniiciam, quoniam iterum mihi non paruisti”. Aesopus vero: “Noli, vir optime, me vituperare; iure eas linguas convivis obtuli. Quid enim lingua peius est? Nonne lingua malae cupiditates augentur, et improba consilia excitantur, et facinora dissimulantur, et civitates miscentur, et bella moventur immania? Nonne lingua plurimi casus doloresque in omnibus rebus parantur? Lingua omnium fere malorum causa est”. Tum unus e convivis dixit: “Aesopus quidem malus coquus est, vir autem sapientissimus est”.

De Alexandro Macedōno

Fortūna Philippo, Macedōnum regi, uno die tres iucundas res dedit. Regis aurīga in Olympiis vicērat; unus e Macedōnum ducībus acri impētū hostium exercītum superavērat; validus filius, Alexander, regi natus erat. Tum sacerdōtes Philippo dixērunt: “Omīna Alexandro secunda sunt. Infans tuus, inter victorias natus, magna faciet: omnes hostes vincet, regnum tuum augēbit. Alexandri fama per orbem terrārum volābit”. Philippus sacerdōtum omīna magno gaudio accēpit.

V.Перекладіть латинською мовою:

1. Гомер описав війну, яку греки вели з троянцями.
2. Після того, як полководець захопив укріплення, вороги попросили миру.
3. Римляни раніше поспішили на форум.
4. Якщо не збережеш малого, втратиш багато.
5. Хто не зоре поле, даремно чекатиме плодів.

Тема: Дієприкметник минулого часу пасивного стану. Часи доконаного виду в пасивному стані

I.Напишіть основні форми дієслів, виділіть основу супіна, утворіть дієприкметник минулого часу пасивного стану, провідмініайте в усіх часах системи перфекта пасивної стану:

spondeo – обіцяю, fido – довіряю, condemno – засуджую, servio – служу.

II.Визначте часи системи перфекта в дієслівних формах, перекладіть українською мовою:

victus erat, inscripta sunt, factus est, delēti erunt, laudātus est, lecti erant, condīta erit, punītus es, audīti sumus.

III. Доповніть речення відповідною дієслівною формою:

1. Roma a fratribus Romūlo et Remo (condo, condidi, conditum, ěre). 2. Carthāgo et Corinthus a Romānis eōdem anno (deleo, ēvi, ētum, ěre). 3. Labyrinthus a Daedālo artifice in Creta insūla (aedifico, āvi, ātum, āre). 4. Postquam Tarquinius Superbus Romā (expello, pulsi, pulsum, ěre), ibi duo consūles (creo, āvi, ātum, āre). 5. Postquam Helvetii a Caesāre (vinco, vici, victum, ěre), multae gentes Galliae eum auxilio contra Germānos vocavērunt. 6. Aristaeus Eurydīcam flores carpentem rapēre cupivērat, sed illa a serpente (neco, āvi, ātum, āre). 6. Cum Palatino, ubi Romūlus initium urbis fecērat, paulātim sex colles (coniungo, iunxi, iunctum, ěre). 7. Oracūlum Apollīnis Atheniensībus respondit: “Belli finis erit, si rex ipse ab hostībus (occido, occisi, occisum, ěre)”.

IV.Замініть активну конструкцію пасивною, перекладіть речення українською мовою:

1. Romūlus Romam condīdit.
2. Honōres mores homīnum mutavērunt.
3. Herbae terram vestivērunt.
4. Graeci Troiam expugnavērunt.
5. Brennus copias Romānas magnā pugnā superāvit.
6. Poeni Saguntum armis temptavērunt.
7. Daedalus labyrinthum magnum in Creta aedificavit.

V. Перекладіть текст. Напишіть його у пасивному стані:

Hercūles infans dracōnes necāvit, quos Iuno misērat. Hydram Lernaeam, Typhōnis filiam, cum capitibus novem interfēcit, eius felle sagittas suas tinxit. Hercūles aprum Erymanthium occīdit, cervum ferōcem in Arcadia vivum addūxit. Heros aves Stymphalides in insūla Martis sagittis interfēcit. Diomēdem Thraciae regem et equos quattuor, qui carne humāna vescebantur, cum Abdērō famulō interfēcit. Is dracōnem immānem Typhōnis filium, qui mala aurea Hesperidum servābat, ad montem Atlantem interfēcit. Hercūles canem Cerbērum, Typhōnis filium ab infēris regi adduxit.

VI.Перекладіть українською мовою:

1. Multae gentes Gallōrum a Caesāre victae sunt. 2. Postquam Augustus pacem composuit, ara Pacis in forō posīta est. 3. Post factum (P.F.). Post scriptum (P.S.). Post dictum. 4. Gaius pater historiae iuris Romāni appellatus est. 5. Cicēro pater patriae nominātus est. 6. Troia a Graecis cremata est. 7. Manet idem flumīnis nomen, aqua transmissa est. (*Her.*) 8. Democrītus, cui pater ingentes divitias reliquērat, omne fere patrimonium suum civībus donāvit. 9. Romāni leges, quas senātus populusque sanxerat, aēneis tabūlis incidērunt.

De Troia capta

Bellum Troiānum fuit annō millesīmō centesīmō octogesīmō tertiō ante aeram nostram. Helēna rapta causa fuit huius belli. Decīmō annō Troia a Graecis expugnāta est. De Troiā captā Agamemnon Clytaemnestram, uxōrem suam, facibus ardentibus nuntiāvit. Sed multae res iram deōrum adversus victōres commovērunt: templa incensa, sacerdōtes trucidāti, Cassandra rapta, Priāmus ad aras interfectus. Itaque tempestāte saevā multi e Graecis naufragium fecērunt.

De Circae dolis

Ulixes, postquam diu per undas navigavērat, insulam Circae intrāvit. Ibi vir omnium Graecōrum callidissīmus socios suos in villam Circae misit. Dea Ulixis comitibus vinum venēno mixtum praebuit et hospītes suos in sues mutāvit. Mercurius deus de dolis Circae

regem Itacōrum docuērat remediumque dedērat et dixērat: “ Auxilio remedii a me dato pericūlum vitābis!” Verbis dei monītus Ulixes villam Circae intrāvit et deam gladio acri ursit arcuitque dolos perniciosos. Omnes socii a Circa Ulixis iussū in viros mutāti sunt. Sic Ulixes cum comitibus vivus ex insūla evāsit.

De Vestalibus

Si antīquis fabulis credimus, iam ante Urbem conditam fuērunt Vestales virgīnes, quoniam Rhea Silvia, Romūli mater, Vestalis fuit. Postea Numa Pompilius, secundus rex Romanōrum, Vestalibus leges dedit. Ex eo tempore fuērunt primum quattuor, deinde sex denique septem Vestales, inter viginti puellas delectae. Per triginta annos in Vestalium aedibus manēbant et ignem sacrum in Vestae aede alēbant. Per id temporis spatium parēre debebant. Puram vitam agēbant, neque nubere poterant. Propter gravissimam culpam, usque ad mortem verberabantur aut vivae in sepulcrum coniciebantur. Tradunt duodēcim aut, ut quidam scribunt, sex et viginti Vestales ita periisse. Maxīma vero erat eārum auctoritas: qui capitis damnātus erat a Vestalibus auxilium petere poterat; tum magistratus eius vitae parcere debebant.

Rapina Sabinarum

Remus necātus erat, Romulus nonnullos annos regnaverat et rex bonus fuerat. Roma ipsa creverat. Iam aedificia varia et templa aedificata, iam viae stratae erant. Romani autem quamquam ipsi vitam bonam vivebant, contenti non erant. Causa erat, quod feminas non habebant. Iam nonnulli clam Romulum ipsum adierant eumque monuerant: “Feminas non habemus; unde nobis parabimus?” Romulus autem inquit: “Id mihi ignotum non est!”, et curas ipsorum (eorum) dolēbat. Ac profecto ipse eis feminas paravit dolo.

Mox Romani Sabīnos, qui finitimi eorum erant, ad festum invitaverunt. Sabīni libenter ad id festum adierunt cum feminisque et filiis. Quas multas habebant, secum Romam duxerunt. Iam Sabīni, qui sine armis ad festum ierant, ludis gaudēbant, cum Romani filias pulchras captaverunt et in villas suas portaverunt. Sabīni, quibus arma non erant, neque filias adiuvare neque facta impia vindicare potuerunt, sed Romulum, cuius dolo fraudati erant, verbis duris accusaverunt. Postea autem magnis copiis Romam redierunt filiasque, quae captae erant, petiverunt. At feminae ipsae eos arcēbant et clamaverunt: “Abstinate a viris nostris, quos fatum nobis dedit et quos nunc amamus!” Id Sabīnis quoque placuit; itaque ex eo anno diuturna inter Romanos et Sabīnos amicitia fuit.

De pyramidibus Aegyptiorum

Prope regionem, ubi Nilus in complura ostia scinditur, Aegyptii claras illas pyramidas exstruxerunt. Eae iam antiquis temporibus a multis visae sunt et hodie quoque a plurimis peregrinis visuntur. Fabri magna saxa scindebant scissaque in altum tollēbant. Ope cylindrōrum saxa admoverunt et machinis aliud saxum super aliud sustulerunt. Ubi

potestas regum Aegyptiōrum sublāta est, complūres pyramīdes a latronībus apertae sunt. At ingentia illa aedificia neque ab hominībus rescindi, neque aliis causis delēri potuērunt.

Тема: Четверта відміна іменників. П'ята відміна іменників

I. Провідмінійте словосполучення:

exercitus Romanus, fructus dulcis, domus magna, genu novum, dies festus, res parva.

II. Визначте граматичні форми іменників:

domōrum, spem, rebus, usu, fructui, faciēi, genua, diērum, exercituum,

III. Перекладіть українською мовою:

1. Socrātes primus philisophiam devocāvit e caelo et in urbībus collocāvit et in domos etiam introduxit et coēgit de vita et morībus rebusque bonis et malis disserere (Cicēro).
2. Vita omnis Germanōrum in venationībus atque in studiis rei militāris consistit.
3. Pulchrum est bene facere rei publicae. 4. Ante Catilīnam item coniuravērunt pauci contra rem publicam. 5. In re publica Romāna popūlus consulībus paruit, consūles autem legībus paruvērunt. 6. Nonnulli Troiāni, postquam perniciem effugērunt, in Italiam emigravērunt. 7. Nautae Graeci multos portus visitābant. 8. Antīquis temporībus clarissīma fuit turris, in portu Alexandriae aedificāta, nomīne Pharus. 9. Officia magistratuum Romanōrum domi militiaeque varia fuērunt. 10. Iussu senātus populīque Romāni quotannis magistrātus in provincias mittebantur. 11. Apud Cannas Poeni exercitui Romanōrum magno proelio interitum paravērunt. 12. Bello Punīco secundo ad lacum Trasumennum exercitus Romānus fusus fugatusque est. 13. Et in rebus secundis et in rebus adversis aequam mentem servāre decet. 14. Odium Catilīnae Cicerōnis paene perniciēi fuit. 15. Dux semper habet spem victoriae.

De magistratibus Romanorum

Primo in Roma antīqua septem reges erant. Postea principātus magistratuum Romae in manībus consulum erat. Consules magistrātus annui erant. Consul imperium et potestātem habēbat, praeterea consul erat iudex et pontifex maxīmus. Consul ius vitae necisque habēbat. Etiam ordinarii magistrātus erant. Primum praetor urbānus erat, deinde et peregrīnus. Praetor ius inter cives dicēbat. Edicta praetōrum legis vigōrem habēbant. “Edictum praetōris lex annua est”, – Cicēro dicēbat. Quaestōres, censōres, aedīles etiam magistrātus Romanōrum erant. Quaestōres aerarium curābant, censōres censum agēbant et peccāta civium contra bonos mores notābant. Aedīles curam aedium, postea curam ludōrum et annōnae habēbant. Extraordinarii magistrātus Romae erant dictātor, magister equitum, decemviri, tribūni militum et plebis.

Panem et circenses

Diēbus festis Romāni variis ludis delectabantur. Ad hanc rem Romae aedificia publica exstructa erant: theātra, in quibus ludi scaenīci instituebantur, praeterea circi et amphitheātra. Illi ad cursus equestres destināti erant, haec ad pugnas homīnum inter se et ad venatiōnes bestiārum. Arti gladiatoriae praecipue servi destinabantur. Hi per multos annos in disciplīna apud magistrum erant, qui eos varias pugnas docēbat et bene institūtos in arēnas amphitheātri producēbat. Illo die centum paria gladiatorum producta sunt. Tubā signum datum est. Protīnus singūla paria pugnam commisērunt: alii gladiis, alii hastis rem gerēbant, alii adversarios retibus captābant, alii pugnis certābant. Multi gravīter vulnerāti, multi necāti sunt. Qui victi erant, manus ad popūlum tendēbant, misericordiam eius implorantes; timīdi, repudiāti, ab adversariis trucidabantur. Postquam certāmen

gladiatōrum finītum est et arēna purgāta, aliud spectacūlum ocūlis spectantībus propositum est. Nam ex caveis arēnas cingentibus uno tempōre magnus numērus ferārum bestiārum emissus est. Bestiae furibundae aliae alias vulnerābant, lacerābant, ululatūque suo totum amphitheatrum complevērunt. Post unam horam maxīma pars bestiārum, vulneribus confecta, humi iacuit, reliquae rursus in caveas actae sunt. Popūlus variis huius diēi spectacūlis delectātus sero amphitheatrum relīquit.

Romanus dives in domo suo

Quomodo Romanus diem agit? Prima luce surgit, paucum panem et caseum edit. Deinde patrōnus clientibus pecuniam cotidiānam et aliquid cibi praebet. Patrōnus servos possidet, qui domo vel negotiis occupāti sunt. Post meridiem Romani cenant; divītes saepe familiāres et amīcos invitant. In triclinio accubantes digītis cenant – semper “ab ovo usque ad malum”. Nonnumquam cibos extraordinarios edunt, velut glires, sumen, phoenicopterum. Omnes fere cibos condiunt liquore salso, quem herbis, piscibus, vino malōrum fabricant et “garum” vel “liquamen” appellant. Romāni paupēres pane, olīvis, uvis, melle contenti sunt; saccharon ignōtum est. Raro carnem edunt. Nocte appropinquante omnes cubitum eunt, quod nihil nisi lucernas olearias habent ad illuminandum. In domibus balnea rara sunt. Romāni aquā frigida se lavant sine “sapone”. Servi tunīcam vestiebant. Cives Romāni togam supra tunīcam habent. Pueri civium bulla aurea circum collum ornāti sunt.

De diēbus

Motus terrae est causa diēi et noctis. Die sol terram illustrat nocte luna et stellae. Longitūdo diērum et noctium diversa est. In regionibus nostris dies longi sunt, noctes breves; hiēme dies breves, noctes longae sunt. Meridie tempus in omnibus terrae partibus diversum est. Apud Romānos nomīna diērum talia erant: dies Lunae, dies Martis, dies Mercurii, dies Iovis, dies Venēris, dies Saturni, dies Solis.

Тема: Вказівні займенники

I. Провідмініяйте словосполучення:

ille orātor clarus; haec lex Romāna; idem anīmal ferox.

II. Перекладіть українською мовою:

1. Illa verba semper memoriā tenebuntur. 2. Eius verba semper memoriā tenebuntur. 3. His discipūlis illi septem colles Romae antīquae noti sunt. 4. In illo monte Romūlus Romam condīdit. 5. Hi ipsi tanto studio labōrant. 6. Titus montes altos vidit, montium altitūdo magnum terrōrem ei iniēcit. 7. Roma illa praeda vestra erit. 8. Hi erunt hostes illōrum Romanōrum improbōrum. 9. Galli, incolae harum regiōnum, socii amicique nostri erant. 10. Milītum anīmos hac oratiōne firmābat. 11. Risus eōrum saepe causa irae nostrae

est. 12. Videsne illa sidēra? 13. Virtus eōrum, qui patriam nostrum servant, semper laudabitur.

III. Поставте вказівні займенники в правильній відмінковій формі:

is, ea, id

1. Discipūli magistrum audiunt; in ... manibus librum vident. 2. Romāni machīnas multas non habēbant, sed in ... urbibus multi laborābant servi. 3. In foro Romāno multa templa erant; ... vestigia etiam hodie vidēmus. 4. Romāni per Alpes iter faciēbant et trans ... in Galliam perveniebant.

hic, haec, hoc

1. ... arborum poma collegimus. 2. ... homo dives est. 3. ... discipulis magister praemia dat. 4. In ... urbe vivimus.

IV. Побудуйте речення, поставивши іменники та займенники в правильних відмінкових формах:

1. In – castra – hic, haec, hoc – miles – Romānus – habitant.
2. Hostis – trans – flumen – ille, illa, illud – Romānus – vident.
3. Miles – cum – idem, eadem, idem – dux – ad – urbs – adveniunt.
4. Ego – ipse, ipsa, ipsum – bene – discere – debemus.

V. Перекладіть українською мовою:

De nauta et agricola

Mores et studia nautae et agricolae diversa sunt. Hic stabilem habet sedem, ille locum mutat. Ab hoc mores antiqui servantur, ille mores alienos amat. Huic sermo tantum patrius, illi aliae quoque linguae notae sunt. Huius vita tranquilla est, illius periculorum plena. Hunc agri et prata, illum fluvii et maria delectant. Sermones quoque nautarum et agricolarum diversi sunt.

De Homero et Vergilio

Egregii poetae antiquitatis Homerus et Vergilius sunt. Hic fuit Romanus, ille Graecus. Carmina Homeri sunt Ilias et Odyssea, clarum Vergilii carmen est Aeneis. Ab hoc casus et facta Aeneae Troiani narrantur, ab illo ducum Graecorum certamina apud Troiam et errores Ulixis praedicantur. Homeri carmina praeclara Vergilio imitationi erant.

De Saturnaliis

Aetate Saturni, antiquissimi regis Latii, omnes Latini liberi erant atque bona iuraque omnia omnibus erant communia. Hanc aetatem tam beatam Romani auream nominabant. Homines antiqui memoriam aetatis tam beatae conservare constituebant. Romani quotannis mense Decembri Saturnalia per complures dies celebrabant. His diebus festis iura servorum et dominorum aequabantur. Servi in convivio cum dominis accubabant; domini

servis cibos et pocula ministrābant. Restat ex illa aetāte vetus illud proverbium: “Non semper erunt Saturnalia”.

De Graecis et Romānis

Graeci et Romāni nobilissīmi popūli sunt antiquitātis; illi in artibus et littēris, hi in bellis egregii erant; horum milītes et imperatōres, illōrum poētas et philosophos maxīme celebrāmus. Clarae illae Romanōrum pugnae et plurīmae victoriae semper sunt in admiratiōne, Graecōrum autem praeclara illa artificia et carmīna pulcherrīma ex homīnum memoria nunquam evanescunt. Ob haec facta et has virtūtes merito et Graeci et Romāni aeterna gloria florent; merito in illis quasi exemplar multārum virtūtum vidēmus.

Тема: Відносні займенники. Питальні займенники. Заперечні займенники

I. Визначте відмінок і число займенників:

nemīnem, quōrum, quibus, nullos, quis?, nulla re, nihil, cui, quae, cuius?

II. Провідмінійте словосполучення:

nullus locus; quae urbs; quod nomen.

III. Перекладіть українською мовою:

1. Quid carius est quam patria? 2. Quis dicit? – Nemo dicit. 3. Quid vidēmus? – Nihil vidēmus. 4. Quid dulcius hominībus est, quam libēri? 5. Homīnes interdum non eādē dicunt, quae sentiunt. 6. Nihil est agricultūra melius, nihil dulcius (Cicēro). 7. Qui probus est, beatus est. 8. Nemo sapientior fuit, quam Socrātes, qui dicēbat: “Ноч unum scio: nihil scio”. 9. Nemo enim omnia scit. 10. Proprii libēri carissīmi cuique sunt. 11. Erant duo filii Rheae Silviae, quorum altēri nomen erat Romulus, altēri Remus; uterque fortis erat. 12. Urbes illae? Quarum gloria magna est, a militibus nostris expugnātae sunt. 13. Quis forum Romanum rostris ornāvit? 14. Quae amicitia potest esse inter improbos? 15. Quem times in mea domo? 16. Dives sunt ei, qui suis rebus contentae sunt.

IV. Перекладіть латинською мовою:

1. Щасливі ті батьки, діти яких добрі й працюючі.
2. Ми шануємо письменників, які писали про Рим.
3. Яку книгу ти читаєш?
4. Ніхто не може все знати.

V. Перекладіть українською мовою:

De Apollīne

Apollo a hominībus antīquis frater Diānae putabātur. Pater eius erat Iuppīter, mater Latōna. Apollo in magnō honōre apud antīquos erat. Dei caput ornabātur laureā, quae Apollīnis sacra erat. Etiam poētae, qui in tutelā Apollīnis erant, corōnis laureis capīta ornābant. Deus magnifica habet vestimenta, quae more muliērum longa sunt. Deus, quem

homīnes antīqui colēbant, solis domīnus erat, cui omnia animalia vitam debent. Comītes Apollīnis erant Musae. Poētae antīqui Apollīnem Musārum ducem, poētārum patrem, carmīnum auctōrem, medicīnae inventōrem nomīnant. Apollo, Iovis filius carissīmus, custos eius legum erat. Deus cives ad sevēram vitae disciplīnam educābat. Quare ei homīnes, qui leges divīnas violavērant, ab Apollīne puniebantur. Is deus acritenens vocabātur; Apollo arcum tenens mala homīnum facinōra sagittis multābat.

De quattuor aetatibus

De quattuor aetatibus poetae antiqui carminibus claris haec fere narrat: Prima aetas fuit aurea, qua genus humanum sine lege ius fasque colebat. Nondum bella gerebat, nondum in altum mare navigabat. Pax aeterna erat, itinera in alias terras ignorabantur. His temporibus terra ipsa generi humano sine labore munera sua donabat. Flumina lacte et melle fluebant, mel de quercubus veteribus stillabat. Ver aeternum erat et ventis plaidis beati homines delectabantur.

Secunda aetas argentea fuit, qua veris aeterni loco quattuor anni tempora erant: veri aestas calida, autumno hiems frigida succedebat. Tum homines terram magno labore colere et propter frigora domos aedificare cogebantur.

Tertiae aetati ab aere nomen fuit, quartae a ferro. Hac aetate homines ferrum, argentum, aurum e terra eruebant. Opum causa in alienas terras navigabant, magna bella gerebant, necem aliaque scelera committebant. Tum post alia numina Iustitia terras sanguine cadaverum madentes reliquit.

Cornu Amalthēae

Amalthēa erat nymp̄ha celēbris, quae in montībus insūlae Cretae habitābat. Nymp̄ha speciem capellae habuit. Amalthēa lacte suo infantem Iovem, quem Saturnus, pater eius, necāre constituērat, alēbat. Cornu eius mirabīle erat: quis homo id habēbat, illi nihil deērat; unde dictum “cornu Amalthēae”, id est, cornu abundantiae. Postquam Iuppīter regnum deōrum hominumque in potestātem suam recēpit, nymp̄ham Amalthēam in stellam, nomīne Capellam, mutāvit.

De Aesopo

Aesopus, celeberrimus fabularum poeta Graecus, vulgo fabulas de hominibus, animalibus, arboribus aliisque rebus narrabat, quibus virtutes et vitia hominum optime demonstrabat. Sic homines delectabat iisque proderat. Iam pueri Graeci utiles eius fabulas magno studio in schola legebant. Aliquando Aesopus celebrem hanc fabulam narravisse dicitur:

„Homo duos saccos secum portat. In altero propria vitia sunt, in altero vitia aliorum. Illum tergo portat, hunc ante pectus. Eam ob rem nostra vitia non videmus, aliena semper cernimus et libenter vituperamus.”

Columbā et formīcā

Columbā, dum in lacūnae aquis pennas suas lavābat, formīcam in undis vidēbat. Illā bestiā parvā, quia in aquā submergebātur, flēbat atque auxiliū petēbat. Columbā lacrimis formicae commovebātur: tum columbā virgūlam formīcae praebet et parvam amīcam servat. Sed vir quidam columbam vidēbat et eam necāre sagittis volēbat. Sed dum ille vir sagittas parābat, formicā, quia columbae auxillii memoriam servābat, amicam suam adiūvat: subīto ad virum malum appropinquat et eum magnā cum astutiā mordet. Columba rapīde avolābat. Sic columbā ab amicā suā formicā servātur.

Тема: Кількісні числівники. Порядкові числівники

I. Запишіть словами:

58, 71, 111, 214, 563, 944, 1332, 1685.

II. Напишіть словами та римськими цифрами:

78-ий, 124-ий, 386-ий, 745-ий, 1296-ий.

III. Провідмініайте словосполучення:

unus civis, duae puellae, tria oppida, tria milia militum.

IV. Доповніть речення:

1. Duo et duo sunt 2. Unum et octo sunt 3. Tria et quattuor sunt 4. Octo de decem sunt 5. Duo de octo sunt 6. Tria et septem sunt 7. Tria de ... sunt quinque. 8. Unum et ... sunt septem. 9. ... et quattuor sunt novem. 10. ... et quinque sunt octo. 11. ... de quinque sunt tria. 12. Quinque et ... sunt decem.

V. Узгодьте кількісні числівники з іменниками:

annos (tres, duo, novem, viginti, ducenti, sescenti); militibus (duo, quattuor, quadringenti); amicis (tres, duo, novem).

VI. Замініть цифри словами. Перекладіть українською мовою:

X agni in silva sunt. Ante fontem sunt III feminae. Homines XII deos colēbant. IV sunt anni tempōra. Cum XIX bestiis gladiator pugnābat.

VII. Продовжіть речення:

1. Natus (nata) sum annō 2. Mater mea nata est annō 3. Pater meus natus est annō 4. Frater meus natus est annō 5. Soror mea nata est annō 6. Avus meus natus est annō 7. Avia mea nata est annō ...

VIII. Перекладіть українською мовою:

1. Alexander, tres et triginta annus natus, procul a patria diebus paucis mortuus est. 2. Septem horas dormīre satis est invenique senique. 3. Quinque declinatiōnes tibi notae sunt. 4. Quattuor tempōra anni sunt. 5. Unum castigābis, centum emendābis. Imperātor Augustus quadraginta et quattuor annos rem publicam gubernāvit. 6. Aetāte Traiāni, qui undeviginti annos imperāvit, quadraginta quinque provinciae erant. 7. Graeci decem annos

cum Troiānis pugnavērunt. 8. Hannībal tribus annis totam Hispaniam in potestātem suam redēgit. 9. Plato, qui Academiam anno ante aeram nostram trecentesimo octogesimo septimo condidērat, per quadraginta annos ei praefuit. 10. Classis Xerxis mille et ducentarum navium longarum, duo milia onerariarum fuit. 11. Galli exercitum Romanum apud Alliam flumen ceciderunt die quinto decimo ante Kalendas Augustas, qui dies inter nefastos “Alliensis” nominatus est. 12. Hydra habebat novem capita; ex eis octo mortalia erant, unum immortalē. 14. Romani tribus bellis cum Cartaginiensibus dimicaverunt: primo bello ab anno ducentesimo sexagesimo quarto usque ad annum ducentesimo quadagesimum primum; secundo ab anno ducentesimo duodevicesimo usque ad ducentesimo secundum. Anno post pax facta est. Bellum tertium ab anno centesimo undequingagesimo usque ad centesimo quadagesimum sextum gestum est. 15. Anno quinquagesimo nono sive ab Urbe condita ducentesimo quadagesimo quarto expulsus est ex regno Romano Tarquinius Superbus, ultimus rex Romanorum. Postea duo consules creati sunt. Anno tricesimo imperium Romanum occupavit Augustus, qui primus imperator populi Romani fuit. Imperatoribus paruit imperium Romanum usque ad annum quadringentesimum septuagesimum sextum aerae nostrae, sive ab Urbe condita milesimum ducentesimo tricesimum.

De annis, mensibus et diebus

Romulo regnante, annus decem menses habebat et primus anni mensis Martius erat, qui a deo Marte nomen suum traxit. Secundus mensis erat Aprilis, a Venere dea, quae apud Graecos Aphroditae nomen habebat, appellatus. Tertius – Maius, a Maia dea, antiquissima Italorum dea, et quartus mensis Iunius a Iunone, Iovis uxore, nomen habebat. Quintus mensis primo Quintilis appellabatur et sextus – Sextilis, sed postea Romani Quintilem in Iulii Caesaris honorem Iulium nominaverunt, mensem autem Sextilem – Augustum, in Octaviani Augusti honorem. Septimus mensis September appellabatur, octavus – October, nonus – November, decimus – December. Numa, alter rex Romanorum, numerum mensium duobus auxit et ordinem horum mutavit. Mensis Ianuarius a Iano, principii deo, et Februarius a februo, Romanorum ritu sacro, appellatus est. Postquam Gaius Iulius Caesar anno quadagesimo sexto ante aeram nostram annum ad cursus solis accomodavit, annus trecentorum sexaginta quinque dierum fuit, et unus dies quarto anno, qui bisextilis appellabatur, intercalabatur. Ianuarius primus anni mensis factus est, sed nomina aliorum mensium mutata non sunt.

Alii menses anni triginta, alii triginta unum dies, mensis autem Februarius duodetriginta aut undetriginta dies habebat.

Primus mensis dies Kalendae appellabatur, quintus – Nonae, tertius decimus – Idus. Mensibus autem Martio, Maio, Iulio et Octobri Nonae fuerunt septimus, Idus – quintus decimus mensis dies.

Postea mensis in septimanas divisus est. Dies septimanae fuerunt: Lunae dies, Martis dies, Mercurii dies, Iovis dies, Venēris dies, Saturni dies, Solis dies. Dies a nominibus deorum et deārum appellati sunt.

Aenigma Sphingis

Antiquis temporibus Thebani crudelitate Sphingis, horribilis monstri, multa mala patiebantur. Sphinx, in saxo ante portas oppidi sedens, omnibus aenigma proponebat et eos qui solvere non poterant, interficiebat. Hoc autem erat aenigma: “Quid ingreditur mane quattuor pedibus, meridie duobus, vespere tribus?” Oedipus adulescens ad oppidum Thebas venit et illud aenigma solvit: “Homo” – inquit. Tum Sphinx de saxo se deiecit. Oedipus cum laetitia a plebe acceptus est et rex fit (factus est) (став) Thebanorum.

De statuīs

Ad villam equitis Romani decem statuae collocatae erant. Aliquando ille ab amico rogatus est: “Cur decem ipsas statuas collocavisti?” Tum haec fere ei narravit: “Postquam primus mihi filius natus est, unam statuam collocavi. Postquam rursus mihi filium donavit femina mea, ego duas statuas collocavi. Cunctae statuae decem sunt. Nunc dic mihi: Quot filii mihi sunt?”

De Romae descriptione

In antiqua descriptione urbis Romae, orbis terrarum capitis, omnia aedificia enumerantur.

Romae erant octo pontes, duodecim fora, octo campi, triginta septem portae, inter quas clarissima Porta Appia, quadringenti viginti tres vici, mille nongentae domus, multae insulae, duo macella, ducenta horrea, undecim thermae, undeviginti aquaeductus, octoginta balnea, mille putei, duodeviginti bibliothecae, duo circi, tria theatra, quadraginta templa, decem basilicae, triginta sex arcus e marmore.

ІХ. Перекладіть латинською мовою:

1. Є чотири пори року: весна, літо, осінь, зима.
2. Рік налічує 365 днів.
3. У бібліотеці було 3 тисячі книг.
4. Учні прочитали 82 книги.

Тема: Відкладні дієслова. Непіввідкладні дієслова

І.Провідмініайте в усіх часах дієслова:

nascor, natus sum, nasci – народжуватись;

soleo, solūtus sum, solēre – мати звичку.

II. Визначте граматичні форми дієслів, перекладіть українською мовою:

oriebātur, oriētur; audent, audēbant; morītur, mortuus est; arbitrābor, arbitrāre; experti sumus, experiuntur.

III. Перекладіть українською мовою:

1. “Ut arbitrātur, ita loquītur”, idem est, quod: “Ut putat, ita dicit”. 2. Vincēre scis, Hannībal, victoriā uti nescis. 3. Amor, ut lacrima, ab oculis orītur, in cor cadit. 4. Audire disce, si nescis loqui. 5. Non moriuntur opēra poētārum clarōrum. 6. Medicamentōrum actiōnem viri docti in animalībus primo experiuntur. 7. Hieme Suebi in fluminībus lavāri solēbant. 8. Homo sapiens loquētur et tacēbit recto tempore. 9. Sine vitiis nemo natus est, nemo nascitur, nemo nascētur. 10. Datis beneficiis plus, quam acceptis, gaude. 11. Nemo inter serpentes et scoriōnes secūrus ingreditur. 12. Olim in urbe Athēnis nobīles dominabantur, paupēres opprimebantur. 13. Magistri discipūlos hortantur. 14. Ego recte opēram meam facio, tu autem semper solum pollicēris. 15. In bello popūli multa mala patiuntur, immo vero multi moriuntur.

IV. Доповніть речення відповідною дієслівною формою:

1. Iason, vellere aureo rapto, ad socios reversus se beneficio deōrum pericūla effugisse (gaudeo, gavīsus sum, gaudēre). 2. Troiāni, portā clausā, pericūlum sibi imminere non (arbitror, ātus sum, āri). 3. Olim in urbe Athēnis nobīles (domīnor, ātus sum, āri), paupēres (opprīmo, pressi, pressum, ěre). 4. Post pugnam Marathoniam Themistōcles munere ducis (fungor, functus sum, fungi). 5. Persae urbe Atheniensium (potior, tītus sum, īri). 6. Pauci sciunt rebus secundis bene (utor, usus sum, uti).

V. Перекладіть українською мовою:

De Croesi filio

Croeso, Lydiae regi, filius erat, eximia forma et praestanti ingenio; loqui autem non potērat. Omni arte usi erant medīci, nihil tamen efficere potuerunt. Sardibus a Cyro captis, miles quidam stricto gladio in Croesum irruēbat. Tum puer, amōre commōtus, summa vi loqui conātus est. Tandem magna voce exclamāvit: “Parce Croeso!”

De Romae antiquae initio

Si Plutarcho, scriptori Graeco, credimus, urbs Roma eo modo condita est. Romulus, postquam novam urbem condere decrevit, ad montem Palatīnum pervenit et ibi constitit. Loco occupato, Romulus, vir summa religione, immortales deos oravit et victimas sacras immolāvit. Amicitia cum deis Romulus auxilium perpetuum immortalium et praesidium attulit. Confectis rebus, fossam in colle fecit. Tum universi eius comites concurrerunt: in eam fossam fructus Albae collectos iecerunt et humum, quam ex eā urbe secum portaverunt. Ut primum fossa plena fuit, Romulus, igne facto, ibi aram collocāvit. Deinde

aratro sacrum sulcum duxit, in quo urbis moenia postea aedificāta sunt. Aratro tamen aliquando sublato, supérerant certa spatia, ubi portae urbis fuērunt. Urbe condita, Romulus intra moenia domos aedificari iussit.

Тема: Неправильні дієслова. Дієслова складені з sum

I. Визначте та перекладіть форми дієслів:

interest, potui, aberāmus, insunt, abest, potuērunt, afuerātis, praefuimus, prosunt, posse; fert, tulisti, lata eram, ferēbant, ferētis; vis, volunt, volam, voluimus, vult; nolūmus, nolētis, nolo, maluēro, maluērunt; it, ĩmus, iisti (isti), fiebāmus, facta sunt, fiētis, est (edit), edunt, ederātis, inquit.

II. Провідмініяйте в усіх часах системи інфекта дієслова:

adsum, adfui (affui), adesse;
praesum, praefui, praesesse.

III. Утворіть третю особу однини всіх часів дійсного способу від дієслова fero . Перекладіть українською мовою кожну форму.

IV. Утворіть третю особу однини дійсного способу всіх часів системи інфекта від дієслів eo, fio, edo, aіo, inquam. Перекладіть утворені форми.

V. Перекладіть українською мовою:

1. Ades amīcis, amīci tibi adērunt. 2. Vetus Roma a mari sedēcim milia passuum abērant. 3. Gens Belgārum a provincia longe abest, ubi cultus et humanitas floret. 4. Dux exercitui praeērāt. 5. Nauta pugnae navāli interfuit. 6. Duōbus domīnis nemo servīre potest. 7. Scientiae nobis omnībus prosunt. 8. Nemo post te nobis praesesse potērit. 9. Nunc multa possumus, quae olim non poterāmus. 10. Amīcus amīco opem fert. 11. Superbiam tuam non ferēmus. 12. Bellum nolūmus, sed omnes impētus hostium propulsabīmus. 13. Omnes eadem difficilia ferīmus. 14. Incōlae totius Galliae linguā, institūtis, legībus inter se differēbant. 15. Quae volūmus, id libenter credīmus. 16. Parrhasius tabūlam tulērat, in qua puērūm pinxit. 17. Scīre aliquid laus est, culpa est nihil discēre velle. 18. Cras ad urbem ibo. 19. Bene laborāmus, iucunde edīmus. 20. Peccāre est tamquam transīre lineam. 21. Nolīte id velle, quod fiēri non potest. 22. Qui caseum est, sitim quaerit. 23. Nemo fit casu bonus. 24. Este (edīte) semper fructus recentes! 25. Nomīna, ut aiunt, sunt odiōsa. 26. Puēris Lacodaemoniōrum, ut aibant senes, non licuit sedēre. 27. Omnia fient, quae voluistis.

De triumpho Romāno

Magnus honor imperatōris Romāni erat triumphus. Magna multitūdo civium triumpho interērat; legiōnes victrices adērant, eis legionībus imperātor praeērāt. In pompa triumphāli etiam principēs victārum gentium ducebantur.

Ingens erat numerus plastrorum, quod ingens praeda aliter portari non poterat. Eo tempore Urbi nihil ornamenti deerat. Nihil autem tam praeclarum excogitare possumus, quam spectamen imperatoris triumphantis: veste purpurea et corona laurea ornatus, in sella aurata sedens, triumphator equis albis vehebatur. Postquam ad Capitolium pompa pervenit, imperator triumphans Iovi tauros albos immolabat.

Augustus

Paucos annos Caesar rei publicae praefuit. Quamquam amicis in rebus secundis et adversis semper fidem servaverat, tamen Brutus, amicus Caesaris, inter coniuratos erat. Dies mortis Caesaris rei publicae Romanae dies nefastus fuit. Nam res publica pernicii numquam tam propinqua fuit. Novum bellum civile rem publicam vexavit. Rursus multorum civium vita aut res familiaris in periculo erat. In Octaviano, nepote Caesaris, ultima spes civium erat. In planitie Macedoniae prope Philippos cum coniuratis acie decertavit. Postquam omnes adversarios Caesaris superavit, pacem in re publica reconciliavit. Fidem et pietatem, fundamenta omnium rerum publicarum, renovavit. Itaque senatus Octavianum "Augustum" appellavit. Multi poetae et rerum scriptores Augustum celebraverunt. Semper res gestae imperatoris in admiratione omnium erunt.

De Vulcano

Vulcanus, Iovis et Iunonis filius, in Olympo claro natus est. Is erat defectus et claudus infans. Irata Iuno filium de Olympo deiecit. Vulcanus in mare decidit et a deis marinis educatus erat. Deus Vulcanus claudus, sed validus erat. Is faber ferrarius admirabilis factus est. Vulcanus matrem suam vindicare volebat, sella magna aurea ab eo incusa et matri in donum missa erat. Sed ubi Iuno in sellam sederat, ad hanc alligata est. Nemo eam liberare potuit. Ad Vulcanum miserunt. Is diu recusabat, sed postea Olympum ebrius devectus est et mater ab eo liberata est. Vulcanus Olympo vivere mansit. Ibi aulas magnificentissimas deis et sibi aedificavit. In aula erat officina ferraria Vulcani. Vulcanus bonus ac facetus saepe deorum epulas visitabat et discordias eorum praecidebat.

VI. Перекладіть латинською мовою:

1. Хотіти і робити – це не те саме.
2. Дерева приносять різні плоди.
3. Народи Галії відрізнялись між собою звичаями і законами.
4. Не всі можуть і хочуть добре вчитись.
5. Ми не хочемо війни.
6. Сам час приносить розраду.

Тема: Герундій і герундив

I. Утворіть герундій, напишіть чотири відмінки одного з віддієслівних іменників:

discēre, tacēre, mutāre, punīre.

II. Утворіть і перекладіть українською мовою герундив від дієслів:

rogāre, delēre, ducēre, munīre.

III. Проаналізуйте граматичні форми герундія. Визначте, від яких дієслів вони утворилися:

ad cogitandum, errando, dolendi, vivendi, ad audiendum.

IV. Перекладіть українською мовою:

1. Pacta servanda sunt. 2. Ars rem publicam bene administrandi difficillima est. 3. Non in legendo, sed in intellegendo leges consistunt. 4. Hominis mens discendo alitur et cogitando. 5. Non modo ars dicendi, sed etiam ars tacendi difficillima est. 6. Modus in omnibus rebus tenendus est. 7. Dubitando ad veritatem pervenimus. 8. Lex iubet, quae facienda sunt, prohibet contraria. 9. Libertas est potestas faciendi id, quod iure licet. 10. Homo ad intellegendum et agendum natus est.

De Herodoto

Herodotus Halicarnassius discendi causa terras remotissimas peragravit; multa enim discimus peregrinando et videndo et audiendo.

Inerat in eo studium peregrinandi maximum. Herodotus in Aegyptum venit ibique a sacerdotibus multa didicit. Aegyptii enim scribendi, pingendi, sculpendi periti erant; medici arte medendi florēbant. Inde ad Phoenices pervēnit, a quibus ars scribendi inventa est.

De decemviris

Annō ante aeram nostram quadringentesimō quinquagesimō tertiō Romāni tres viros legum cognoscendarum causā in Graeciam miserunt. Hi primum Athēnas ad Solōnis leges describendas venērunt. Tum in alias Graeciae civitates ad leges, mores, instituta cognoscenda iter fecērunt. Post legatorum reditum proximo annō decemviri legibus scribendis creati sunt. Leges in duodecim tabulis inscriptae sunt. Annō quadringentesimō quinquagesimō ante aeram nostram iterum decemviri ad rem absolvendam creati sunt. Proximo annō decemviris munus abrogatum est, quod in legis scribendis severiores fuerant.

De Hectore et Achille

Hector vir fortissimus cunctorum Troianorum erat, quod ei cupiditas pugnandi maxima erat et decem annos in pugnando Troianis aderat. Cum cupidus vincendi esset, ceteros Troianos iterum atque iterum ad fortiter pugnandum incitavit. Aliquando ante portas Troiae pugnabat, cum subito Achilles accurrit Hectorem necandi causa. Acri voce clamavit:

"Pugna mecum, Hector ! Tempus pugnandi adest. Defende te non fugiendo, sed fortiter pugnando !" Tum Troiani: "Virtus tua tanta est, Hector, ut Achillem vincas ! Pugna vi maxima, ut victor e pugna ex eas !" Hector, qui ultimum diem vivendi adesse intellegebat, fugiebat, sed effugere non potuit. Fama est Minervam Achilli auxilium tulisse. Itaque consilio deorum immortalium Achilles Hectorem necando Troianis spem vincendi sustulit.

V.Замініть герундій герундивом:

Venit ad legendum libros.

Discimus legendos libros.

Legendo librum delector.

Accipiendo epistulam laetor.

Тема: Умовний спосіб

I.Визначте форми дієслова:

audīmus, audiāmus; audiebatis, audirētis; audiris, audirēris; audīvi, audivērim; audivissent, audivērant; audītus sit, audītus est.

II.Зробіть морфологічний розбір дієслів:

vivāmus, sit, audiātur, liberāres, requiescat, legissētis, laudavēris, audītus esses
videāmus, desint, dixērim, nesciat, regātur, docuissem, faciat, cepērit, fuissem, crescat,
ausae essēmus, capēres, sit, perdidissēmus, darent, essent, fores, crevissent, habeam,
quaesivissētis, rogemīni, morieris, possimus.

III. Перекладіть українською мовою:

1. Utinam domus mea veris amicis impleatur! 2. Serviāmus patriae! 3. Ne sit hoc iter difficile. 4. Sit hoc verum. 5. Quis putaret? 6. Neminem cito laudaveris, neminem cito accusaveris. 7. Ne taceas, si dicere debes. 8. Quod sentimus, loquamur, quod loquimur, sentiamus: concordet sermo cum vitā. 9. In omnibus periculis constantes simus. 10. Vivat nostra civitas, vivat, crescat, floreat! 11. Dictis facta respondeant. 12. Valeant cives mei, sint beati. 13. Amemus patriam nostram, legibus pareamus. 14. Qui habet aures audiendi, audiat. 15. Quis faciant leges, ubi sola pecunia regnat? 16. Et ait Deus: Faciāmus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. 17. Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux. 18. Illic vivere vellem. 19. Falsus utinam vates sim! 20. Vellem oculos non habere. 21. Omnia vincit Amor, et nos cedamus Amori! 22. Qui dedit beneficium, taceat, narret, qui accepit. 23. Sapientia mea utinam digna esset opinione vestra. 24. Speremus, quae volumus, sed, quod acciderit, feramus. 25. Utinam tam sapiens esset, quam est felix.

IV. Замініть форми наказового способу умовним:

Divide et impera! Finite studium vestrum! Recipe! Noli dicere! Misce, da, signa!
Valete! Lege! Nolite audire! Carpe diem! Nota bene!

V. Замініть форми умовного способу наказовим:

Veritas stilum! Scribatis bene! Epistolam ne mittat! Ne rogent! Ornet domum floribus!
Ne taceatis!

VI. Перекладіть текст:

De Helvetiis

Helvetii, populus bellicosus et imperii cupidus, in animo habebant ex patria sua emigrare et alios agros Galliae occupare. Tum unus ex Helvetiis: “Ex patria nostra, – inquit, – emigremus. Antea autem comparemus nobis frumentum, confirmemus amicitiam cum finitimis, inflammemus aedificia et oppida nostra. Sunt omnino viae duae, quibus ex patria emigrare possumus: altera per Sequanos, altera per provinciam Romanorum. Via, quae per Sequanos ducit, angusta et periculosa est. Per provinciam Romanorum igitur migremus”.

Тема: Синтаксичний зворот “Ablativus absolutus”

I. Утворіть і перекладіть українською мовою participium praesentis actīvi та participium perfecti passīvi від таких дієслів:

vinco, vici, victum, ẽre – перемагати,
deleo, ẽvi, ẽtum, ẽre – руйнувати,
dico, dixi, dictum, ẽre – говорити,
monstro, ̄avi, ̄atum, ̄are – показувати.

II. Поставте утворені форми дієприкметників в Abl. Sing. та Abl. Plur.

III. Перекладіть зворот Ablatīvus absolūtus усіма можливими способами:

Hostībūs appropinquantībūs ..., Alexandro bellum gerente ..., me absente ..., Priamo regnante ..., bello confecto ..., Caesāre necato ..., captis castris ..., re intellecta ..., Troia capta

IV. Перекладіть українською мовою:

1. Priamo regnante Troia capta est. 2. Cicerōne consūle, coniuratio Catilīnae detecta est. 3. Caesar Gallis devictis Romam rediit. 4. Alexander Magnus, urbibus maritīmis captis, inferiorem Asiam occupāvit. 5. Xerxes Thermopylis expugnātis urbem Athēnas incendio delēvit. 6. Agris vastātis hostes oppidum obsedērunt. 7. Demonstrāta concordiā consūles templum intravērunt. 8. Pace restitūta Romāni ad ea officia rediērunt, quae in foro et in agris explentur. 9. Placātis canībūs celerīter aedificium intravīmus. 10. Numa regnante Romae multa templa aedificāta sunt. 11. Imperatōre Augustō Colosseum aedificātum est. 12. Imperatōre Vespasiānō virgīnes Sabinōrum dolō captae sunt. 13. Caesāre imperatōre bellum Gallicum gestum est. 14. Etiam sanato vulnēre, cicatrix manet. 15. Romulo regnante bellum cum Sabinis ortum est. 16. Pythagoras, Tarquinio Superbo regnante, in Italiam venit. 17. Re intellectā, in verbōrum usu faciēs esse debemus. 18. Ponte facto Caesar copias suas in altēram fluminis ripam tradīdit. 19. Troiā captā, Aeneas, domō profugus, primo in Macedoniam venit. 20. Repertō, quod est optimum, qui quaerit aliud, peius velit.

De Ulixē

Graeci, Troiā incensā, rursus Graeciam petivērunt. Multi eōrum, varia erroribus factis, in patriam revertērunt. Ulixes, tempestāte cursum prohibente, in insulam, cui nomen Ogygia erat, delātus est. Ibi nymp̄ha, amōre impulsa, Ulixem immortalitatem promittens retinēbat. Ulixes septem annos in insulā morātus Athēna adiutrīce navigium aedificāvit et patriam navigābit. Sed, ventis adversis, ad Phaeacum insulam deferebātur. Ibi benigne a rege Alcinoο receptus est. Tandem, deis auctoribus, ad oram patriae desiderātus est. Procis occīsis, una cum Penelope multos annos suis civibus praefuit.

De consulibus

Pulsis regibus, populus Romānus duos consules creāvit. Diu consules nobili genere nati delecti sunt. Consules magistrātum Kalendis Ianuariis inībant. Eo ipso die in Capitolium ascendēbant et Iovi Optīmo Maxīmo sacra faciēbant, neque auspicia omittēbant. Tum populus in Forum et in viam Sacram concurrēbat et omnia spectābat. Consules et senatui in curiā et comitiis in campo Martio praeērant. Legiōnes et equitatum conscribebant, aciem instuēbant. Domi militiaeque imperium consulibus erat concessum. Exeunte anno, consules in contiōnem procedēbant et iurābant rem publicam bene esse gestam et opes Romānas auctas esse. Populi sententiā dictā et contiōne dimissā, res privātas rursus suscipere potērant.

Тема: Синтаксичні звороти “Accusativus cum infinitivo”, “Nominativus cum infinitivo”

I. Утворіть всі види інфінітивів від дієслів:

accuso, āvi, ātum, āre – звинувачувати,
video, vidi, visum, ēre – дивитися, бачити,
rego, rexi, rectum, ěre – керувати,
punio, īvi, ĩtum, ĩre – карати.

II. Визначте форми інфінітивів:

victum iri, laudāri, regi, condidisse, lectūrus esse, valēre, intelexisse, conditum esse, defendēre, conditūram esse.

III. Поставте речення залежно від дієслова scio або безособового виразу constat:

1. Nis homo prudentissimū est.
2. Cicero orator maximū est.
3. Ignorantia legis non est argumentum.

IV. Складіть речення зі зворотом Nominativus cum infinitivo за допомогою сентенцій і дієслова fertur (кажуть):

1. Repetitio est mater studiōrum.
2. Historia est magistra vitae.
3. Omne initium difficīle est.
4. Avārus semper eget.
5. Labor omnia vincit.

V. З поданих речень утворіть синтаксичний зворот Accusativus cum infinitivo:

1. Homīnes antiqui putābant. Dei orbem terrārum regunt.
2. Thales docēbat. Omnia constat ex aqua.
3. Omnes scimus. Nis homo sapiens est.
4. Imperator videt. Hostes appropinquant.
5. Populi antiqui putabant. Prometheus hominībus ignem donavit.

VI. Розкрийте дужки, поставте форму інфінітива від дієслова lego у відповідності до наведеного значення:

1. Video epistulam a sorore (читається).
2. Scio libros Vergilii a discipulis (прочитані).
3. Magister sperat omnia opera Homeri a discipulo (будуть прочитані).
4. Magister dixit discipulos carmina Homeri (читають).
5. Puto illam virginem epistulam tuam (прочитає).
6. Frater dixit se epistulam amici sui iam (прочитав).

VII. Поставте речення залежно від дієслівних форм putātur, dicītur, vidētur, tradītur, iubentur:

1. Leo rex bestiarum est. 2. Soror mea bene cantat. 3. Lingua Latina nobis utilis est. 4. Milites pontem struunt. 5. Romulus conditor Romae fuit.

VIII. Перетворіть зворот accusatīvus cum infinitīvo в nominatīvus cum infinitīvo:

1. Iam antiqui putabant victoriam amare curam. 2. Tradunt multas urbes a Caesare expugnatas esse. 3. Tradunt Aesopum servum fuisse. 4. Populi antiqui putabant multos deos mundum regere. 5. Tradunt Graecos Troiam expugnasse.

IX. Перекладіть українською мовою:

1. Iustum est scelerātos puniri. 2. Comoediam esse dicit Cicero imitatiōnem vitae, speculum consuetudinum, imaginem veritatis. 3. Constat ad salutem civium leges inventas esse. 4. Scio te non sponte tua erravisse, sed amorem tibi mentem obscuravisse. 5. Socrates inquit: “Scio me multa nescire, itaque multo sapientior sum, quam homines, qui putant se omnia scire”. 6. Oraculum datum erat Troiam a Graecis delatum iri. 7. Thales aquam dixit esse intium rerum. 8. Fortuna caeca esse dicitur. 9. Cicero Catilinae: “Iam intelleges, – inquit, – multo me vigilare acrius ad salutem, quam te ad perniciem rei publicae”. 10. Antiqui homines credebant multos deos esse. Graecorum poetae narrabant deos superos in Olympo habitare. A Iove et caelum et terram gubernari antiqui homines credebant. Ei et homines et deos parere existimabant. Eum res humanas regere credebant, leges hominum ab eo constitui et scelera puniri putabant. 11. Iunonem Iovis uxorem fuisse scimus. 12. Iovi filios et filias multos fuisse notum est. 13. Constat Neptunum maria omnia et fluvios gubernasse. 14. Memoria tenemus a Cerere homines frumento donatos esse. 15. Ab Apolline hominibus artis musicae usum praebitum esse audimus.

De Colosseo

Romae multas columnas, arcus, templa theatraque antiqua delata esse dolemus. Tamen hodie reliquiae Romae antiquae ostentari possunt. Roma merito aeterna vocatur. Optime illud theatrum conservatum est, quod iussu T. Flavii Vespasiani aedificatum est. Ex eo nomine amphitheatrum flavium nominatur. Hoc amphitheatrum postea Colosseum appellatum esse constat ex collossa statua Neronis hic collocata. Quo verbo theatrum nunc significatur. Tum, cum illum aedificatum erat anno post aeram nostram octogesimo, per centum dies ludi magnifici Romanis a magistratibus praebebantur. Quibus diebus permultae bestiae necatae esse traduntur.

Mirus aspectus praebetur eis, qui huic theatro appropinquant. Alti muri eius theatri, quod ovi formam habet, ornantur magnificis columnis. Narratur Colosseum tam amplum fuisse, ut a quinquaginta milibus Romanorum compleri poset. Diebus festis per octoginta

introitus magnae virōrum feminarumque manus amphitheatrum intrābant. Bestiae ex Afrīca importātae, quae in caveis sub arēnā sitis continebantur, in arēnam agitabantur. Illae inter se pugnābant et necābant. Sed etiam viros cum eis pugnāre debuisse constant

De Aenea

Poëtae antīqui narrant Aenēam Venēris deae filium fuisse. Dicunt eum cum patre Anchīsa filioque Ascanio Troiam fugisse et in navem conscendisse. Mater enim praedixit illum regnum novum trans mare conditūrum et vicissitudīnes permultas toleratūrum esse. Fama refert virum Troiānum a rege Latīno indulgenter exceptum esse et eius filiam uxōrem duxisse. Itaque Romāni Aeneam proāvum esse credēbant.

Тема: Підрядні речення

I. Зробіть морфологічний аналіз дієслів. Визначте, за якою ознакою вони відрізняються:

defendit, defendebat, defendet; defendant, defenderent; laborant, laborabant; labores, laborares.

II. Утворіть третю особу однини і множини всіх часів дійсного та умовного способу від дієслів dicere, accusare.

III. Перекладіть речення. Визначте тип підрядних речень.

1. Habēmus duas aures et unum os, ut plus audiamus, minus dicamus. 2. Nascīmur, ut moriāmur. 3. Si necessarium erit pro patria pugnāre, nullum hostem timebīmus, omnia pericūla et labores constanter tolerabīmus: salus enim rei publicae suprema lex est. 4. Avari, cum multa habeant, perpetuo egent. 5. Cum sis mortalis, quae sunt mortalia, cura. 6. Legībus servīmus, ut liberi esse possīmus. 7. Iudex postulat, ut reus respondeat. 8. Plato varios Socratis sermōnes hominībus tradidit, cum Socrates ipse nullam litteram relinquisset. 9. Cum imperatōres regnārent Romae iurisprudētia florēbat. 10. Si quaesivēris, invenies. 11. Si omnes homines communi salutī servirent, omnes civitātes florērent. 12. Spartacus bellum contra Romānos coepērat eo consilio, ut gladiatōres in patrias eōrum reducēret. 13. Iuno misit duos serpentes, ut Hercūlem, in cunabūlis iacentem, necārent. 14. Phryxus ariētem cum pelle aurea Marti immolāvit, ne iram deōrum excitāret. 15. Athenienses Solōnem hortāti sunt, ut rem publicam aequis legībus temperāret. 16. Athenienses, cum Persas vicissent, totam per Graeciam magno in honōre erant. 17. Cum Aenēas vidisset Graecos nemīni parcere, cum patre, coniūge filiōque fugā salutem petīvit. 18. Theseus labyrintho excedere non potuisset, nisi Ariadna ei adfuisset. 19. Si omnia, quae vidi, tibi narrem, tempus me deficiat. 20. Calchas Agamemnōni respondit Diānam placāri non posse, nisi Iphigenia, filia Agamemnōnis, immolāta esset.

De Proserpina

Proserpina Iovis et Cereris filia fuit. Celebris virginis pulchritudo Plutonis, Orci regis, amorem incitavit. Proserpina aliquando in campo celebri floribus et caelo salubri delectabatur. Tum Pluto e regno suo evolavit et virginem in Orcum asportavit. Gravi dolore incitata mater ad Iovem properavit. "Filia mea, – inquit, – a Plutone asportata est. Nisi atrox fratris nostri scelus cohibueris, mortales homines deorum iura repudiabunt". At Iuppiter: "Non omni tempore in Orco Proserpina manebit, sed dimidium anni tecum in terris, dimidium autem Plutonis coniunx erit". Itaque dum Proserpina in tristi Plutonis regno est, gravi hieme terrae tenentur. Sed aestate dea ad matrem remigrat, agris et hortis fruges, campis flores, hominibus mortalibus voluptatem praebet.

De Mida

Midas civitatem Phrygiam rexerat. Huic aliquando Bacchus dixit: "Omnia, quae optaveris, tua erunt". Tum ille: „Opto, – inquit, – ut omnia, quae in manus sumpsero, in aurum mutantur“. Non detrectavit id deus. Cito Midas ramum de arbore decerpit; statim ramus in aurum mutatus est. Exsultabat rex gaudio. Cum vero cibum sumpsisset, etiam cibus in aurum mutatus est. Tum stultitiam suam intellexit et aurum contempsit. Nam auro fames non expleretur. Midas fame exspiravisset, nisi Bacchus donum illud perniciosum correxisset. Cum Midas a deo auxilium postulavisset, deus eum restituit.

De equo Troiano

Pulcherrime Vergilius in Aeneide sua narravit, quemadmodum Troia capta esset.

Graeci, cum Troiam nulla ratione capere potuissent, infecta re se domo profectos esse simulaverunt. In castris autem Ulixae auctore ingentem equum ligneum armatis completum reliquerunt. Troiani summa laetitia affecti undique eo convenerunt illud munus admirantes, quod Graeci sibi reliquissent; tandem sese curis ac periculis vacuos fore. Frustra Laocoon sacerdos eos obsecravit, ne equo isti fiderent; nam se suspicari hostes in eo inesse.

Eodem tempore Sinon, Graecus quidam sua sponte relictus, vinctus ad Priamum tractus est. Ille ficto vultu subdola oratione regem imploravit, ut sibi parceret. Se insidias Ulixae fugisse, ne Danaei se interficerent. A Priamo conservatus et de equo interrogatus mentitus est fas esse Troiam numquam capi, si equus ille in urbem ductus esset. Proinde sacrum illud donum ne violarent, sed in arce collocarent.

Ac legimus in Vergilii carmine Troianos inscios, quid sibi suaeque urbi instaret, Sinoni paruisse. Noctu autem Ulixem eiusque socios Sinonae auxilio ex equo egressos Graecis interim reversis portas urbis aperuisse. Sic Troiam dolo insidiisque captam esse.

Pater noster

In nomīne Patris et Filii, et Spirītus Sancti. Amen.

Pater noster, Qui es in coelis,
sanctificētur Nomen Tuum.

Adveniat regnum Tuum.

Fiat voluntas Tua sicut in coelo et in terra.

Panem nostrum supersubstantiālem da nobis hodie.

Et dimitte nobis debīta nostra,
sicut et nos dimittīmus debitorībus nostris.

Et ne nos inducas in tentantiōnem.

Sed libēra nos a malo. Amen.

Ave, Maria

Ave, Maria, gratia plena, Domīnus Tecum.

Benedicta Tu in mulierībus,
et benedictus fructus ventris Tui Iesus.

Sancta Maria, mater Dei, ora pro nobis peccatorībus,
nunc et in hora mortis nostrae. Amen.

Credo

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, Lumen de Lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri; per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est, et resurrexit tertia die, secundum Scripturas, et ascendit in caelum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur: qui locutus est per prophetas. Et unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. Et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi. Amen.

Gaudeamus

Gaudeāmus igītur,
Iuvēnes, dum sumus!
Post iucundam iuventūtem,
Post molestam senectūtem
Nos habēbit humus. (2)

Vita nostra brevis est,
Brevi finiētur,
Venit mors velocīter,
Rapit nos atrocīter,
Nemīni parcētur! (2)

Vivat academia!
Vivant professōres!
Vivat membrum quodlibet!
Vivant membra quaelibet!
Semper sint in flore! (2)

Vivant omnes virgīnes,
Gracīles, formōsae!
Vivant et muliēres,
Tenērae, amabīles,
Bonaе, laboriōsae! (2)

Vivat et res publīca,
Et qui illam regunt!
Vivat nostra civitas,
Maecenātum caritas,
Qui nos hic protegunt! (2)

Pereat tristitia,
Peraent dolōres,
Pereat diabōlus
Quivis antiburschius
Atque irrisōres! (2)

Погуляймо, юнаки,
Поки в нас є сила.
Мине молодість щаслива,
Мине старість докучлива,
Вкриє нас могила.

Ми не довго живемо,
Швидко вік минає,
Смерть, не гаючись, прилине,
Без розбору всіх поглине –
Смерть жалю не знає.

Хай живуть нам вузи всі,
Вся наша еліта:
Професори і доценти,
Аспіранти і студенти, –
“Многая їм літа!”

Хай дівчата всі живуть,
Негорді, красиві,
Хай живуть нам молодиці,
Наші любі, ніжнолиці,
Добрі, не ліниві!

Хай живе республіка
Й той, хто управляє;
Хай живе наша спільнота
Й благодійників щедрота,
Що про всіх нас дбає!

Всякий смуток геть від нас,
Песимізму досить,

Всякий біс нехай сконає,
Що студентам не сприяє,
На глуи їх підносить.

Переклад М. Білика

Sententiae

1. Ab alio exspectes, altēri quod fecēris. – Чекай від іншого того, що ти йому зробив.
2. Ab equis ad asīnos. – З коней в осли.
3. Ab ovo usque ad mala (*Horatius*). – Від яйця аж до яблук (*тобто від початку і до кінця*).
4. Acti labōres iucundi. – Звершена праця – приємна.
5. Actum ne agas. – Не роби зробленого.
6. Acu rem tetigisti. – Ти торкнувся речі голкою.
7. Ad Kalendas Graecas. – До грецьких календ (*тобто ніколи, бо календи – перше число кожного місяця – існували лише у римському календарі*).
8. Aetāte fruerē, mobīli cursu fugit. – Користуйся життям, бо несеться воно швидкоплинною течією.
9. Alba discernēre et atra non posse. – Не відрізнити білого від чорного.
10. Albo lapillo diem notāre. – Відзначати день білим камінцем.
11. Alea iacta est (*Caes.*). – Жереб кинуто.
12. Aliēna vitia in oculis habēmus, a tergo nostra sunt. – Чужі недоліки у нас перед очима, а свої позаду.
13. Aliud stans, aliud sedens. – Коли стоїть (він говорить) одне, коли сидить – інше (*сім п'ятниць на тиждень*).
14. Alta die solo non est exstructa Corinthus. – Високий Коринф збудований не за один день.
15. Alter ego. – Друге я.
16. Altera manu fert lapīdem, panem ostendat altēra. – Однією рукою тримає камінь, а другою простягає хліб.
17. Amantium irae amōris renovatio. – Сварки закоханих – відновлення кохання.
18. Amāre simul et sapere ipsi Iovi non datur. – Кохати і в той же час зберігати розум не дано навіть Юпітеру.
19. Amat victoria curam. – Перемога любить турботу.

20. *Ames parentem, si aequus est; si aliter, feras.* – Люби батька, якщо він справедливий, якщо ні – терпи.
21. *Amīci mores movēris, non odēris.* – Пізнай вдачу друга, і не буде ненависті.
22. *Amicitia vitam ornat.* – Дружба прикрашає життя.
23. *Amīcum proba, probātum ama.* – Друга випробуй, випробуваного – люби.
24. *Amīcus certus cognoscitur amōre, more, ore, re.* – Справжній друг пізнається любов'ю, характером, словом, ділом.
25. *Amīcus certus in re incerta cernitur.* – Вірний друг пізнається в біді.
26. *Amīcus Plato, sed magis amīca veritas.* – Друг (мені) Платон, але істина дорожча.
27. *Amōrem canat aetas prima.* – Хай про кохання співає юність.
28. *Amoris vulnus sanat idem, qui facit.* – Любовні рани заліковує той, хто їх робить.
29. *Anīma mundi.* – Душа всесвіту (центр чогось).
30. *Anno Domīni.* – Року Божого.
31. *Ante victoriam ne canas triumphum.* – До перемоги не оспівуй тріумф.
32. *Antīqua fuērunt olim nova.* – Старе було колись новим.
33. *Aquam in mortariō tendere.* – Товкти воду в ступі.
34. *Aquīlam volāre doces.* – Вчиш орла літати.
35. *Ars longa, vita brevis.* – Мистецтво вічне, життя коротке.
36. *Asīnus stramen mavult, quam aurum.* – Осел віддає перевагу підстилці перед золотом.
37. *Audacia pro muro habētur.* – Відвага замість муру.
38. *Audi multa, loquere pauca.* – Слухай багато, говори мало.
39. *Audiat et altēra pars.* – Нехай буде вислухана й інша сторона.
40. *Augendo virtus crescit, tardando timor.* – Мужність зростає завдяки сміливим вчинкам, а страх – від зволікання.
41. *Aurōra musis amīca.* – Аврора (богиня ранкової зорі) подруга муз.
42. *Auscultāre disce, si nescis loqui.* – Учися вислуховувати, якщо не вмієш говорити.
43. *Aut Caesar, aut nihil.* – Або Цезар, або ніщо.
44. *Aut cum scuto, aut in scuto.* – Або зі щитом, або на щиті.
45. *Aut vincere, aut mori.* – Перемогти або вмерти.
46. *Avaritia neque copia, neque inopia minuitur.* – Скупість не зменшується ні багатством, ні нестатками.
47. *Avārus semper eget.* – Скнури завжди мало.

48. *Barba non facit pholisophum.* – Борода не робить філософом.
49. *Vene mori praestat, quam turpiter vivere.* – Краще чесно померти, ніж ганебно жити.
50. *Bis peccat, quum peccanti obsequium accomodat.* – Двічі грішить той, хто потурає грішному.
51. *Bona fama est alterum patrimonium.* – Добра слава – це другий спадок.
52. *Bonos mores corrumpunt congressus mali.* – Погані зв'язки псують добрі звичаї.
53. *Bonum est fugienda adspicere in alieno malo.* – Добре побачити в чужому нещасті те, чого слід уникати.
54. *Bonum initium dimidium facti est.* – Добрий початок – половина справи.
55. *Bonus animus in mala re dimidium est mali.* – Добрий настрій у біді наполовину зменшує біду.
56. *Caelum capite perfringere conaris.* – Ти намагаєшся пробити небо головою.
57. *Caesarem decet stantem mori.* – Цезарю належить помирати стоячи.
58. *Cancrum recta ingredi doces.* – Учиш рака іти вперед.
59. *Carum, quod rarum.* – Любе те, що рідкісне.
60. *Catullum in sacco emere.* – Купувати kota в мішку.
61. *Cave illum semper, qui tibi imposuit semel.* – Завжди остерігайся того, хто обманув тебе хоча б один раз.
62. *Cedant arma togae!* – Хай війна поступиться миру!
63. *Cedit viribus aequum.* – Правда поступається перед силою.
64. *Certa viriliter, sustine patienter.* – Корись мужньо, знось терпляче.
65. *Cetera desiderantur.* – Усе інше – бажане.
66. *Charta non erubescit.* – Папір не червоніє.
67. *Circulus vitiōsus.* – Зачароване коло.
68. *Citius, altius, fortius!* – Швидше, вище, сильніше!
69. *Cito inarescit lacrima.* – Сльоза швидко висихає.
70. *Cito turgens spuma dilabitur.* – Шалений гнів швидко минає.
71. *Clavus clavo pellitur.* – Клин клином вибивають.
72. *Cogito, ergo sum.* – Я мислю – отже, я існую.
73. *Concordiā parvae res crescunt, discordiā maximae dilabuntur.* – Незначні справи у згоді ростуть, а найбільші в незгоді руйнуються.
74. *Conscientia est mille testes.* – Совість – тисяча свідків.
75. *Consilio vinces melius, quam iracundia.* – Швидше переможеш розсудливістю, ніж гнівом.
76. *Consumitur anulus usu.* – І перстень зношується від користування.

77. *Contra factum non est argumentum.* – Проти факту немає доказу.
78. *Contra felīcem vix deus vires habet.* – Проти щасливого і бог безсилий.
79. *Contra spem spero.* – Без надії сподіваюсь
80. *Contra torrentem brachia dirigēre.* – Проти течії скеровувати щогли.
81. *Contraria contrariis curantur.* – Протилежне лікується протилежним.
82. *Corvi mali malum ovum.* – У поганого крука – погане яйце.
83. *Cras, cras et semper cras et sic dilabītur aetas.* – Завтра, завтра і завжди завтра, і так проходить вік (життя).
84. *Crescente pericūlo crescent vires.* – Коли зростає небезпека, зростають сили.
85. *Cribro aquam haurīre.* – Черпати воду решетом.
86. *Crudelis lacrimis pascitur, non frangitur.* – Жорстока людина сльозами тішиться, а не зворушується.
87. *Cui bono? Cui prodest (Cicēro).* – У чийх інтересах? Кому вигідно? Кому на користь?
88. *Cui dolet, memīnit.* – Кому болить – той пам'ятає.
89. *Cuilibet in arte sua credendum est.* – Кожному слід довіряти у справах його ремесла.
90. *Cuius regio, eius lingua.* – Чия країна, того й мова.
91. *Cum bonis bonus eris, cum malis pervertēris.* – З добрими людьми будеш добрим, з поганими – зіпсуєшся.
92. *Cum fuēris Romae, Romāno vivīto more.* – Коли будеш у Римі, живи за римським звичаєм.
93. *Cum mula reperit.* – Коли мул родить.
94. *Cum tacent, clamant.* – Коли мовчать, кричать.
95. *Curae leves loquuntur, ingentes stupent.* – Лише малий смуток говорить, великий – безмовний.
96. *Damnant, quod intelligunt.* – Засуджують те, чого не розуміють.
97. *De caelo in caenum.* – З неба в болото.
98. *De grege illo est.* – З того самого тіста.
99. *De gustībus non est disputandum.* – Про смаки не слід сперечатися.
100. *De lana caprina rixāri.* – Про козину вовну сперечатися.
101. *De lingua stulta veniunt incommōda multa.* – Від нерозумного язика трапляються великі біди.
102. *De mortuis aut bene, aut nihil.* – Про мертвих або добре, або нічого.
103. *De se ipso modifīce, de aliis honorifīce.* – Про себе самого скромно, а про
104. *De te fabūla narrātur.* – Про тебе байка мовиться.

105. Debes, ergo potes. – Ти мусиш, отже, можеш.
106. Decorum ab honesto non potest separāri. – Прекрасне і чесне невіддільні.
107. Deliberandum est saepe, statuendum est semel. – Розмірковувати слід часто, а вирішувати один раз.
108. Delphinum narrāre doces. – Вчиш дельфіна плавати.
109. Dente lupus, cornu taurus petit. – Вовк нападає зубами, бик – рогами.
110. Despice divitias, si vis anīmo esse beātus. – Нехтуй багатством, якщо хочеш бути щасливим душею.
111. Deus facientem adiuvat. – Бог допомагає працьовитому.
112. Diabōlus non est tam ater, ac pingitur. – Не такий страшний чорт, як його малюють.
113. Dicere non est facere. – Сказати – ще не означає зробити.
114. Dictis facta respondeant. – Хай вчинки будуть відповідні словам.
115. Dies diem docet. – День учить день.
116. Diligentia in omnibus rebus valet. – Старанність потрібна в усіх справах.
117. Dimidium facti est coepisse. – Початок – половина зробленого.
118. Discentem comitantur opes, comitantur honōres. – Того, хто вчиться, супроводить багатство й шана.
119. Discipūlus piger sibi ipsi nocet non magistro. – Лінивий учень шкодить сам собі, а не вчителю.
120. Divide et impēra. – Розділяй і пануй!
121. Dixi et anīmam meam levāvi. – Я сказав і полегшив свою душу.
122. Doctior magis eris, si quod nescis, quaeris. – Ти будеш набагато розумніший, якщо запитаєш про те, чого не знаєш.
123. Dolendi modus, timendi non item. – Лише для смутку є межа, а для страху – ніякої.
124. Dormiunt aliquando leges, numquam moriuntur. – Закони інколи сплять, але ніколи не помирають.
125. Duabus sellis sedere. – Сидіти на двох стільцях.
126. Ducunt volentem fata, nolentem trahunt (*Seneca*). – Бажаючого доля веде, небажаючого тягне.
127. Dulce et decōrum est pro patria mori. – Солодко і почесно померти за батьківщину.

128. *Dulcia non movit, qui non gustāvit amāra.* – Той не пізнав солодкого, хто не спробував гіркого.
129. *Dulcia non novit, qui non gustāvit amāra.* – Той не пізнав солодкого, хто не спробував гіркого.
130. *Dum anīma est, spes est.* – Доки є душа, є надія.
131. *Dum ferrum candet, tundendum est.* – Слід кувати залізо, поки тепле.
132. *Dum spiro, spero.* – Доки живу – сподіваюсь.
133. *Duo cum faciunt idem, non est idem.* – Коли двоє роблять те саме, це вже не те саме.
134. *Duo pariētes de eādem fidelia dealbāre.* – Білити дві стіни з того самого вапняного горщика.
135. *Duōbus certantībus tertius gaudet.* – Коли двоє б'ються, третій радіє.
136. *Duos qui lepores sequitur, neutrum serpit.* – Хто ганяється за двома зайцями, жодного не спіймає.
137. *E fructu arbor cognoscitur.* – Дерево пізнається за плодом.
138. *E tenui casa saepe vir magnus exit.* – З бідної хати часто виходить велика людина.
139. *Edimus, ut vivāmus, non vivimus, ut edāmus.* – Їмо, щоб жити, не живемо для того, щоб їсти.
140. *Eiusdem farinae.* – З того самого борошна.
141. *Elephantum ex musca facere.* – Робити з мухи слона.
142. *Emas non quod opus est, sed quod necesse est.* – Купуй не те, що потрібне, а те, що необхідне.
143. *Equi donāti dentes non inspiciuntur.* – Дарованому коневі не дивляться в зуби.
144. *Errando discitur.* – Вчаться помиляючись.
145. *Errāre humānum est.* – Людині властиво помилятися.
146. *Ést modus ín rebús, sunt cértae dénique fīnes.* – Є міра в речах і всьому є свої межі.
147. *Esurienti panis cibarius siligineus videtur.* – Голодному чорний хліб видається білим.
148. *Et ego in Arcadia fui.* – І я був в Аркадії.
149. *Et semel emissum volat irrevocabīle verbum.* – І один раз сказане слово відлітає безповоротно.
150. *Et tu, Brute, contra me?* – І ти, Бруте, проти мене?

151. *Etiam sanāto vulnēre cicatrix manet.* – Навіть загоєні рани залишають шрами.
152. *Ex malis minīma eligēre oportet.* – З неприємностей треба вибирати найменшу.
153. *Ex nihīlo nihil (Lucretius).* – З нічого – ніщо.
154. *Excitāre fluctus in simpŭlo.* – Робити бурю в ополонику.
155. *Experientia est optīma magistra.* – Досвід – це найкращий учитель.
156. *Fabŭlis non explētur venter.* – Шлунок байками не наповниш.
157. *Facīle dictu, difficīle factu.* – Легко сказати, важко зробити.
158. *Factum obiit, monumenta manent.* – Подвиг минув, пам'ятники залишаються.
159. *Falsus in uno, falsus in omnībus.* – Фальшивий в одному – фальшивий в усьому.
160. *Fama crescit eundo.* – Чутки ростуть на ходу.
161. *Fama semper vivet.* – Хай слава живе вічно.
162. *Feci, quod potui, faciant meliōra potentes.* – Я зробив, що зміг, нехай краще зроблять ті, хто зможе.
163. *Feci, quod potui.* – Я зробив, що міг.
164. *Fele comprehensa saltant mures in mensā.* – Коли кота піймають, миші на столі гасають.
165. *Felicītas humāna numquam in eodem statu permanet.* – Людське щастя ніколи не буває постійним.
166. *Fer difficilia, levius perferes.* – Перенось великі труднощі, легше перенесеш менші.
167. *Fer patienter onus, fac sapienter opus.* – Терпляче неси тягар, розумно роби справу.
168. *Festīna lente.* – Спіши поволі.
169. *Fit fabricando faber.* – Майстром людина стає тільки завдяки праці.
170. *Fortes fortūna adiuvat.* – Хоробрим доля сприяє.
171. *Fortūna caeca est.* – Доля сліпа.
172. *Fortūna tibi favet.* – Щастя тобі сприяє.
173. *Fuīmus Troes, fuit Ilium et ingens gloria Teucrōrum.* – Були ми троянцями, була Троя і велика слава троянців.
174. *Fumum fugiens in ignem incidit.* – Уникаючи диму, попадаєш у вогонь.
175. *Gallīna scripsit.* – Курка написала.
176. *Gaudensque via tua fecisse ruina.* – Тішитися, що на своєму шляху залишив

руїни.

177. *Gloriāri aliēnis bonis.* – Хвалитися чужими заслугами.
178. *Gustus legībus non subiacet.* – Смак не підпорядковується законам.
179. *Gutta cavat lapīdem non vi, sed saepe cadendo.* – Крапля довбає камінь не силою, а частим падінням.
180. *Habent sua fata libelli.* – Книги мають свою долю.
181. *Habēre regnum casus est, virtus – dare.* – Отримати владу – справа випадкова, а передати її іншому – доблесть.
182. *Haeret mihi in summis labris.* – Це висить мені зовсім на краєчку губів.
183. *Haurit aquam cribro, qui discere vult sine libro.* – Той набирає воду решетом, хто хоче вчитися без книги.
184. *Nic mortui vivunt et muti loquuntur.* – Тут мертві живуть, а німі говорять (про бібліотеки, меморіали тощо).
185. *Historia est magistra vitae.* – Історія – наставниця життя.
186. *Nos tibi prodērit olim.* – Це колись стане тобі в пригоді.
187. *Nomīnem experīri multa paupertas iubet.* – Бідність примушує людину спробувати всього.
188. *Nominibus plenum, amicis vacuum.* – Людей багато, а друзів немає.
189. *Nominis mens discendo et cogitando alitur.* – Людський розум збагачується навчанням і мисленням.
190. *Nomo locum ornat, non homīnem locus.* – Людина прикрашає місце, а не місце людину.
191. *Nomo non sibi natus, sed patriae.* – Людина народжується не для себе, а для батьківщини.
192. *Nomo sapiens, nisi patiens.* – Той мудрець, у кого терпець.
193. *Nomo semper in os fert aliud cogitat.* – Людина часто говорить одне, а думає інше.
194. *Nomo sum, humani nihil a me aliēnum puto.* – Я – людина, і ніщо людське мені не чуже.
195. *Nomo trium litterarum.* – Людина трьох літер (обмежена людина).
196. *Honeste pauperum esse melius est, quam iniuste divitem.* – Краще бути чесним бідняком, ніж нечесним багатцем.
197. *Nonōris causa.* – З поваги до заслуг.
198. *Hostium munera non sunt munera.* – Подарунки ворогів – не подарунки.
199. *Iam fama nimium fecit.* – Уже чутка додала зайве.
200. *Ibi victoria, ubi concordia.* – Там перемога, де згода.

201. Id quod actum est. – Те, що зроблено.
202. Id quod dictum est. – Те, що сказано.
203. Ignavis semper feriae. – Лінивi завжди мають свято.
204. Igni probatur aurum, virtus miseria. – Золото випробовується вогнем, а вірність – нещастям.
205. Ignis aurum probat, miseria fortes viros. – Вогонь випробовуєзолото, а нещастя – хоробрих мужів.
206. Ignorantia legis non excusat. – Незнання закону не виправдовує.
207. Imperare sibi maximum imperium est. – Володіти собою – найвища влада.
208. In alto tendens cadit ab alto. – Хто високо пнеться, звисока падає.
209. In felici signo nasci. – Народитися під щасливим знаком.
210. In idem flumen bis non descendimus. – Ми не входимо двічі в одну і ту саму річку.
211. In mari aquam quaerit. – У морі шукає воду.
212. In medias res. – У середину справи (у саму суть).
213. In nobis ipsis est fons fortunae. – У нас самих джерело щастя.
214. In nullum avarus bonus est, in se pessimus. – Скупий не є добрим ні для кого, а найгіршим є для себе.
215. In omnibus aliquid, in toto nihil. – Усього потроху, а в цілому – нічого.
216. In silva ligna ne feras. – Не носи дров до лісу.
217. In sterculino plurimum gallus potest. – На своєму смітнику півень – герой.
218. In vestimentis non est sapientia mentis. – Для людини важлива не одягу краса, а мудра голова.
219. In vino veritas, in aqua sanitas. – У вині істина, у воді здоров'я.
220. Ingrato homine terra peius nihil creat. – Нічого гіршого від невдячної людини земля не народжує.
221. Iniqua nunquam imperia retinentur diu. – Несправедлива влада недовговічна.
222. Inter arma tacent Musae. – Коли говорять гармати, музи мовчать.
223. Inter nos. – Між нами, по секрету.
224. Invia virtuti nulla est via. – Для мужності жодна дорога не є непрохідною.
225. Is plurimum habet, qui nimium cupit. – Той найбільше має, хто мало жадає.
226. Lapis musco tegitur, qui non vertitur. – Камінь мохом обростає, якщо його ніхто не перевертає.
227. Latinitate culinaria utitur. – Користується кухонною латиною (малоосвічена людина, але з претензіями).

228. *Levis est fortūna; cito reposcit, quae dedit.* – Непостійною є доля; швидко забирає те, що дає.
229. *Lex videt irātum, irātus legem non videt.* – Закон бачить розгніваного, розгніваний не бачить закону.
230. *Litterārum radīces amārae, fructus dulces sunt.* – Корені наук гіркі, плоди – солодкі.
231. *Luna latrantem canem non curat.* – Місяць не зважає на гавкання собаки.
232. *Lupus in fabūla.* – Вовк у байці (про вовка промовка).
233. *Lupus pilum mutat, non mentem.* – Вовк змінює шкуру, але не вдачу.
234. *Lupus sub ovis pelle celātus.* – Вовк під овечою шкірою захищений.
235. *Lupus vetus non cadit in foveam.* – Старий вовк не падає в яму.
236. *Mala herba cito crescit.* – Погана трава швидко росте.
237. *Malo aliēno saepe docēmur.* – Ми часто вчимося на чужій біді.
238. *Malo cum Platōne errāre, quam cum aliis recte sentīre.* – Краще помилятися з Платоном, ніж правильно думати з іншими людьми.
239. *Malum cito accedit, terde discedit.* – Лихо швидко приходить, повільно відходить.
240. *Malum nullum est sine alīquo bono.* – Немає лиха без якогось добра.
241. *Malus ipse fiet, si malis convixeris.* – Сам станеш поганим, якщо з поганими поведешся.
242. *Manus manum lavat.* – Рука руку миє.
243. *Mare verbōrum, gutta rerum.* – Море слів, крапля справ.
244. *Margarītas ante porcos.* – Перли перед свиньми.
245. *Maria montesque pollicēri.* – Обіцяти моря і гори (золоті гори обіцяти).
246. *Medīcus curavērat, natūra sanavit.* – Лікар вилікував, природа оздоровила.
247. *Melius est pridenter tacēre, quam inanīter loqui.* – Краще розумно мовчати, ніж нерозумно говорити.
248. *Memento mori.* – Пам'ятай про смерть (форма привітання ченців ордену трапштів).
249. *Mens sana in corpore sano.* – У здоровому тілі здоровий дух.
250. *Missa vox nescit reverti.* – Вимовлене слово не знає повернення.
251. *Modus vivendi.* – Спосіб життя.
252. *Multi sciunt, quae recta sunt, sed facere nolunt.* – Численні знають, що правильно, але не хочуть робити.
253. *Munera sumpta ligant.* – Прийняті подарунки зобов'язують.
254. *Nam quod in iuventute non discitur, in matūra aetate nescitur.* – чого не

- навчишся в молодості, того не знатимеш у зрілому віці.
255. *Nasci in felīci signo.* – Народитися під щасливим знаком.
256. *Natūra est semper invicta.* – Природа завжди непоборна.
257. *Natura incipit, ars dirigit, usus perficit.* – Природа починає, мистецтво спрямовує, досвід завершує.
258. *Ne diffēras in crastīnum.* – Не відкладай на завтра.
259. *Nec sibi, nec altēri.* – Ані собі, ані іншому.
260. *Nemīnem fīdit, quī malitia vivit.* – Нікому не довіряє той, хто живе нечесно.
261. *Nemīnem metuit innocens.* – Невинний нікого не боїться.
262. *Nemo debet bis punīri pro uno delicto.* – Ніхто не мусить бути караним двічі за ту саму провину.
263. *Nemo duōbus servīre potest.* – Ніхто не може служити двом.
264. *Nemo omnia potest scīre (Varro).* – Ніхто не може знати все.
265. *Nemo simul domīnis par est servīre duōbus.* – Ніхто не служить водночас однаково двом хазяїнам.
266. *Nihil agendo male agēre discimus.* – Нічого не роблячи, ми вчимося робити погане.
267. *Nihil agentī dies longus est.* – Тому, хто нічого не робить, день довгий.
268. *Nihil est difficīle volentī.* – Для бажуючого нема жодних труднощів.
269. *Nihil tam volucre est, quam mala fama.* – Ніщо не є таким швидким, як погана чутка.
270. *Nil mortalībūs arduum est.* – Для людей немає нічого неможливого.
271. *Nolite iudicāre et non iudicamīni.* – Не осуджуйте, і вас не будуть осуджувати.
272. *Non alīter vives in solitudīne, alīter in foro.* – Живи однаково і на самоті, і про людське око.
273. *Non est fumus absque igne.* – Немає диму без вогню.
274. *Non ex quovis ligno fit Mercurius.* – Не з кожного дерева виходить статуя Меркурія.
275. *Non facīle manībūs vacuis occidītur ursus.* – Нелегко голими руками вбити ведмедя.
276. *Non is beātus est, cuius divitiae magnae sunt, sed is, qui sua sorte contentus est.* – Не той щасливий, хто має великі багатства, а той, хто задоволений своєю долею.
277. *Non multa, sed multum.* – Коротко, але змістовно.

278. Non omne, quod nitet, aurum est. – Не все те золото, що блищить.
279. Non omnia possūmus omnes. – Ми не всемогутні.
280. Non progrēdi est regrēdi. – Не простувати вперед – значить іти назад.
281. Non rex est lex, sed lex est rex. – Не цар є законом, а закон є царем.
282. Non si male nunc, et olim sic erit. – Якщо нині погано, то не буде так завжди.
283. Non sibi male vult. – Він собі на умі.
284. Non vestimentum ornat virum, sed vir vestimentum. – Не одяг прикрашає людину, а людина – одяг.
285. Non vult scire satur quid ieiūnus patiātur. – Не хоче знати ситий, що терпить голодний.
286. Nosce te ipsum. – Пізнай самого себе.
287. Nota bene! (NB!) – Зверни увагу!
288. Novacūla in cortem incīdit. – Бритва натрапила на брусок.
289. Novos amīcos dum paras, vetēres cole. – Нових друзів набувай, а старих не забувай.
290. Novus rex, nova lex. – Новий цар, новий закон.
291. Nulla aetas ad discendum sera est. – Ніякий вік не пізній для навчання.
292. Nulla dies sine linea. – Жодного дня без рядка.
293. Nulla est doctrīna sine linguā Latīnā. – Немає науки без латини.
294. Nulla familia sine macūla est. – Немає жодної сім'ї без плями.
295. Nullum pericūlum sine pericūlo vincitur. – Жодна небезпека не долається без ризику.
296. Nullus locus tibi dulcior esse debet patriā tuā (Cicēro). – Жодне місце (на землі) не повинно бути тобі милішим за твою Батьківщину.
297. Nusquam est, qui ubique est. – Ніде не буває той, хто буває всюди.
298. O, sancta simplicitas! – О свята простота!
299. O tempora, o mores! – О часи, о звичаї!
300. Oculis magis habenda fides, quam auribus est. – Треба більше довіряти очам, ніж вухам.
301. Oleum samīno addēre. – Підливати олії дл вогню.
302. Omne initium difficīle est. – Всякий початок важкий.
303. Omnia mea mecum porto. – Усе своє ношу з собою.
304. Oratio pro aris et focus. – Промова на захист вівтарів і вогнищ.
305. Otium post negotium. – Відпочинок після праці.
306. Pacem cum hominibus, bellum cum vitiis habe. – Живи у мирі з людьми,

веди війну з їх вадами.

307. *Pacta servanda sunt.* – Договори необхідно зберігати.
308. *Panem et circenses!* – Хліба і видовищ!
309. *Pariēti loquēris.* – Говориш до стіни.
310. *Parit patientia palmas.* – Витримка приносить нагороду.
311. *Parvi libēri, parvum malum.* – Малі діти – мале лихо.
312. *Pax hominībus bonae voluntātis.* – Мир людям доброї волі.
313. *Pecunia non olet.* – Гроші не пахнуть.
314. *Pedibus timor addit alas.* – Страх додає ногам крила
315. *Per angusta ad augusta.* – Вузьким шляхом до слави.
316. *Per aspera ad astra.* – Крізь терни до зірок.
317. *Per crucem ad lucem.* – Через страждання до світла.
318. *Pereat mundus et fiat iustitia!* – Хай згине світ, але здійсниться правосуддя!
319. *Persōna grata.* – Бажана особа.
320. *Persōna non grata.* – Небажана особа.
321. *Personāta sanctimonia duplex nequitia.* – Удавана святість – це подвійна розв'язність.
322. *Philosophia est mater omnium artium.* – Філософія – це мати усіх наук.
323. *Philosophia medētur anīmus.* – Дух виліковується філософією.
324. *Piger ipse sibi obstat.* – Лінивий сам собі шкодить.
325. *Pinguis venter facit sensum tenuem.* – Від товстого живота в голові пустота.
326. *Piscis primum a capite foetat.* – риба починає псуватися від голови.
327. *Plenus venter non studet libenter.* – Повний живіт не вчиться охоче.
328. *Poetae nascuntur, oratores fiunt.* – Поетами народжуються, ораторами стають.
329. *Potius mori, quam foedari.* – Краще померти, ніж знеславитись.
330. *Potius sero, quam nunquam.* – Краще пізно, ніж ніколи.
331. *Praesens absens.* – Присутній – відсутній (неуважний).
332. *Primum discere, deinde docere.* – Спочатку (самому) вчитись, потім вчити інших.
333. *Primum vivere, deinde philosophari.* – Спершу жити, а потім – мудрувати.
334. *Primus inter pares.* – Перший серед рівних.
335. *Principes mortales, res publica aeterna.* – Правителі – смертні, держава – вічна.

336. Quae fuērant vitia, mores sunt. – Що раніше було помилками, то тепер є звичаями.
337. Quae nocent, docent. – Що шкодить, то вчить.
338. Quaelibet vulpes caudam suam laudat. – Кожна лисиця свій хвіст хвалить.
339. Qualis rex, talis grex. – Який чередник, така й череда.
340. Qualis vita et mors ita. – Яке життя, така й смерть.
341. Quam semel errāre melius terve rogāre. – Краще тричі запитати, ніж один раз помилитися.
342. Qui fodit altēri foveam, incidit in eam. – Хто іншому яму копає, сам до неї попадає.
343. Qui fuit hic aśinus, non ubi fiet equus. – Хто тут був ослом, не стане там конем.
344. Qui fuit rana, nunc est rex. – Хто був жабою, тепер є царем.
345. Qui habet aures audiendi audiat. – Хто має вуха, щоб слухати, нехай слухає.
346. Qui me amat, amet et canem meum. – Хто любить мене, любить і собаку мого.
347. Qui nimis propere, minus prospere. – Хто занадто спішить, тому менше щастить.
348. Qui non est nobiscum, adversus nos est. – Хто не з нами – той проти нас.
349. Qui omnibus diffidit, is numquam amicos comparat. – Хто нікому не довіряє, той ніколи не матиме друзів.
350. Qui pavet ex culmis, stipulis non incubat ulis. – Хто боїться соломи, той не ходить по житнищу.
351. Qui quaerit, repērit. – Хто шукає – знаходить.
352. Qui scribit, bis legit. – Хто пише, той двічі читає.
353. Qui totum vult, totum perit. – Хто всього жадає, все втрачає.
354. Quid faciant leges, ubi sola pecunia regnat? – Що можуть зробити закони там, де панують гроші?
355. Quo quisque est doctior, eo est modestior. – Хто мудріший, той скромніший.
356. Quo vadis? – Куди прямуєш?
357. Quod licet Iovi, non licet bovi. – Що личить Юпітеру, не личить волу.
358. Quod non licet, acrius urit. – Що не дозволено, притягає сильніше.
359. Quod tibi non vis, altēri ne fecēris. – Не роби іншому того, чого б не хотів, щоб робили тобі.

360. Quot capīta, tot sententiae. – Скільки голів, стільки думок.
361. Rem involūtam emēre. – Купувати закутану річ.
362. Rem tene, verba sequentur. – Влови суть, а слова прийдуть.
363. Repetitio est mater studiōrum. – Повторення є матір'ю навчання.
364. Res parva saepe rerum magnārum initium erat. – Маленька справа часто була початком великих справ.
365. Saepe stilum vertas. – Часто повертай стилос.
366. Sapere aude! – Прагни до знань!
367. Sapienti sat. – Розумному досить.
368. Sapientia ars vivendi putanda est. – Мудрість слід вважати мистецтвом життя.
369. Scientia potentia est. – Знання – це сила.
370. Secundo fluvio defluere. – Плисти за водою.
371. Semper tiro. – Завжди новачок.
372. Sero venientibus – ossa. – Хто пізно приходить, тому кістки (залишаються).
373. Si quaesiveris, invenies. – Якщо пошукаєш, знайдеш.
374. Si vis amari – ama. – Коли хочеш, щоб тебе любили – люби.
375. Sic transit gloria mundi. – Так минає доля світу.
376. Sine ira et studio. – Без гніву і пристрасті.
377. Sine labore non erit panis in ore. – Без праці не буде хдіба у роті.
378. Specie formosa, mente odiosa. – На вид приваблива, душею огидлива.
379. Spes est ultimum adversarum rerum solatium. – Надія – остання втіха в нечасті.
380. Stans pede in uno. – Стоячи на одній нозі (наспіх).
381. Status quo. – Існуючий стан.
382. Stultum facit fortuna, quem vult perdere. – Доля робить нерозумним (того), кого хоче знищити.
383. Sus Minervam docet. – Свиня вчить Мінерву.
384. Suum quisque noscat ingenium! – Нехай кожен пізнає свої здібності!
385. Tabula rasa. – Чиста дошка.
386. Tamdiu discendum est, quamdiu vivis. – Треба вчитися так довго, як довго ти живеш.
387. Tempora mutantur et nos mutamur in illis. – Часи змінюються, і ми змінюємося разом з ними.

388. Tempōra si fuerint nubīla, solus eris (*Ovidius*). – Якщо будуть похмурі часи, ти будеш самотній.
389. Terra incognīta. – Невідома земля.
390. Tertium non datur. – Третього не дано.
391. Testis unus, testis nullus. – Один свідок – не свідок.
392. Tibi et igni. – Тобі і вогню (прочитай і спали).
393. Tibi me virtus tua facit amīcum. – Твоя порядність робить мене твоїм приятелем.
394. Timeó Danaós et dóna feréntes. – Боюся данайців, навіть якщо вони приносять дарунки.
395. Trahit sua quemque voluptas. – Кожного захоплює своя пристрасть.
396. Tres faciunt collegium. – Троє становлять товариство.
397. Tribus verbis. – У трьох словах (коротко).
398. Tu vipĕram sub ala nutrīcas. – Ти годуєш змію за пазухою.
399. Ubi amīci, ibidem sunt opes. – Де друзі, там і багатство.
400. Ubi peccat aetas maior, male discit minor. – Де грішить старший вік, там погано вчиться молодий вік.
401. Umbram suam timĕre. – Боятися своєї тіні.
402. Una hirundo non facit ver. – Одна ластівка не робить весни.
403. Unum castigābis, centum emendābis. – Одного покараєш – сотню виправиш.
404. Unus dies gradus est vitae. – Кожен день – це крок життя.
405. Unus pro omnībus et omnes pro uno. – Один за всіх і всі за одного.
406. Unus vir – nullus vir. – Один муж – ще не муж.
407. Usus magister optīmus est. – Досвід – найкращий вчитель.
408. Ut panis ventrem, sic pascit lectio mentem. – Як хліб живить шлунок, так читання – розум.
409. Ut sementem fecĕris, ita metes. – Як посієш, так і будеш жати.
410. Vacua vasa plurīmum sonat. – Порожній посуд найголосніше дзвенить.
411. Vade fortīter, vade felicīter. – Іди сміливо, іди щасливо.
412. Vade mecum. – Простуй за мною (*поширена назва путівників*).
413. Vae soli. – Горе самотньому.
414. Veni, vidi, vici. – Прийшов, побачив, переміг.
415. Ventus flat, ubi vult. – Вітер віє, де хоче.
416. Verba movent, exempla trahunt. – Слова хвилюють, приклади захоплюють.
417. Verbum nobīle debet esse stabīle. – Слово честі повинно бути дотримане.

418. Vir bonus est, qui prodest, quibus potest (*Cicero*). – Хороший муж (той), який допомагає (тим), яким може.
419. Vitae brevis est cursus, dolor sempiternus. – Біг життя короткий, а горе – вічне.
420. Vive valeque. – Прощай і бувай здоровий.
421. Vivere est cogitare. – Жити – це мислити.
422. Vivere est militare. – Жити – це боротися.
423. Volens-nolens. – Волею-неволею.
424. Volentem ducunt fata, nolentem trahunt. – Бажаючого доля веде, небажаючого тягне
425. Vox clamantis in deserto. – Голос волаючого в пустелі
426. Vox populi – vox veritatis. – Голос народу – голос правди.
427. Vox unius – vox nullius. – Один голос – не голос.

ЛАТИНСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК

А

a, ab, abs з **abl.** – від, з, із

Abdera, orum, n – Абдера

abrogo, avi, atum, are – знищувати, скасовувати, позбавляти (когось, чогось)

absolvo, solvi, solutum, ere – відділяти, звільняти, оправдувати, оплачувати

abstineo, tinui, tentum, ere – стримувати, не допускати

absum, afui (abfui), afuturus, abesse – не бути, бути відсутнім, не брати участі

abundo, avi, atum, are – розливатися, бути в достатній кількості, переповнювати

ac – *див.* **atque**

academia, ae (Academia, ae), f – академія

accedo, cessi, cessum, ere – підходити, наближатись, приступати

accido, cidi, —, ěre – відбуватися, діятися, траплятися
accipio, cepi, ceptum, ěre – отримувати, приймати, сприймати
acclamo, avi, atum, are – вигукувати
accommodo, avi, atum, āre – пристосовувати, погоджувати
accubo, —, —, āre – лежати
accumbo, cubui, cubitum, ěre – лежати
accurāte – старанно, точно, уважно
accurro, cucurri (curri), cursum, ěre – прибігати, поспішати
accūso, avi, atum, āre – звинувачувати
acer, acris, acre – гострий, різкий
Achilles, is i ei, m – Ахілл
acies, ěi, f – вістря, бойова лава
acritenens, entis – лучник, стрілець
acriter – гостро, різко, сильно
actio, ōnis, f – дія, судовий процес
actus, us, m – рух, сила, діяльність
actus, a, um – **part. pert.** до ago
acus, us, f (іноді *m*) – вістря, голка
acutus, a, um – гострий, різкий
ad з **acc.** – до, при, біля, на, для
addo, didi, ditum, ěre – додавати, підсилювати, збільшувати
addormio, ivi, itum, ĩre – відпочивати, дрімати
adduco, duxi, ductum, ěre – приводити, приносити, притягати
adeo, ii (ivi), itum, ĩre – приходити, прибувати, вступати, входити, нападати, атакувати
aditus, us, m – вхід
aditus, us, m – прихід, вхід, доступ
adiutrix, ĩcis, m – помічник, актор

adiuvo, iuvi, iutum, āre – помагати, підтримувати, сприяти
administro, avi, atum, āre – допомагати, прислужувати, подавати, виконувати
admirabilis, e – дивний, дивовижний, чудовий
admiratio, ōnis, f – захоплення
admiratio, onis, f – здивування, подив, захоплення
admodum (adv.) – дуже, надміру, досить, найвище
admoneo, monui, monitum, ěre – нагадувати, спонукати, радити
admoveo, movi, motum, ěre – рухати, присувати, наближати
adolesco, olevi (рідко alui), ultum, ěre – підростати, збільшуватись, міцніти
adsum (assum), affui (adfui), adesse – бути присутнім, знаходитися, допомагати
adulescens, entis – підростаючий, юний, молодий,
advenio, veni, ventum, ĩre – приходити, приїжджати, прибувати
adventus, us, m – прибуття, прихід, приїзд
adversarius, ii, m – противник
adversus (з **acc.**) – проти, напроти
adversus, a, um – протилежний, ворожий
aedes (aedis), is, f – кімната, храм; **plur.** житловий дім, будинок
aedificātus, a, um – побудований
aedificium, i, n – будова, будинок

aedifico, avi, atum, āre – будувати, споруджувати
aeger, gra, grum – хворий, розладнаний
Aegeus, ei, m – Егей
aegrōtus, a, um – хворий
Aegyptius, ii, m – єгиптянин
Aegyptus, i, f – Єгипет.
Aenēas, ae, m – Еней
Aenēis, idos, f – Енеїда
aēneus (aheneus), a, um – мідний, бронзовий
aenigma, atis, n – загадка
aequo, avi, atum, āre – робити рівним, вирівнювати, порівнювати
aequus, a, um – рівний, рівнинний, плоский, вигідний
āēr, āēris, m – повітря, атмосфера
aera, ae, f – окреме число, вихідна цифра, ера
aerarium, i, n – державна скарбниця
aes, aeris, m – мідь, бронза
Aesculapius, i, m – Ескулап
Aesōpus, i, m – Езоп
aestas, atis, f – тепла пора року, літо
aestimo (aestumo), avi, atum, āre – оцінювати, визначати (щось), вважати
aestus, us, m – жар, спека
aetas, ātis, f – час життя, пора, епоха
aeternus, a, um – вічний, непорушний, незабутній
Aethna, ae, f – Етна
aevum, i, n – вік, життя, вічність
Afrīca, ae, f – Африка

Agamemnon, ōnis, m – Агамемнон
ager, agri, m – земля, область, територія
agito, avi, atum, āre – рухати, гнати, хвилювати (море), розвівати
agnus, i, m – ягнятко
ago, egi, actum, ěre – приводити в рух, вести, поганяти, гнати, діяти
agrarius, a, um – аграрний, земельний.
agricōla, ae, m – землероб, селянин
agricultūra, ae, f – землеробство, сільське господарство
aio, ait – кажу, каже
ala, ae, f – крило, фланг
alācer, cris, cre – бадьорий, веселий, радісний
Alba Longa – Альба Лонга
albus, a, um – білий, блідий, сірий
Alcinous, i, m – Алкіной
alea, ae, f – кістка (гральна), ризик, випадковість, небезпека
Alexander, dri, m (Magnus) – Олександр (Великий)
Alexandria, ae, f – Александрія
aliēnus, a, um – чужий, сторонній, невластивий
aliquando (adv.) – коли-небудь, іноді, колись, одного разу
alīqui (aliquis), alīqua, alīquod – хтось, хто-небудь, деякий
alīquis, alīquid – будь-хто, будь-що, хто-небудь, що-небудь
alīter – інакше, по-іншому.
alius, a ud – інший
Allia, ae, f – Алія

alligo, avi, atum, āre – зв’язувати,
 з’єднувати
alo, alui, alitum (altum), ěre – годувати,
 виховувати, утримувати
Alpes, ium, f – Альпи
alter, altĕra, altĕrum – один із двох;
 другий, наступний
altitudo, ĩnis, f – висота, товщина,
 височина, гора
altus, a, um – високий, глибокий,
 далекий
alveus, i, m – кошик
amabilis, e – милий, приємний,
 люб’язний
Amalthea, ae, f – Амальтея
ambulo, avi, atum, āre – ходити,
 гуляти, рухатися, переходити
amica, ae, f – приятелька, подруга
amicitia, ae, f – дружба, симпатія
amictus, a, um – одягнений
amicus, i, m – друг, приятель
amitto, misi, missum, ěre – відпускати,
 кидати, залишати
amnis, is, m (іноді *f*) – ріка, потік
amoenus, a, um – приємний
amo, avi, atum, āre – любити,
 доглядати, бути задоволеним
amor, ĕris, m – любов, пристрасть,
 сильне бажання
amphitheātrum, i, n – амфітеатр
ample – багато, щедро, пишно.
amplifico, avi, atum, āre – розширяти,
 збільшувати, поширювати
amplus, a, um – пишний, щедрий
Amulius, i, m – Амулій
an – але ж, бо; у прямих питаннях “чи”.

Anchĭses, ae, m – Анхіз
anfiqũtus (adv.) – з давніх давен,
 колись
anguis, is, f – змія
angustia, ae, f – тіснота, вузькість
angustus, a, um – тісний, вузький,
 короткий
anĭma, ae, f – повітря, дихання, життя
animadverto, verti, versum, ěre –
 помічати, спостерігати, слідкувати
anĭmal, alis, n – тварина
anĭmus, i, m – дух, думка, мислення
annāles, ium, m – щорічні записи,
 аннали
annōna, ae, f – щорічний врожай
annus, i, m – рік
annuus, a, um – річний, щорічний
anser, ěris, m (рідко *f*) – гуска
ante (adv.) – перед, раніше; (**praep.** з
acc.) – перед, до
antea – перед тим, раніше
antiburschius, a, um – проти
 молодіжний
antiquitas, ātis, f – древність, старовина
antĭquus, a, um – попередній, давній,
 старовинний
antrum, i, n – печера, порожнина
Apelles, is, m – Апеллес
aper, apri, m – дика свиня, кабан
aperio, perui, pertum, ĩre – відкривати,
 відчиняти, робити явним, показувати
Aphrodita, ae, f – Афродіта
Apollo, ĩnis, m – Аполлон
appareo, parui (paritum), ěre –
 з’являтися, показуватись, бути
 очевидним

appello, avi, atum, āre – кликати, називати, оголошувати
Appenīnus, a, um – апенінський
Appia (via), f – Аппієва дорога
appono, posui, positum, ěre – ставити, приставляти, додавати
appropinquo, avi, atum, āre – наближатися
Aprīlis, is, m – квітень
apud (праер. з **acc.**) – при, біля, коло, у
aqua, ae, f – вода, волога, дощ, ріка
aquaeductus, us, m – водопровід
aquīla, ae, f – орел; знак легіону
ara, ae, f – вівтар, жертovníк, пам'ятник
aratrum, i, n – плуг
arbitrium, i, n – арбітральне рішення, судження
arbitror, atus sum, āri depon. – спостерігати, розглядати, оцінювати
arbor, ōris, f – дерево
Arcadia, ae, f – Аркадія
arceo, uī, –, ěre – закривати, стримувати, перешкоджати
arcesso, ivi, itum, ěre (īre) – кликати, запрошувати, доставляти, присилати
arcus, us, m – лук, дуга
ardeo, arsi, arsurus, ěre – горіти, палати
arduus, a, um – крутий, стрімкий, високий
arēna, ae, f – пісок, арена
argenteus, a, um – срібний, грошовий
argentum, i, n – срібло, срібні гроші, предмети

argumentum, i, n – доказ, виклад, зміст, аргумент
aries, etis, m – баран
Ario(n), ōnis, m – Аріон
Ariovistus, i, m – Аріовіст
Aristaeus, i, m – Арістей
Aristotēles, is, m – Аристотель
arma, ōrum, n – зброя, війна, боротьба, військовий обладунок.
armātus, a, um – озброєний
armo, avi, atum, āre – озброювати, споряджати, постачати
aro, avi, atum, are – орати, борознити
arrideo, risi, nsum, ěre – сміятися, посміхатися.
ars, artis, f – мистецтво, ремесло, наука
artīfex, ĩcis, m – майстер, художник, знавець
artificium, i, n – мистецтво, майстерність, техніка, ремесло, теорія, вчення
arx, arcis, f – замок, фортеця
ascendo, scendi, scensum, ěre – підніматися, підноситись, починати, зароджуватись
Asia, ae, f – Азія
asīnus, i, m – осел, дурень
aspectus, us, m – вигляд, видовище
asper, ěra, ěrum – нерівний, тяжкий, суворий
asporto, avi, atum, āre – забирати, відвозити, відправляти
assequor (adsequor), secutus sum, sequi depon. – слідувати (за ким), доганяти, домагатися, досягати
astrum, i, n – зірка, сузір'я

astutia, ae, f – хитрість
at, a – але, однак
Athēna, ae, f – Афіна
Athēnae, arum, f – Афіни
Atheniēnsis, is, m – афінянин
Atheniensis, e – афінський
athlēta, ae, m – атлет
Atlas, antis, m – Атлант
atque – і, а також
atrociter – суворо, жорстоко,
безжалісно
atrox, ōcis – страшний
attāmen – однак, все ж
attente – уважно, напружено
Attica, ae, f – Аттика (область Греції)
auctor, ōris, m – засновник, творець,
письменник, автор
auctoritas, ātis, f – судження, думка,
погляд, рада, повага, авторитет
audacia, ae, f – сміливість, відвага,
зухвальство
audax, ācis – відважний, сміливий,
безстрашний,
audeo, ausus sum, ēre semidepon. –
наважуватися, осмілюватися, сміти,
вирішити
audio, ivi (ii), itum, īre – слухати,
вислухувати, підкорятись
augeo, auxi, auctum, ēre –
помножувати, збільшувати
Augias, ae, m – Авгій
augur, ūris, m – авгур, жрець,
провісник, віщун
augurium, i, n – спостереження і
пояснення прикмет, ознака, прикмета.

Augustus, i, m – Август (**cognomen**
Октавіана).
aula, ae, f – подвір'я, палац, клітка
aura, ae, f – подув, повітря, віяння
aurātus, a, um – прикрашений,
aureus, a, um – золотий, позолочений,
прекрасний, дорогоцінний
aurīga, ae, m – візник
auris, is, f – вухо, слух, слухач
aurītus, a, um – довговухий, вухастий,
уважно слухаючий
aurum, i, n – золото
ausculto, avi, atum, āre – вслухуватись,
вислухувати, підслухувати
auspicium, i, n – ауспіцій, віщий знак,
віщування з льоту птахів
aut – або
autem – але, зате, навпаки
autumnus, i, m – осінь
auxilium, i, n – допомога, підтримка;
pl. допоміжні війська
avaritia, ae, f – жадність, скупість
avārus, a, um – скупий, жадібний
ave – привіт, прощай
Aventinus, i, m – Авентин
avidus, a, um – жадібний, дикий,
ненажерливий
avis, is, f – птах, віщий птах
avolo, avi, atum, āre – відлітати,
віддалятися
avus, i, m – дід, прадід; (*noem.*) предок
В
Babylon, ōnis, f – Вавилон
Bacchus, i, m – Вакх
balneum, i, n – баня, ванна

barbārus, a, um – негрецький, варварський, італійський
basilica, ae, f – базиліка
beātus, a, um – щасливий, блаженний, багатий
Belgae, ārum, m – бельги (народність в північно-західній Галлії)
bellicōsus, a, um – войовничий
bello, avi, atum, āre – воювати, вести війну, боротися
bellum, i, n – війна, боротьба
bene – добре
beneficium, i, n – благодіяння, милість, послуга
benevōlus, a, um – доброзичливий, прихильний
benigne – ласкаво, мило, люб'язно, щедро
benignus, a, um – ласкавий, добрий, дружній
bestia, ae, f – тварина, худоба
Bias, antis, m – Біант (один із “семи мудреців” Греції).
bibliothēca, ae, f – бібліотека
bis (adv.) – два рази, двічі
bissextilis (bisextilis), e – високосний (рік)
bonum, i, n – добро, благо, користь; **p1.** майно
bonus, a, um – добрий, славний
bos, bovis, m, f – віл, корова
Brennus, i, m – Бренн
brevis, e – короткий, короткочасний, малий
breviter (adv.) – коротко

bullā, ae, f – водяна бульбашка, кулька, булла

C

cadāver, ěris, n – труп, падло
cado, cecidi, casum, ěre – падати, заходити (сонце)
caeco, avi, atum, āre – робити сліпим
caecus, a, um – сліпий, темний
caedes, is, f – зрубування, вбивство, різня
caedo, cecidi, caesum, ěre – бити, колоти, рубати, вбивати
caelestis, e – небесний
caelum, i, n – небо, небозвід
Caesar, aris, m – Цезар
calamitas, ātis, f – нещастя, лихо
calamus, i, m – перо
calceus, i, m – чобіток
Calendae (Kalendae), arum, f – Календи (перший день місяця)
calīdus, a, um – теплий, гарячий
callīdus, a, um – хитрий
Campania, ae, f – Кампанія
campus, i, m – відкрите поле, рівнина, степ, поле бою
candīdus, a, um – сліпучо білий, білосніжний, сивий, сріблястий
canis, is, m, f – собака.
Cannae, ārum, f – Канни
Cannensis, e – каннський, а, е (від Cannae)
cano, cecini cantum, ěre – співати, кричати
canto, avi, atum, āre – співати, оспівувати
cantus, us, m – спів, мелодія

capella, ae, f – кізонька
capio, cepi, captum, ěre – брати, взяти, отримувати, приймати
Capitolium, i, n – Капітолій, Капітолійський пагорб
captivus, i, m – полонений
capto, avi, atum, āre – хапати, ловити, намагатися досягнути
Capua, ae, f – Капуя
caput, pītis, n – голова, голівка, початок, людина
carcer, ěris, m – в'язниця
carmen, ĩnis, n – пісня, вірш, поема
caro, carnis, f – м'ясо
carpo, psi, ptum, ěre – зривати, збирати, виривати.
Carthaginiensis, e – карфагенський
Carthāgo, ginis, f – Карфаген
carus, a, um – дорогий, люб'язний, милий
casa, ae, f – хатинка
caseus, i, m – сир.
Cassandra, ae, f – Кассандра
castellum, i, n – укріплене місце, форт, фортеця
castrum, i, n – укріплення, форт; **pl.** військовий табір
casus, us, m – падіння, загибель, випадок; (*грам.*) відмінок
Catilīna, ae, m – Катиліна
Cato, ōnis, m – Катон
caucus, i, m – чаша, кубок
causa (з **gen.**) – ради, для, через
causa (іноді **caussa**), **ae, f** – причина, привід, основа, положення, обставина, судова справа

cautus, a, um – обережний, обачний, хитрий, лукавий,
cavea, ae, f – яма, клітка
caveo, cavi, cautum, ěre – бути пильним, обережним, берегтися
cedo, cessi, cessum, ěre – іти, ступати, ходити, пересуватись
celēber, bris, bre – поширений, часто вживаний, урочистий, славний
celebro, avi, atum, āre – часто відвідувати, святкувати, звеличувати, робити загальновідомим
celer, ěris, e – швидкий, поспішний
cella, ae, f – кімната, комора
celo, avi, atum, āre – приховувати
cena (coena), ae, f – обід, страва, їдальня
ceno, avi, atum, āre – обідати
censeo, sui, sum, ěre – визначати ціну, оцінювати, інвентаризувати
ensor, ōris, m – цензор, критик, учитель моральності
census, us, m – оцінка майна, цензовий облік, перепис
centum (indecl.) – сто
cera, ae, f – віск, воскова фігура
Cerberus, i, m – Цербер
Ceres, eris, f – Церера; (*поет.*) урожай, зерно, хліб
cerno, crevi, cretum, ěre – розрізняти, розбирати, помічати, бачити
certāmen, ĩnis, n – змагання, боротьба, битва, бій
certo, avi, atum, āre – змагатися, сперечатися, воювати
certus, a, um – вірний, відомий

cerva, ae, f – сарна
cervus, i, m – олень
Cestius, a, um – Цестій
ceterus, a, um – інший
Charon, ōnis, m – Харон
charta, ae, f – папір
cibus, i, m – їжа, корм, пожива
cicatrix, icis, f – шрам
Cicero, onis, m – Цицерон
ciconia, ae, f – лелека
cingo, cingi, cinctum, ěre –
підперізувати, обвивати, обхоплювати,
оточувати, обрамовувати
Circe (Circa), ae, f – Кірка або Цірцея
circenses, ium, m – циркові видовища
circiter (з acc.) – біля, коло
circum (adv.) – довкруги, кругом
circum (з acc.) – довкола, кругом
circus, i, m – коло, цирк
cito (adv.) – скоро, швидко, живо
citus, a, um – швидкий, моторний,
civilis, e – громадський, а, е;
державний, а, е; політичний, а, е.
civis, is, m, f – громадянин, громадянка,
співгромадянин
civitas, ātis, f – громадянство, держава
clades, is, f – нещастя, поразка
clam – таємно, таємним способом,
крадькома
clamo, avi, atum, āre – кричати,
галасувати, вигукувати, кликати
(когось), проголошувати, оголошувати
clarus, a, um – ясний, світлий, славний,
знаменитий
classis, is, f – розряд, клас, флот

claudio, clausi, clausum, ěre – замикати,
зачиняти, запрудити, оточувати
claudus, a, um – кривий, недостатній,
хиткий, ненадійний
cliens, entis, m – клієнт
clipeus, i, m – круглий щит із бронзи
clivus, i, m – схил, спад
Clytaemnestra, ae, f – Клітемнестра
coalesco, alui, alitum, ěre – зростатися,
заживати, прийматися
coaxo, -, -, āre – квакати
coena, ae, f – обід
coerceo, cui, citum, ěre – стримувати,
обмежувати, придушувати,
cogito, avi, atum, āre – обдумувати,
роздумувати, задумувати, вирішувати,
мати намір
cognomen, inis, n – індивідуальне
прізвисько
cognosco, novi, nitum, ěre – пізнавати,
спостерігати, довідуватися, перевіряти,
знайомитись
cogo, coegi, coactum, ěre – зганяти,
збирати, викликати
cohibeo, ui, bitum, ěre – утримувати,
стримувати, припнути
colligo, legi, lectum, ěre – збирати,
нагромаджувати, підбирати, піднімати,
скликати (військо)
collis, i, m – пагорб
colloco, avi, atum, āre – розставляти,
розміщати, розташовувати
collum, i, n – шия
colo, colui, cultum, ěre – обробляти,
жити, населяти, вшановувати
Colosseus, i, m – Колізей

colosseus, a, um – колосальний, величезний
columba, ae, f – голуб
columna, ae, f – стовп, колона.
comes, itis, m, f – супутник, проводир, супроводжувачий
comitia, ōrum, n – народні збори
comitto, misi, missum, ěre – зводити, скрыплювати, починати, влаштовувати
commentarius, i, m – записки, замітки, тлумачення, коментар
commercium, ii, n – торгівля
commoveo, movi, motum, ěre – приводити в рух, зсувати, переслідувати
commūnis, e – спільний, звичайний, загальноприйнятий
comoedia, ae, f – комедія
comparatio, ōnis, f – порівняння, зіставлення
compareo, ui, -, ěre – з'являтися, показуватись, бути присутнім
comparo, avi, atum, āre – готувати, влаштовувати, порівнювати
compleo, evi, etum, ěre – наповняти, заливати, виконувати.
complures, a – більше, кілька, багато.
compono, posui, positum, ěre – складати, творити, писати, будувати
concito, avi, atum, āre – швидко рухати, потрясати, побуджувати, підбурювати
concordia, ae, f – згода, однотайність
concordo, avi, atum, āre – погоджуватися, примиряти

concurro, curri (рідше **cucuri**), **cursum, ěre** – збігатися, сходитися, стікатися
condemno, avi, atum, āre – осуджувати, присудити, звинувачувати
conditor, oris, m – засновник, творець, родоначальник
conditus, a, um – **part. perf.** до **condo**.
condo, didi, ditum, ěre – будувати, залити, засновувати, творити, складати
conficio, feci, fectum, ěre – робити, виготовляти, завершувати
confirmo, avi, atum, āre – укріплювати, загартовувати, посилювати
congregior, gressus sum, ědi depon. – сходитися, вступати в бій, почати битися
coniicio, ieci, iectum, ěre – скидати, зносити, звозити, звалювати
coniugo, avi, atum, āre – з'єднувати
coniungo, nxi, nctum, ěre – з'єднувати, сполучати, запрягати
coniunx, iūgis, m, f – чоловік, дружина
coniuratio, ōnis, f – змова, з'єднання, союз
coniurātus, i, m – змовник
coniuro, avi, atum, are – клястися, таємно змовлятися
conscendo, scendi, scensum, ěre – сходити (на гору), виходити, підноситися
conscribo, scripsi, scriptum, ěre – записувати, проводити перепис, вносити
consensus, us, m – згода, єдність, однотайність

consentio, sensi, sensum, īre – погоджуватись, одностайно обирати, змовлятися
conservo, āre, avi, atum – зберігати, берегти, рятувати, щадити, жаліти
consilium, i, n – нарада, обговорення, засідання, рішення, план
consisto, stiti, –, ěre – ставати, з'явитися, поміщатися, зайняти позицію
consonans, antis – приголосний (звук)
conspetus, us, m – вид, зовнішність, огляд, нарис, конспект
conspicio, spexi, spectrum, ěre – побачити, дивитись
constans, ntis part. praes. до **consto (adi.)** – постійний, незмінний, одностайний
constanter – постійно, стійко, незмінно
constat – impers. до **consto (adi.)** – відомо
constituo, ui, utum, ěre – ставити, поміщати, будувати, постановляти
consto, stiti (staturus), āre – стояти твердо, утримуватись, залишатись незмінним, складатися
constringo, strinxi, strictum, ěre – стягувати, зв'язувати, зрушувати, стримувати, приборкувати
consuetūdo, ĩnis, f – звичка, звичай, знайомство.
consul, is, m – консул
consultum, i, n – визначення, постанова, рішення
consumo, sumpsi, sumptum, ěre – витратити, вживати, вичерпувати

contemno, tempsi, temptum, ěre – ставитись з презирством, зневажати, гордувати
contendo, tendi, tentum, ěre – натягувати, стягувати, цілитись, протягнути, напружувати, змагатись
contentus, a, um – задоволений
contentus, a, um – натягнутий; напружений
contineo, tinui, tentum, ěre – тримати разом, замикати, стримувати, охоплювати, бути задоволеним
contio, ōnis, f – збори, промова (на зборах)
contra (adv.) – проти, навпаки; (**praep.** з **acc.**) – напроти, проти
contrarius, a, um – протилежний, ворожий
contravenio, –, –, ĩre – противитись, протидіяти
convalesco, ui, –, ěre – видужувати
convenio, veni, ventum, ĩre – сходиться, з'їжджатись, збиратись
convertio, verti, versum, ěre – повертати, обертати, змінити напрямок, скеровувати
convivium, ii, n – обід, бенкет
convivus, i, m – учасник обіду
convoco, avi, atum, āre – скликати, кликати, запрошувати
coria, ae, f – запас, велика кількість; **pl. coriae, arum, f** – війська
coquus, i, m – кухар
coram (adv.) – у присутності, на очах усіх; (**praep.** з **abl.**) у присутності, перед

Corinthus, i, f – Корінф (місто у північно-західному Пелопоннесі)
Cornelia, ae, f – Корнелія
cornu, us, n – ріг, сурма, фланг
corpus, ōris, n – тіло, людина, матерія, звід, корпорація
corrigo, rexi, rectum, ěre – випрямляти, виправляти, покращувати
cotidiānus, a, um – щоденний, повсякденний, звичайний
cotidie (adv.) – щоденно
cras – завтра
credo, didi, ditum, ěre – ввіряти, доручати, довіряти, вірити
cremo, avi, atum, āre – спалювати
creo, avi, atum, āre – творити, створювати, встановлювати, обрати, призначити
cresco, crevi, cretum, ěre – рости, виникати, додаватись, посилюватись
Creta, ae, f – Крит
crimen, ĩnis, n – обвинувачення, злочин, провина, проступок
Croesus, i, m – Крез
crudēlis, e – безсердечний, жорстокий, страшний
crudeliter – жорстоко, безжалісно
crux, ucis, f – хрест, знаряддя тортур і страти, мука, горе
cubitus, i, m – лікоть, рука, згин
cubitus, i, m – ложе
culpa, ae, f – провина, проступок, помилка
cultus, us, m – обробіток, догляд, культура, спосіб життя
cum (praep. з abl.) – з, разом, спільно.

cum (з coni.) – коли, з того часу як, тому що, хоч
cumūlus, i, m – курган, насип
cunabula, ōrum, n – колиска, дитинство
cunae, arum, f – колиска, ранне дитинство, гніздо
cunctus, a, um – весь, сукупний, цілий
cupiditas, ātis, f – сильне бажання, пристрасть, потяг, жадібність
cupīdus, a, um – жадібний, пристрасний
cupio, ivi (ii), itum, ěre – бажати, прагнути
cupressus, i, f – кипарис
cur (adv.) – чому, з якої причини
curatio, ōnis, f – піклування, догляд, лікування
curo, avi, atum, āre – піклуватися, турбуватися, доглядати, лікувати
curro, cucurri, cursum, ěre – бігати, поспішати, текти, летіти
cursus, us, m – біг, їзда, маршрут, курс
custodia, ae, f – охорона, варта, застава, арешт
custodio, ivi (ii), itum, ĩre – охороняти, захищати, берегти, тримати під вартою
custos, ōdis, m, f – сторож, наглядач, охоронець, захисник
cutis, is, f – шкіра, оболонка, кора, зовнішність
cylindrus, i, m – циліндр
Cyrus, i, m – Кір
color, oris, m – колір
colonia, ae, f – колонія, поселення громадян на чужій території

coma, ae, f – волосся, грива.
condio, ivi, itum, ire – приправляти,
бальзамувати, послаблювати
conor, atus sum, āri depon. –
намагатися, пробувати.
cor, cordis, n – серце, дух, настрої,
глузд
corōna, ae, f – вінок, карниз, межа
cura, ae, f – турбота, опіка, прагнення
curia, ae, f – курія, збори, місце
засідань сенату

D

Daedālus, i, m – Дедал
damno, avi, atum, āre – звинувачувати,
засуджувати
Danuvius, i, m – Дунай
Daphne, es, f – Дафна
de (praep. з abl.) – про, із
dea, ae, f – богиня
debeo, ui, itum, ēre – бути
зобов'язаним, заборгувати
debilito, avi, atum, āre – калічити,
позбавляти твердості
dededo, cessi, cessum, ěre – відходити,
від'їжджати
decem – десять
December, bris, m – грудень
decemvir, i, m (звичайно **pl. decemviri**)
– децемвір, член адміністративного або
законодавчого органу, член колегії
десяти.
decerno, psi, ptum, ěre – зривати,
здобувати
decerto, avi, atum, āre – боротися,
сперечатися, вести рішучий бій
decet – личить, годиться

decido, cidi, –, ere – падати, спадати,
спускатись, рухнути, впасти
decimus, a, um – десятий, (*поет.*)
значний, величезний
declinatio, ōnis, f – відміна
decreasco, crevi, cretum, ěre –
зменшуватись, спадати, понижуватись
deduco, duxi, ductum, ěre – зводити
(вниз), спускати (вниз), стягати,
супроводжувати
defectus, a, um – слабкий
defendo, fendi, fensum, ěre – захищати,
давати відсіч, відвер-
тати (небезпеку)
defero, tuli, latum, ferre – переносити
вниз, зносити, знімати, встромити,
текти
deficio, feci, fectum, ěre – відкладати,
відпадати, змінювати, бути
недостатнім, бракувати
deiciō, ieci, iectum, ěre – скидати,
звалювати, зрубати, спростовувати
deinde – згодом, потім, після того
delecto, avi, atum, āre – забавляти,
веселити, розважати.
deleo, evi, etum, ēre – знищувати,
руйнувати
delictum, i, n – провина, гріх,
правопорушення
deligo, legi, lectum, ěre – збирати,
зривати, обирати
delinquo, liqui, lictum, ěre – зробити
проступок, провинитися, бракувати
Delphi, ōrum, m – Дельфи; жителі
Дельф
Delphicus, a, um – дельфійський

Delphīcus, i, m – дельфієць, тобто Аполлон.
delphīnus, i, m – дельфін
Democrītus, i, m – Демокріт
demonstro, avi, atum, āre – показувати, вказувати, викладати, пояснювати, означати
Demosthēnes, is, m – Демосфен
denique – нарешті, щойно, остаточно, загалом
dens, dentis, m – зуб, вістря, гачок
descendo, di, sum, ěre – сходити, спускатися, вступати, іти, приходити
describo, scripsi, scriptum, ěre – списувати, описувати, змальовувати
descriptio, ōnis, f – опис, список
desiderium, i, n – бажання, туга, причина, втрата
desidero, avi, atum, āre – бажати, тужити, вимагати, втрачати
designo, avi, atum, āre – означати, вказувати, влаштовувати, затівати
desino, sii (sivi), situm, ěre – переставати, зупиняти, покинути, закінчити
despero, avi, atum, āre – не мати надії, впасти у відчай
destīno, avi, atum, āre – стверджувати, зміцнювати, визначати, призначати
desum, fui, –, esse – бракувати, бути відсутнім, не допомагати
deterior, ius – гірший
detrecto, avi, atum, āre – відхиляти, принижувати
deus, i, m – бог

deveho, vexi, vectum, ěre – відвозити, переходити
devinco, vici, victum, ěre – отримувати повну перемогу, остаточно перемогти
devoco, avi, atum, āre – відкликати, закликати, відволікати, втягувати
devoro, avi, atum, āre – ковтати, пожирати, прогайнувати
dexter, tra, trum – правий, спритний, умілий
Diana, ae, f – Діана
dico, dixi, dictum, ěre – говорити, називати, іменувати, призначати, встановлювати
dictātor, ōris, m – диктатор.
dicto, avi, atum, āre – часто говорити, повторювати, диктувати
dictum, i, n – вираз, слово, вислів
Dido, ōnis, f – Дідона
dies, ei, m, f – день, дата, число
differo, distuli, dilatam, differre – розносити, розганяти, розсівати, поширювати, відкладати
difficīlis, e – тяжкий, важкий, небезпечний
diffluo, fluxi, fluxum, ěre – розливатися, розділятися, обливатися
digītus, i, m – палець
dignus, a, um – гідний, похвальний
diligentia, ae, f – пильність, старанність, точність
diligo, lexi, lectum, ěre – високо цінити, поважати, вшановувати
dimico, avi, atum, āre – боротися, битися, домагатися
dimidium, i, n – половина

dimitto, misi, missum, ěre – розпускати, розсилати, відсилати, звільнювати

Diogenes, is, m – Диоген

Diomedes, is, m – Діомед

Dionysius, i, m – Діонісій

dirigo, rexi, rectum, ěre – вирівнювати, спрямовувати, керувати

diripio, ripui, reptum, ěre – грабувати, розкрадати, спустошувати, зривати, здирати

diruo, rui, rutum, ěre – руйнувати, зносити (стіну), розганяти; розсіювати

dirūtus, a, um – зруйнований

discedo, cessi, cessum, ěre – розходитись, розділяти, відходити, віддаляти

disciplīna, ae, f – учення, навчання, освіта, теорія

discipūla, ae, f – учениця

discipulus i, m – учень, послідовник

disco, didici, –, ěre – вчитися, довідуватись, знайомитись

Discordia, ae, f – богиня незгоди

discordia, ae, f – розбрат, розлад, чвари, незгода, протиріччя

discrimen, ĩnis, n – відмінність, різниця

displiceo, plicui, plicum, ěre – не подобатись, бути неприємним

dispono, posui, positum, ěre – розставляти, розміщувати, розташовувати, розподіляти

disputo, avi, atum, āre – досліджувати, сперечатись, пояснювати

dissero, serui, sertum, ěre – досліджувати, обговорювати

dissero, sevi, situm, ěre – сіяти, розсівати, саджати

dissimīlis, e – неподібний, відмінний

dissimūlo, avi, atum, āre – робити несхожим, ховати, замовчувати, зневажати

dissīpo, avi, atum, āre – розсипати, розкидати, розганяти, поширювати

distribuo, tribui, tributum, ěre – розділяти, розбивати, розподілювати

diu – довго, протягом довгого часу

diuturnus, a, um – тривалий, довгий, затяжний

diversus, a, um – різний, протилежний

dives, ĩtis – багатий, розкішний

divido, visi, visum, ěre – ділити, розділяти, роз'єднувати, розколоти

divīnus, a, um – божественний, божий, богоподібний, чудесний

divitiae, arum, f – багатство, дорогоцінність, добробут

do, dedi, datum, dāre – давати, подавати, протягувати, пропонувати, роздавати.

doceo, docui, doctum, ěre – навчати, повідомляти, пояснювати, показувати

doctrīna, ae, f – вчення, навчання, вченість, освіченість

doctus, a, um part. perf. до **doceo (adi.)** – вчений, досвічений, умілий

doleo, ui (iturus), ěre – хворіти, страждати, сумувати

dolor, ōris, m – біль, страждання, сум

dolus, i, m – хитрість, підступ, обман

domestīcus, a, um – внутрішній, домашній

domicilium, i, n – житло, резиденція
domīna, ae, f – господиня
dominor, atus sum, āri depon. – панувати, володіти.
domīnus, i, m – пан, хазяїн, власник, розпорядник.
domus, us, f – дім, житло, місце перебування
donec – поки, до тих пір
dono, avi, atum, āre – дарувати
donum, i, n – подарунок, жертвоприношення
dormio, ivi (ii), itum, īre – спати, нічого не робити
draco, ōnis, m – дракон
dubito, avi, atum, āre – сумніватися, вагатися
ducentesīmus, a, um – двохсотий
ducenti, ae, a (m, f, n) – двісті
duco, xi, ctum, ěre – водити, вести, проводити, командувати
dulcis, e – солодкий, соковитий, приємний
dum – поки, під час, коли
duo, duae, duo – два, дві, двоє
duodēcim – дванадцять
duodecīmus, a, um – дванадцятий
duodeoctoginta – сімдесят вісім
duodequadrīginta – тридцять вісім
duodequingagesīmus, a, um – сорок восьмий
duodequingaginta – сорок вісім.
duodesexagesīmus, a, um – п'ятдесят восьмий, a, e.
duodesexaginta – п'ятдесят вісім
duodetrīginta – двадцять вісім.

duodevicesīmus, a, um – вісімнадцятий
duodeviginti – вісімнадцять
duplex, ĩcis – подвійний, складений
durus, a, um – жорсткий, твердий, терпкий, різкий
dux, ducis, m – вождь, полководець, голова, начальник
Е
e – *див. ex*
ebrius, a, um – п'яний
ecce – ось, дивись
edictum, i, n – висловлювання, положення, наказ, едикт
edo, edi, esum (essum), edĕre (esse) – їсти, пожирати, знищувати
edoceo, cui, ctum, ěre – вивчати, навчати, повідомляти
educatio, ōnis, f – виховання, розведення (тварин), вирощування
educō, avi, atum, āre – виховувати, вирощувати, створювати
educō, duxi, ductum, ěre – виводити, відводити, піднімати
efficio, feci, fectum, ěre – зробити, виготовити; виконувати, виробляти
effugio, fugi, (fugiturus), ěre – втекти, обминати, ухилятися
egeo, ui, –, ěre – потребувати, не мати, бути позбавленим
ego – я
egregius, a, um – відмінний, чудовий, блискучий, славний
eligo, legi, lectum, ěre – виривати, полоти, викорінювати, вибирати
eloquentia, ae, f – красномовство
Elysium, ii, n – Елізій

emigro, avi, atum, āre – виселятись, переселятись
emigro, avi, atum, āre – переселятись
emitto, misi, missum, ěre – висилати, проганяти, висувати
emo, emi, emptum, ěre – купувати, набувати, підкуповувати
enim – бо, тому, що, адже
Ennius, i, m – Енній
enumero, avi, atum, āre – перерахувати, перераховувати
eo, ii (ivi), itum, ĩre – йти, ходити, їздити, плавати, літати
eōdem (adv.) – туди ж, там же
epistūla, ae, f – послання, лист
epulae, arum, f – урочистий обід, учта, їжа
eques, ĩtis, m – вершник, їздець, кавалерист
equester (equestris), stris, stre – кінський, вершницький
equus, i, m – кінь
ergo – отже, тому
eripio, ripui, reptum, ěre – виривати, вихоплювати, позбавляти, рятувати
erro, avi, atum, āre – заблукати, помилятися, вагаться
error, oris, m – помилка, блукання
erudītus, a, um – освічений, вчений, досвідчений
eruo, rui, rutum, ěre – викопувати, забирати, відкривати, виривати, виколювати
Erymanthus, a, um – еримантейський
et – і, та
etiam – також, навіть ще, так, очевидно

etiamsi – навіть якщо, якщо б, хоч би
Etruscus, i, m – етруск, житель Етрурії
etsi – хоч, навіть якщо
Eurōpa, ae (Europe, es), f – Європа
Eurydica, ae, f – Евридіка
evado, vasi, vasum, ěre – виходити, виїжджати, впадати (про ріку), робитися
evanesco, vanui, –, ěre – пропадати, втрачати силу
evolo, avi, atum, āre – вилітати, злітати, поспішно вибігати, кидатись
ex (перед приголосними “e”) (**праер. з abl.**) – з, від, із, через, внаслідок
exanimo, avi, atum, āre – вбивати
excedo, cessi, cessum, ěre – відходити, від’їжджати, віддалятися, виходити, доходити, переходити
exceptum, i, n – уривок, фрагмент
excito, avi, atum, āre – заставляти піднятися, викликати, розбудити, підняти, спонукати, тривожити
exclamo, avi, atum, āre – кричати, голосно говорити, вигукувати
excogito, avi, atum, āre – вигадувати, придумувати
exemplar, aris, n – зразок, приклад
exemplum, i, n – зразок, проба, приклад, образ
exeo, ii (ivi), itum, ĩre – виходити, від’їжджати, витікати; (*військ.*) виступати
exerceo, cui, citum, ěre – тривожити, мучити, ганяти, вправлятись, займатись
exercitus, us, m – військо, армія, вправа

exigo, egi, actum, ěre – виганяти, витіснити, усувати, встромити, кидати
exilium, i, n – *див.* exsilium.
eximius, a, um – винятковий, відмінний, чудовий, особливий
existimo, avi, atum, āre – судити, вважати, оцінювати
exitium, i, n – загибель, падіння, руйнування, катастрофа
exītus, us, m – вихід, привід, мета
exorior, ortus sum, īri depon. – підніматися, сходити, виникати
expello, puli, pulsum, ěre – виганяти, виривати, вибивати, розганяти, усувати
experior, pertus sum, iri depon. – пробувати, випробовувати
expleo, evi, etum, ěre – наповнювати, насипати, переповнювати
exploro, avi, atum, āre – розслідувати, розвідувати, досліджувати, розглядати
exprimo, pressi, pressum, ěre – витискати, випирати, вимагати, змушувати, виражати
expugno, avi, atum, āre – завойовувати, захоплювати, перемагати, підкоряти
exsilio, silui, (sultum), īre – вискакувати, підскакувати, несподівано виникати, з'являтися
exsilium, i, n – вигнання
exspecto, avi, atum, āre – чекати, очікувати, потребувати, сподіватися
exspiro, avi, atum, āre – видувати, видихати, вмирати
exstruo, struxi, structum, ěre – будувати, нагромаджувати

exsulto, avi, atum, āre – скакати, підскакувати, бушувати, клекотіти, вихвалитися
exta, ōrum, n – нутрощі
externus, a, um – зовнішній, чужий, іноземний, сторонній
extra (praep. з acc.) – поза, зовні
extraordinarius, a, um – надзвичайний
extrēmus, a, um – останній, кінцевий, пограничний

F

faber, bri, m – майстер, ремісник, художник
Fabricius, a, um – Фабрицій
fabrīco, avi, atum, āre – виготовляти
fabūla, ae, f – чутка, байка, розповідь, сюжет, фабула
facetus, a, um – милий, дотепний
facies, ei, f – зовнішність, обличчя
facīle – легко, без труднощів, безумовно, охоче
facīlis, e – легкий, неважкий, доступний, зручний
facīnus, ōris, n – дія, вчинок, злочин
facio, feci, factum, ěre – робити, здійснювати, виконувати, діяти, творити, виготовляти
factum, i, n – дія, вчинок, подія, факт, справа
facultas, ātis, f – можливість, привід, дозвіл, здібність, уміння
fallo, fefelli, falsum, ěre – обманювати, порушувати, приховувати
falsum, i, n – брехня, обман
falsus, a, um part. perf. до fallo (**adi.**) – невірний, вигаданий, підставний

fama, ae, f – чутка, громадська думка
fames, is, f – голод, злидні, спрага
familia, ae, f – сім'я, рідня, дім, сімейне майно
familiāris, e – сімейний, домашній, родинний, приятельський
famulus, i, m – раб, слуга
fas – природне право, веління богів
fascia, ae, f – пов'язка
fatum, i, n – призначення, доля, пророцтво
Faustulus, i, m – Фаустул
faveo, favi, fautum, ēre – сприяти
fax, facis, f – смолоскип, полум'я, світло
febris, is, f – лихоманка
Februarius, i, m – лютий (місяць); очищення.
februo, avi, atum, āre – очищати
fecundus, a, um – родючий, багатий
fel, fellis, n – жовч
felix, icis – щасливий, блаженний, урожайний
femīna, ae, f – жінка, самиця
fera, ae, f – дика тварина, тварина
fere (adv.) – майже, приблизно, переважно
fero, tuli, latum, ferre – нести, приносити, піднімати, забирати, вести, поширювати
ferox, ōcis – відважний, мужній, дикий, неприборканий
ferrarius, a, um – пов'язаний з ковальством
ferrarius, i, m – коваль
ferreus, a, um – залізний, жорстокий

ferrum, i, n – залізо, залізне знаряддя, плуг, меч
fertilis, e – урожайний, родючий, багатий
ferus, a, um – дикий, грубий, суворий
festus, a, um – святковий, урочистий радісний
fidēlis, e – вірний, надійний
fides, ei, f – віра, довір'я, впевненість, кредит, чесність
fidus, a, um – вірний, надійний
figūra, ae, f – постать, зовнішній вигляд, образ, зображення
filia, ae, f – дочка
filius, i, m – син; **pl.** діти
filum, i, n – нитка, пряжа, тканина
fines, ium, m – область, територія
tingo, nxi, ctum, ěre – торкатися, утворювати, вигадувати, удавати (з себе)
finio, ivi (ii), itum, ĩre – замикати, обмежувати, означати, встановлювати, закінчувати
finis, is, m (іноді *f*) – межа, кордон, кінець
finitimus, i, m – сусід
finitimus, a, um – прикордонний, сусідній, близький
fio, factus sum, fiĕri – ставати, виникати, діятися, траплятися
firmo, avi, atum, āre – робити міцним, загартувати, укріпляти, твердити, засвідчувати
firmus, a, um – міцний, сильний, надійний

flagro, avi, atum, āre – горіти, блискати, палати
fleo, flevi, fletum, ēre – плакати, ридати
florens, entis part. perf. до **floreo (adi.)** – квітучий, процвітаючий, щасливий, прекрасний
floreo, ui, –, ēre – цвісти, процвітати, блищати, сяяти.
flos, ōris, m – квітка, цвіт, краса
fluctus, us, m – течія, хвилювання, хвиля, буря
flumen, ĩnis, n – течія, ріка, вода, потік
fluo, xi, (xum), ěre – текти, литися, струменіти, протікати, проходити
fluvius, i, m – течія води, ріка
focus, i, m – вогнище, жертovníк, жар, вогонь
fodio, fodi, fossum, ěre – копати, рити, виколювати, штовхати
foedus, ěris, n – союз, угода
foedus, a, um – гидкий, бридкий, огидний, ганебний
fons, fontis, m – джерело, початок
fore (*див.* futurum esse) **inf. fut.** до **sum**
forma, ae, f – форма, вид, зовнішність, зображення
formīca, ae, f – мурашка
formo, avi, atum, āre – надавати форми, виду, формувати, утворювати, влаштовувати, робити
fortis, e – твердий, міцний, сильний, відважний, хоробрий
fortīter – сильно, твердо, хоробро, мужньо
fortitūdo, ĩnis, f – міцність, сила, твердість, хоробрість, безстрашність

fortūna, ae, f – доля, випадок, щастя
Fortūna, ae, f – Фортуна
forum, i, n – ринкова площа, форум
fossa, ae, f – рів, рівчак, яма, русло
foveo, fovi, fotum, ēre – гріти, зігрівати, пестити, оберігати, підтримувати, сприяти
fractus, a, um part. perf. до **frango (adi.)** – надламаний, знесилений, підупалий
frango, fregi, fractum, ěre – ламати, роздроблювати, молоти, товкти, порушувати
frater, tris, m – брат, двоюрідний брат, друг
fraudo, avi, atum, āre – обманювати
fraus, fraudis, f – обман, брехня, підступ
frigīdus, a, um – холодний, заляклий, байдужий, в'ялий
frigus, ōris, n – холод, зима, прохолода
frons, ntis, f – чоло, обличчя, лицевий бік, фронт
fructus, us, m – плід, приріст, зародок, результат, користь, фрукт
frumentum, i, n – хліб, зерно, збіжжя (переважно пшениця)
frustra (adv.) – помилково, даремно, безуспішно, безцільно
frux, frugis, m – плід
fuga, ae, f – втеча, біг, швидка течія, швидкий перехід
fugio, fugi, (fugiturus), ěre – бігти, тікати, відходити, уникати, ухилятися
fugo, avi, atum, āre – змушувати до втечі, проганяти, висилати на заслання

fulmen, ĩnis, n – блискавка, гроза
fundamentum, i, n – основа
fungor, functus sum, fungi –
здійснювати, виконувати
fur, furis, m – злодій
furibundus, a, um – скажений, лютий
fusus, a, um part. perf. до fundo (**adi.**) –
розлитий, плинний, рідкий
futūrum, i, n – майбутність, майбуття
futūrus, a, um part. fut. до sum (**adi.**) –
майбутній, наступний

G

Gaius, i, m – Гай
galea, ae, f – шолом.
Gallia, ae, f – Галлія.
Gallicus, a, um – галльський
Gallus, i, m – галл
gallus, i, m – півень
garum, i, n – уха
Garumna, ae, m, f – Гарумна (головна
ріка Аквітанії)
gaudeo, gavisus sum, ěre – радіти,
веселитись, тішитися
gaudium, i, n – радість, втіха,
задоволення
gelu, us, n – мороз, лід, заляклість
gemīni, ōrum, m – близнюки
gens, gentis, f – рід, родова община,
плем'я, народ
genu, us, n – коліно, покоління
genus, ěris, n – походження, рід,
плем'я, народи
geometria, ae, f – геометрія
Germania, ae, f – Германія
Germānus, i, m – германець

gero, gessi, gestum, ěre – нести, вести
(війну), приносити, показувати,
виконувати, діяти
gigno, genui gēntum, ěre – родити,
породжувати
glacies, ěi, f – лід, твердість
gladiātor, ōris, m – гладіатор, цирковий
боєць
gladiatorium, i, n – гладіаторський бій
gladiatorius, a, um – гладіаторський
gladius, i, m – меч, леміш
glis, gliris, m – соня
gloria, ae, f – слава, гордість,
шанолюбство
gracilis, e – стрункий, тонкий
gradus, us, m – крок, ступінь, звання,
ранг
Graecia, ae, f – Греція
Graecus, a, um – грецький
Graecus, i, m – грек
grandis, e – великий, величезний,
об'ємний
Granīcus, i, m – Гранік (ріка в Місії)
gratia (praep. з gen.) – заради, задля
gratia, ae, f – принадність, приємність,
люб'язність, подяка
gratus, a, um – приємний, принадний,
вдячний, бажаний
gravis, e – важкий, важливий, вагомий
gravīter – тяжко, сильно, низько, густо,
глибоко
grex, ěgis, m – стадо, натовп, група,
загін
gubernō, avi, atum, āre – правити,
керувати, скеровувати

H

habeo, ui, itum, ēre – мати, володіти, вважати (когось за щось)
habito, avi, atum, āre – жити, мешкати, населяти
Hadriaticus, a, um – адриатичний
Halicarnassius, i, n – галікарнасець
Hannibal, alis, m – Ганнібал
hasta, ae, f – спис
haud (adv.) – не, не повністю, не зовсім
haurio, hausi, haustum, īre – черпати, текти, пити
Hector, ōris, m – Гектор
Helēna, ae (Helene, es), f – Єлена
Helvetii, ōrum, m – гельвети
herba, ae, f – трава, зелень, зілля
Hercūles, is, m – Геракл
heres, ēdis, m, f – спадкоємець, власник, володар
Herodōtus, i, m – Геродот
heros, herois, m – герой
Hesiodus, i, m – Гесіод
Hesperides, um, f – гесперида
heu – о, на жаль
hic, haec, hoc – цей, ця, це
hiems, hiemis, f – зима, холод, негода, злива
hinc – звідси
hinnio, ivi (ii), –, īre – іржати
Hispania, ae, f – Іспанія
historia, ae, f – дослідження, відомості, знання, історія
histrion, ōnis, m – актор
hodie – сьогодні, тепер
Homērus, i, m – Гомер
homo, īnis, m – людина
honeste – гідно, з честю, благородно

honestus, a, um – поважний, чесний, порядний
honor, ōris, m – честь, пошана, повага, слава
honoro, avi, atum, āre – поважати, вшановувати, прославляти
hora, ae, f – час, час року, година
horreum, i, n – комора, склад
horribilis, e – страшний
horridus, a, um – суворий, страшний, дикий, противний
hortor, atus sum, āri depon. – спонукати, підбадьорювати, закликати, заохочувати
hortus, i, m – город, сад, парк
hospes, itis, m, f – чужинець, гість
hostia, ae, f – жертва
hostis, is, m, f – чужинець, іноземець, ворог, противник
humanitas, atis, f – гуманність, дружелюбність, людяність, освіченість
humānus, a, um – людяний, ласкавий, приязний
humilis, e – низький, неглибокий, незначний, маловажливий
humus, i, f – земля, ґрунт, область, країна
Hydra, ae, f – гідра
I
iaceo, cui, citum, ēre – лежати, простягатись, бути розташованим
iacio, ieci, iactum, ēre – кидати, викидати, поширювати, висловлювати
iacto, avi, atum, āre – кидати; **se iactare** – хвалитися, пишатися
iam (adv.) – вже, зараз

Ianicūlus, i, m – Янікул
ianua, ae, f – двері (*поет.*), вхід, доступ
Ianuarius, i, m – січень
Ianus, i, m – Янус
Iason, ōnis, m – Ясон
ibi – там, тоді, туди
ibīdem – там же, в тому ж місці
Icarius, a, um – ікарійський
Icārus, i, m – Ікар
idcirco (adv.) – з огляду на те, тому, з тієї причини
idem, eadem, idem – той самий, один і той же, одна і та ж, одне і те ж
idoneus, a, um – зручний, пристойний, придатний
Idus, Iduum, f – Іди
iēcūrus, iecōris (iecinoris), n – печінка
igītūr (adv.) – отже, в такому разі, коротко
ignārus, a, um – недосвідчений, незнаючий, незнайомий, невідомий,
ignāvus, a, um – кволий, бездіяльний, лінивий, безсилий
ignicūlus, i, m – вогонь
ignis, is, m – вогонь, пожежа
ignorantia, ae, f – незнання, недосвідченість
ignoro, avi, atum, āre – не знати, не мати поняття
ignōtus, a, um part. perf. до ignosco (*adi.*) – невідомий (невідомого походження), незнаючий
Ilias, ādis, f – Іліада
ilico – ось
ille, illa, iilud – той, та, те
illumino, avi, atum, āre – освітлювати

illustris, e – світлий, ясний, славний, відомий, знаменитий
illustro, avi, atum, āre – освітлювати, прославляти, прикрашати, пояснювати
imāgo, ĩnis, f – зображення, описування, картина
imitatio, ōnis, f – наслідування
immānis, e – величезний, дивовижний
immergo, mersi, mersum, ěre – опускати, занурювати
immineo, –, –, ěre – виступати, підніматися, прилягати, переслідувати, загрожувати
immo – аніскільки, навпаки, аж ніяк, справді
immōlo, avi, atum, āre – приносити в жертву, заколювати, вбивати
immortālis, e – безсмертний, вічний
immortalitas, ātis, f – безсмертя, вічна слава
impar, āris – нерівний, неоднаковий, різний
impavīdus, a, um – безстрашний
impedimentum, i, n – перешкода; **pl.** військовий обоз, багаж
impello, puli, pulsum, ěre – приводити в рух, гнати, відганяти, вдаряти
imperātor, ōris, m – полководець, начальник, імператор
imperium, i, n – наказ, влада, держава, імперія
impero, avi, atum, āre – наказувати, панувати, керувати, управляти
impētus, us, m – натиск, наступ, напад
impius, a, um – нечестивий, злочинний

impleo, evi, etum, ěre – наповнювати, обливати, доповнювати, виконувати
imploro, avi, atum, āre – благати, просити
impono, posui, positum, ěre – класти, поставити, накладати, додавати
importo, avi, atum, āre – ввозити, привозити, приносити, вводити
impr̄imis – насамперед, переважно, особливо
impr̄obus, a, um – негідний, нечесний, несправедливий, безсовісний
imprudens, entis – незнаючий, той, що не помічає; недосвідчений
impudens, entis – безсоромний
impunitas, ātis, f – безкарність, прощення, амністія
in – в, до (**праер.** на запитання “куди?” з **acc.**, на запитання “де?” з **abl.**)
inan̄imus, a, um – неживий
incautus, a, um – несподіваний, непередбачений, необережний
incendium, i, n – пожежа, полум’я, вогонь, жар
incendo, cendi, censum, ěre – запалювати, підпалювати, спалювати, освітлювати; (*перен.*) спонукати
incertus, a, um – недостовірний, сумнівний, неозначений, нерішучий, туманний
incido, cidi, –, ěre – падати, попадати, кидатись, нападати
incipio, cepi, ceptum, ěre – починати, починатися, приступати
incito, avi, atum, āre – приводити в рух, спонукати, заохочувати

includo, clusi, clusum, ěre – замикати, обмежувати, перегороджувати
incognitus, a, um – нерозслідуваний, невідомий
incōla, ae, m – житель, мешканець, земляк
incōlo, colui, cultum, ěre – населяти, жити
incredibilis, e – неймовірний, незвичайний, ненадійний
incudo, cudi, cusum, ěre – кувати, обробляти
inde – звідси, згодом, відтоді
indoctus, a, um – невчений, недосвідчений
indulgenter – мило, поблажливо
induo, ui, utum, ěre – одягати, приймати на себе, присвоювати, покривати
ineo, ii (ivi), itum, ĩre – входити, вступати
infamia, ae, f – безчестя
infans, ntis (adi.) – німий, маленький, молодий, дитячий
infelix, ĩcis – нещасливий, безплідний
infēri, ōrum (um), m – підземні (боги), ті, що внизу, підземне царство
Inferi, ōrum, m – підземне царство
inferior, ius – нижній
infernus, a, um – низький
infero, intuli, illatum, ferre – вносити, вводити
infērus, a, um – підземний, той, що внизу.
inflammo, avi, atum, āre – запалювати, спалювати, підбурювати

influo, fluxi, fluxum, ěre – вливатися, текти, вторгтися
infra (adv.) – низько, знизу, нижче, далі
infra (praep. з acc.) – під, нижче, гірше, пізніше
ingeniōsus, a, um – талановитий
ingenium, i, n – характер, здібність, обдарованість, талант, геній
ingens, entis – величезний, сильний, могутній
ingratus, a, um – неприємний; противний, неблагогородний
ingredior, gressus sum, gredi depon. – вступати, входити, кидатись, нападати
iniicio, ieci, iectum, ěre – вкидати, накидати, вводити, вставляти
inimicitia, ae, f – ворожість
inimīcus, a, um – ворожий, неприязний
inimīcus, i, m – ворог, противник.
initio – спочатку
initium, i, n – вступ, початок;
pl. походження, принципи
iniuria, ae, f – правопорушення, несправедливість, насильство
innumerābilis, e – незчислений
inopia, ae, f – бідність, злидні, нестатки
inpello – *див.* impello.
inquam (defect.) – кажу; **inquit** каже.
insania, ae, f – божевілля
inscribo, scripsi, scriptum, ěre – вписувати, надписувати
insigne, is, n – знак, відзнака, прапор
insignis, e – видатний
inspicio, spexi, spectrum, ěre – дивитись, заглядати, розглядати, знайомитись

instituo, ui, etum, ěre – ставити, встановлювати, вирішувати
institutum, i, n – рішення, установа
instrumentum, i, n – знаряддя, інструмент
insūla, ae, f – острів
insum, fui, –, esse – бути, знаходитися, бути властивим
integer, gra, grum – недоторканий, непошкоджений
intellectus, us, m – відчуття, розуміння, поняття, розсудок
intellego, lexi (legi), lectum, ěre – відчувати, сприймати, пізнавати, мислити, розуміти
inter (praep. з acc.) – між, всередині
intercalo, avi, atum, āre – вводити, додавати, відкладати
interdum – інколи, зрідка
interea – між тим, тим часом
interficio, feci, fectum, ěre – знищувати, вбивати, переривати (розмову)
interiicio, ieci, iectum, ěre – кидати, класти, ставити (між)
interior, ius (compar. до невживаного interus, superl. intimus) – той, який знаходиться ближче до середини; внутрішній
interitus, us, m – загибель
interpres, etis, m, f – посередник, вісник, тлумач
interrogo, avi, atum, āre – запитувати, допитувати, обвинувачувати
intersum, fui, esse – бути, знаходитись, бути присутнім, брати участь

intestīnus, a, um – внутрішній, міжособний
intra (praep. з acc.) – всередині, в середину, протягом
intro (adv.) – всередину, всередині
intro, avi, atum, āre – входити, нападати
introdūco, duxi, ductum, ěre – вводити, приводити
introitus, us, m – вхід, вступ, початок
invado, vasi, vasum, ěre – нападати, вторгатись, входити, вступати
invenio, veni, ventum, ĩre – знаходити, зіткнутися, здобувати
inventor, ōris, m – винахідник
invidia, ae, f – заздрість, ненависть, злоба
invito, avi, atum, āre – запрошувати, пропонувати, викликати
invulnerābilis, e – невразливий
ipse, a, um – сам, сама, саме
ira, ae, f – злоба, гнів, дратування
irātus, a, um – розгніваний, сердитий
irrigo, avi, atum, āre – зрошувати, наводнювати, зволожувати
irrito, avi, atum, āre – дратувати, озлоблювати, спонукати
irruo, rui, ruiturus, ěre – вриватися, захоплюватися
is, ea, id – цей, ця, це; він, вона, воно
iste, ista, istud – той, та, те; той самий, та сама, те саме
ita – так, таким чином
Itacus, i, m – житель Ітаки
Italia, ae, f – Італія
Itālus, a, um – італійський

itaque – отже, тому, таким чином
item – так само, таким же чином, також
iter, itinēris, n – дорога, рух, поїздка, перехід, марш
iterum (adv.) – ще раз, знову
iubeo, inssi, iussum, ěre – наказувати, призначати, встановлювати
iucundus, a, um – приємний, милий
iudex, ĩcis, m – суддя
iudicium, i, n – заява, донос, доказ
Iulia, ae, f – Юлія
Iulius, ii, m – липень
iungo, iunxi iunctum, ěre – з'єднувати, сполучати, зв'язувати
Iunius, ii, m – червень
Iuno, ōnis, f – Юнона
Iuppiter, Iovis, m – Юпітер
iurisprudentia, ae, f – правознавство
ius, iuris, n – право, закон
iussum, i, n – наказ
iussus, us, m – наказ, веління
iustitia, ae, f – справедливість, правосуддя
iustus, a, um – справедливий, сумлінний, чесний
iuvēnis, is, m, f – молода людина, юнак; молода жінка, дівчина
iuventus, ūtis, f – молодість, юність, молодь, юнацтво
iuvo, iuvi, iutum, āre – помагати, підтримувати, радувати
iuxta (adv.) – поряд, близько, біля
iuxta (praep. з acc.) – біля, коло, поряд
К
Kalendae – *див.* Calendae
Karthago – *див.* Carthago

L

labor, ōris, m – напруга, зусилля, праця, робота

laboro, avi, atum, āre – працювати, займатися, домагатися

labyrinthus, i, m – лабіринт

lac, lactis, n – молоко

Lacedaemonius, i, m – житель міста
Лакедемон

lacero, avi, atum, āre – роздирати, руйнувати, лаяти, мучити

lacertus, i, m – м'язи плеча

Laconica, ae, f – Лаконіка, Лаконія

lacrīma, ae, f – сльоза, крапля

lacūna, ae, f – заглиблення, ущелина, втрата

lacus, us, m – озеро; (*поет.*) вода, ріка

laetitia, ae, f – радість, веселість, привабливість

laevus, a, um – лівий

lapis, ĩdis, m (рідко *f*) – камінь, мармур, дорогоцінний камінь

lapsus, us, m – ковзання, повільний рух, падіння, помилка

lateo, ui, –, ēre – ховатися, бути невідомим

Latīne – по-латинському

Latīnus, i, m – латинянин

Latīnus, a, um – латинський

Latium, i, n – Лацій (область, центром якої був Рим)

Latōna, ae, f – Латона (дружина Юпітера, мати Аполлона і Діани)

latro, ōnis, m – розбійник, бандит, найманий воїн

latus, ěris, n – сторона, бік

latus, a, um – широкий, обширний, протяжний

laudo, avi, atum, āre – хвалити, прославляти

laurea, ae, f – лаврове дерево, корона

laurus, i, f – лаврове дерево, лавр

laus, laudis, f – похвала, подвиг

laus, laudis, f – похвала, прославлення, слава, честь

Lavinia, ae, f – Лавінія

lavo, lavi, lautum, або lavatum, āre – мити, купати, зрошувати

lectio, ōnis, f – збирання, вибір, читання

legatio, ōnis, f – посольство, доручення, посада легата

legātus, i, m – посол, легат, помічник головнокомандувача

legio, ōnis, f – легіон

lego, legi, lectum, ěre – збирати, вибирати, читати

leo, ōnis, m – лев

Leonidas (Leonida), ae, m – Леонід

Lernaeus, a, um – лернейський

Lethaeus, a, um – летейський, що дає забуття

levis, e – легкий, спокійний, нездоровий

lex, legis, f – закон, правило, принцип

libenter – охоче, з задоволенням

liber, bera, berum – вільний, незалежний

liber, libri, m – книжка, твір

liberalitas, ātis, f – благородність, доброта, щедрість

libero, avi, atum, āre – звільняти, відпускати

libertas, ātis, f – воля, свобода, ширість, відвертість
libĕri, ōrum, m – діти
licet, licuit, licere – дозволено, можна, можливо
ligneus, a um – дерев'яний
limōsus, a, um – багnistий
lingua, ae, f – мова, говірка; язик
linea, ae, f – нитка, шнурок, лінія, риска, кордон
liquamen, ĩnis, n – відвар, бульйон
liquor, ōris, m – рідина, море
littĕra, ae, f – буква, почерк
littĕrae, ārum, f – лист, наука, література
litus, ōris, n – морський берег, узбережжя
Livius (Titus), i, m – Лівій (Тіт), автор римської історії
locuples, ētis – багатий маєтками, щедрий
locus, i, m – місце; **plur. loci**: місце, розділ, уривок, речення, думка; **pl. loca, n**: околиця, місце в черзі, становище, походження
longe – далеко, вдалину, вдалині
longitūdo, ĩnis, f – довжина, протяжність, тривалість
longus, a, um – довгий, великий, глибокий, високий
loquor, locutus, sum, loqui depon. – говорити, розказувати, називати
lorīca, ae, f – панцир
luceo, luxi, –, ēre – світити, сяяти, блищати
lucerna, ae, f – світильник

lucus, i, m – священний гай.
ludo, lusi, lusum, ĕre – гратися, танцювати, жартувати
ludus, i, m – гра, розвага, жарт, змагання
lumen, ĩnis, n – світло, світило; (*поет.*) день, світильник, смолоскип
luna, ae, f – місяць
lupus, i, m – вовк
lux, lucis, f – світло, освітлення, блиск.
luxuria, ae, f – розкіш, пишність, зарозумілість
luxuriōsus, a, um – розкішний
lupa, ae, f – вовчиця
Lycurgus, i, m – Лікурґ
Lydia, ae, f – Лідія
lyra, ae, f – ліра
М
Macedo, onis, m – македонець
Macedonia, ae, f – Македонія
macellum, i, n – продуктовий ринок
machina, ae, f – механізм, знаряддя, машина
macto, avi, atum, āre – прославляти, приносити в жертву, вбивати, засуджувати
madeo, ui, –, ēre – бути вологим, текти, бути п'яним, бути переповненим
magis – більше
magister, tri, m – вчитель, начальник, правитель
magistra, ae, f – вчителька, наставниця
magistrātus, us, m – державна посада, чиновник, начальник, представник влади

magnificus, a, um – розкішний, славний, знаменитий
magnus, a, um – великий, крупний
Maia, ae, f – Мая
maiōres, um, m – предки
Maius, i, m – травень
male – погано, нещасливо, невдало
maledīcus, a, um – лихослівний
maleficium, i, n – лиходійство, злочин, вчинок
malo, malui, –, malle – більше бажати, воліти, надавати перевагу
malum, i, n – зло, недолік, біда, нещастя
malum, i, n – плід, яблуко
malus, a, um – поганий, злий, безсовісний
malus, i, f – яблуня, плодове дерево
mando, avi, atum, āre – передавати, довіряти
mane – рано, вранці
maneo, mansi, mansuin, ēre – залишатися, тривати, зберігатися
manus, us, f – рука
Marcus, i, m – Марк
mare, is, n – море, морський берег
marīnus, a, um – морський
marmor, ōris, n – мармур, вироби з мармуру.
Mars, Martis, m – Марс
Martius, a, um – присвячений Марсу; березневий, войовничий
mater, tris, f – мати, мати сім'ї
matrimonium, i, n – шлюб, подружжя
matrōna, ae, m – матрона, шанована заміжня жінка

maxīme – найбільше, надзвичайно, досконало
maxīmus, a, um (maximus, a, um) – **superl.** до **magnus, a, um**
medeor, –, ēri depon. – лікувати, зціляти
medicamentum, i, n – ліки, лікувальний засіб
medicīna, ae, f – лікувальна наука, медицина
medīcus, i, m – лікар
medius, a, um – середній, центральний
mel, mellis, n – мед
melior, ius – **comp.** до **bonus**
melior, ius – **compar.** до **bonus, a, um**
memīni, meminisse – пам'ятати, згадувати
memor, ōris – пам'ятаючий, враховуючий, вдячний
memor, ōris – пам'ятаючий, передбачливий, вдячний
memorabilis, e – пам'ятний, чудовий
memoria, ae, f – пам'ять, здібність запам'ятовування, спомин
mendax, ācis – брехливий, оманливий
Menelaus, i, m – Менелай
mens, mentis, f – розум, мислення, глузд, думка
mensis, is, m – місяць
mercātor, ōris, m – купець, покупець, скупник
mercātūra, ae, f – торгівля, придбання
Mercurius, i, m – Меркурій
mereo, rui, ritum, ēre – бути гідним, заслуговувати, заробляти

mergo, mersi, mersum, ěre – занурювати, опускати, ховати
meridies, ěi, m – полудень, південь, середина
merĭto (adv.) – заслужено, справедливо
merĭtus, a, um – заслужений, гідний
meto, messui, messum, ěre – косити, жати, збирати (з поля)
metuo, ui, (utum), ěre – боятися, лякатися, турбуватися
meus, a, um – мій, моя, моє
Midas, ae, m – Мідас
migro, avi, atum, āre – переїжджати, переселятись
miles, ĭtis, m – воїн, боєць, піхотинець
militāris, e – військовий, воєнний
militia, ae, f – похід, війна, військова справа, військо; **loc. militiae** – на війні
mille – тисяча
millesĭmus, a, um – тисячний
Minerva, ae, f – Мінерва
minĭme – найменше, мінімально
minĭmus, a, um – найменший, дуже малий
minister, tri, m – слуга
ministro, avi, atum, āre – керувати
Minos, ōis, m – Мінос
Minotaurus, i, m – Мінотавр
minuo, ui, utum, ěre – зменшувати, обмежувати, ослабляти
minus (adv.) – менше
mirabilis, e – гідний подиву, незвичайний, нещасний
mirus, a, um – дивовижний
misceo, miscui, mixtum, ěre – мішати, змішувати

miser, ěra, ěrum – нещасний, бідний, жалюгідний
miseria, ae, f – біда, нещастя
misericordia, ae, f – милосердя, жаль, співчуття
mitto, misi, missum, ěre – кидати, посилати, відправляти
modeste – помірковано, скромно
modestia, ae, f – поміркованість, розсудливість, обережність
modestus, a, um – поміркований, розважний
modo – тільки що, недавно
modus, i, m – міра, об'єм, величина.
moenia, ium, n – міські стіни, укріплення
molestus, a, um – обтяжливий, тяжкий, гнітючий
mollio, ivi (ii), itum, ĭre – розм'якшувати, розминати, плавити, розварювати
moneo, nui, nitum, ěre – нагадувати, звертати увагу, попереджувати
mons, montis, m – гора, гірський хребет, скеля
monstro, avi, atum, āre – вказувати, показувати, виказувати, подавати
monstrum, i, n – знамення, знак, чудовисько, страхіття
montānus, a, um – гірський
monumentum, i, n – пам'ятник
morbus, i, m – хвороба, недуга
mordeo, momordi, morsum, ěre – кусати, гризти, пожирати, мучити
morior, mortuus sum, mori depon. – гинути, пропадати

moritūrus, a, um – **part. fut.** до **moriōr**
moror, atus sum, āri – зволікати,
 затримувати, чинити опір, заважати
mors, mortis, f – смерть, вбивство
mortālis, e – смертний, людський,
 земний
mortuus, a, um – **part. perf.** до **moriōr**
mos, moris, m – звичай, спосіб життя,
 звичка
motus, us, m – рух, вагання,
 потрясіння, землетрус
moveo, movi, motum, ēre – приводити
 в рух, спонукати, викликати
mox – скоро, незабаром, згодом, потім,
 пізніше
mulier, ēris, f – жінка, заміжня жінка.
multitūdo, īnis, f – велика кількість,
 маса, численна армія
multo, avi, atum, āre – карати,
 штрафувати, конфіскувати
multum (adv.) – багато, сильно, часто
multus, a, um – численний, великий,
 повний, обширний
mundus, i, m – світ, всесвіт
munio, ivi (ii), itum, īre – укріплювати,
 захищати, прокладати (дорогу)
munus, ēris, n – обов'язок, служба,
 посада, повинність
murus, i, m – стіна, мур, вал
mus, muris, m – миша, дрібний хижак
Musa, ae, f – Муза, поетична пісня,
 поема
musīca, ae, f – мистецтво, музичне
 мистецтво
muto, avi, atum, āre – змінювати,
 проміняти, обміняти

mythus, i, m – міф

N

nam – бо, дійсно, справді, а саме
narro, avi, atum, āre – розповідати,
 повідомляти, говорити
nascor, natus sum, nasci depon. –
 народжуватись, походити, починати
Nasica (Scipio), ae, m – Назіка
 (Сціпіон), друг поета Еннія
natio, ōnis, f – походження, рід, плем'я,
 народ, нація
natūra, ae, f – природа, природжений
 нахил, характер
natus, a, um – народжений,
 природжений
naufragium, ii, n – корабельна аварія,
 нещастя, загибель
nauta, ae, m – моряк, матрос
navigium, i, n – судно, плавання (на
 судні)
navigo, avi, atum, āre – плисти на
 судні, перепливати
navis longa – військовий корабель
navis oneraria – вантажне судно
navis, is, f – корабель, судно
Naxus (Naxos), i, f – Наксос
 (найбільший із Кікладських островів)
ne (ne) – 1) (**neg.**) ні; 2) (**coniun.**) щоб
 не
Neapolis, is, f – Неаполь
neq – і не, також ні
necessarius, a, um – необхідний,
 потрібний
neco, avi, atum, āre – вбивати,
 знищувати
nectar, āris, n – нектар, напій богів

nefas, n (indecl.) – беззаконня, лиходійство, гріх
nefastus, a, um – беззаконний, заборонений
neglego, exi, ectum, ěre – нехтувати, ставитися з презирством
negotium, i, n – заняття, справа, робота, діяльність
nemo, inis – ніхто
nepos, ōtis, m – внук, правнук, нащадок
Neptunus, i, m – Нептун
neque – і не, також ні
nescio, ivi (ii), itum, ĩre – не знати, не бути знайомим, не розуміти
neuter, tra, trum – ні один з двох; (*грам.*) середній
neve ... neve – ні ... ні
nex, necis, f – насильницька смерть, вбивство, страта
niger, gra, grum – чорний, темний, скорботний
nihil (nil) – ніщо
Nilus, i, m – Ніл
nisi – якщо не, оскільки не, хіба не
niteo, ui, –, ěre – блищати, блискати
nix, nivis, f – сніг
nobilis, e – знатний, знаменитий, відомий, славний
nobilitas, ātis, f – знатність, родовитість, знать
noctu – вночі
noctua, ae, f – сова
nocturnus, a, um – нічний
nolo, nolui, –, nolle – не хотіти, не бажати

nomen, ĩnis, n – ім'я, назва, найменування
nomino, avi, atum, āre – називати, найменувати, оголошувати
non – не, ні.
Nonae, ārum, f – Нони (5-ий день місяця; 7-ий – у березні, травні, липні, жовтні)
nonagesĭmus, a, um – дев'яностий
nonaginta – дев'яносто
nondum – ще ні
nonne – чи ні? чи не?
nonnullus, a, um – деякий, інший
nonus, a, um – дев'ятий
nos – ми;
nostrer, nostra, nostrum – наш, наша, наше
noto, avi, atum, āre – позначати, записувати, писати
notus, a, um – відомий
novem – дев'ять
November, bris, m – листопад
novi, novisse – **perf.** до posco
novitas, ātis, f – новина, новизна, незвичайність
novus, a, um – новий, небувалий
nox, noctis, f – ніч; (*поет.*) нічний спочинок
noceo, ui, citum, ěre – шкодити, перешкоджати
nubes, is, f – хмара
nubo, nupsi, nuptum, ěre – покривати, загортати; виходити заміж, одружуватись
nullus, a, um – жоден, жодна, жодне; ніякий

numen, inis, n – знак згоди, веління, воля, велич
numero, avi, atum, āre – рахувати, нараховувати, перераховувати, оплачувати
numērus, i, m – число, кількість, ритм
Numitor, ōris, m – Нумітор
numquam – ніколи
Numa(ae) Pompilius(i), m – Нума Помпілій
nunc (adv.) – тепер, в даний час
nunquam (adv.) – *див.* numquam
nuntia, ae, f – вісниця
nuntio, avi, atum, āre – повідомляти, оголошувати, доповідати
nuntius, i, m – вісник, вістка, повідомлення
nuptiae, ārum, f – весілля, одруження
nusquam – ніде, нікуди
nutrio, ivi (ii), itum, īre – годувати, вирощувати, виховувати
nympha, ae (nymphe, es), f – німфа
О
o (oh!) – о! ах!
ob (праер. з acc.) – перед, внаслідок, задля
oblivio, ōnis, f – забуття
oboedio, ivi (ii), itum, īre – слухатися, коритися, підпорядковуватися
obscurus, avi, atum, āre – затемнювати, затьмарювати, приховувати
obsido, sedi, sessum, ěre – займати, оволодіти, обложити
obsum, fui, esse – шкодити, перешкоджати

obtempero, avi, atum, āre – слухатись, підкорятись
obtēro, trivi, tritum, ěre – давити, нищити, нехтувати, зневажати, стирати
occasio, ōnis, f – випадок, привід, нагода
occāsus, us, m – захід, захід сонця
occido, cidi, casum, ěre – падати, поневірятися, заходити (про сонце)
occido, cidi, cisum, ěre – валити, вбивати, мучити
occulto, avi, atum, āre – ховати, приховувати
occupo, avi, atum, āre – займати, захоплювати, окупувати
Oceānus, i, m – океан
octāvus, a, um – восьмий
octo – вісім
October, bris, m – жовтень
octogesīmus, a, um – вісімдесятий
octoginta – вісімдесят
ocūlus, i, m – око, погляд
odi, –, odisse (defect.) – ненавидіти, не переносити, не терпіти
odiōsus, a, um – ненависний, противний
odium, i, n – ненависть, ворожнеча
odor, oris, m – запах, аромат
Odyssea, ae, f – Одиссея
Oedīpus, i, m – Едіп
offero, obtuli, oblatum, offerre – представляти, пред'являти
officina, ae, f – майстерня
officium, i, n – обов'язок, повинність, служба, посада
Ogygia, ae, f – Огігія

olea, ae, f – олива
olearius, a, um – оливковий,
 призначений для оливкової олії
olim – колись, одного разу, давно
oliva, ae, f – оливкове дерево, оливка
Olympia, ae, f – Олімпія
Olympia, ōrum, n – Олімпійські ігри
Olympias, ādis, f – Олімпіада
Olympius, a, um – олімпійський
Olympus, i, m – Олімп
omen, ĩnis, n – знак, знамення, ознака
omitto, misi, missum, ěre – випускати,
 пропускати, залишати без уваги,
 мовчати, відмовлятися, покидати
omnĭno – взагалі
omnipōtens, ntis – всемогутній
omnis, e – кожний, всякий, весь
onerarius, a, um – вантажний, в'ючний
onus, ěris, n – вантаж, тягар, багаж
opes, um, f – *див.* ops
opifex, icis, m – ремісник, майстер
oportet, uit, –, ere (impers.) – треба,
 належить, годиться
oppĭdum, i, n – місто, укріплення
opprimo, pressi, pressum, ěre –
 стискати, задавити, топтати,
 пригнічувати
opressus, a, um – пригнічений
ops, opis, f – сила, могутність; **pl.**
 засоби, війська
optĭme (adv.) – **superl.** до bene
optĭmus, a, um – **superl.** до bonus, a, um
opto, avi, atum, āre – бажати, обирати
opulentus, a, um – заможний, багатий,
 сильний

opus, ěris, n – робота, заняття,
 діяльність, професія
ora, ae, f – кордон, край, берег,
 узбережжя
oracŭlum, i, n – оракул, пророкування,
 ворожба
oratio, ōnis, f – мова, промова, речення
orātor, ōris, m – оратор
orbis, is, m – круг, земна куля, диск,
 область, країна
Orcus, i, m – Орк
ordinarius, a, um – упорядкований,
 звичайний, нормальний
ordo, ĩnis, m – ряд, верства, стан, клас,
 порядок
origo, ĩnis, f – походження, початок, рід
ornamentum, i, n – спорядження,
 озброєння, одяг, орнамент, прикраса
orno, avi, atum, āre – прикрашати,
 постачати, споряджати
Orpheus, ei (eos), m – Орфей
os, oris, n – рот, уста, паща
os, ossis, n – кістка, хребет
ostendo, tendi, tentum, ěre –
 протягувати, виставляти, показувати
ostento, avi, atum, āre – простягати,
 показувати, виявляти, погрожувати
ostium, i, n – вхід, двері, ворота, гирло
otium, i, n – дозвілля, відпочинок
Ovidius, i, m, Publius Ovidius Naso –
 Публій Овідій Назон
ovis, is, f – вівця
ovum, i, n – яйце
opinio, ōnis, f – думка, погляд,
 припущення, репутація

opera, ae, f – праця, робота, справа, діяльність

orior, ortus sum, iri depon. – сходити, з'являтися, починатися, виникати

oro, avi, atum, āre – говорити, просити, благати

P

pactum, i, n – угода, умова

Padus, i, m – Пад

paedagōgus, i, m – керівник, вчитель, наставник, вихователь

paene – майже, ледве

paeninsūla, ae, f – півострів

pagus, i, m – село, сільська громада

Palatinus, a, um – палатинський

Palatium, i, n – Палатинський пагорб у Римі; імператорський палац

palla, ae, f – плащ

palus, udis, f – багно, очерет

panis, is, m – хліб

par, paris – рівний, однаковий

parco, reperci (parsi), –, ěre – берегти, жаліти

parens, ntis, m, f – родич (батько або мати)

paries, etis, m – стіна

pario, peperī, par(i)tum, ěre – родити, висиджувати (яйця), виробляти

Paris, ĩdis, m – Паріс (син Пріама і Гекуби, винуватець початку Троянської війни)

paro, avi, atum, āre – готувати, влаштовувати, організовувати

pars, partis, f – частина, відділ

particeps, cipis – той, що бере участь; причетний

partus, us, m – народження, плід, походження, початок

parvulus, a, um – маленький, крихітний, молоденький

parvus, a, um – малий, невеликий, дрібний

pareo, ui, itum, ěre – являтися, з'являтися, підкорятися

pasco, pavi, pastum, ěre – пасти, годувати, утримувати (когось), доглядати

passus, us, m – крок, стопа

pastor, ōris, m – пастух

pateo, ui, –, ěre – бути відкритим, бути доступним, простягатися

patienter – терпеливо

patientia, ae, f – терпіння, витривалість, стійкість

patior, passus sum, pati depon. – терпіти, переносити, зазнавати

patria, ae, f – батьківщина

patricius, ii, m – патрицій, належний до родової римської знаті

patrimonium, ii, n – батьківський спадок

patrius, a, um – батьківський, вітчизняний

patrōna, ae, f – покровителька

patrōnus, i, m – покровитель

pater, tris, m – батько, предок; **pl.**

patres – сенатори; **patres conscripti** – (формула звертання) сенатори-патриції і сенатори вибірні

paucus, a, um – малий, незначний, **pl.**

pauci – деякі, декілька, нечисленні

paulatim – поволі, помалу

paulo – *див.* paulum
paulum – мало, трохи, небагато
pauper, ĕris – убогий, бідний, обмежений
pavo, ōnis, m – пава
pac, pacis, f – мир, перемир'я, спокій
peccātum, i, n – провина, гріх
pecco, avi, atum, āre – грішити, провинитися
pectus, ōris, n (переважно **pl.**) – груди, мужність, відвага, серце
pecunia, ae, f – гроші, майно, власність
pedes, ĩtis, m – пішохід, піхотинець
Peleus, i (eos), m – Пелей
pellis, is, f – шкіра, хутро
pello, pepuli, pulsum, ĕre – бити, штовхати, потрясати, вражати
Penelōpe, es (Penelopa, ae), f – Пенелопа (дружина Одіссея)
penna, ae, f – перо, крило
per (**праер.** з **acc.**) – через, під час, по, через щось, в, з, на
peragro, avi, atum, āre – проходити, обходити, об'їжджати
perdo, didi, ditum, ĕre – бити, розладнувати, руйнувати, нищити
peregrinatio, ōnis, f – мандрювання, подорож
peregrinor, atus sum, āri
depon. – жити на чужині, мандрувати, подорожувати
peregrīnus, i, m – чужинець, іноземець,
peregrīnus, a, um – іноземний, чужий, привізний

pereo, ii, itum, ĩre – пропадати, гинути, зникати
perfugium, i, n – притулок
Pericles, is, m – Перікл
periculōsus, a, um – небезпечний
pericūlum, i, n – небезпека, ризик
perītus, a, um – досвідчений, умілий, знаючий
permagnus, a, um – величезний
permultus, a, um – численний
perniciēs, ēi, f – знищення, загибель
perniciōsus, a, um – згубний, небезпечний
perpetuus, a, um – вічний, постійний
Persa, ae, m – перс
persequor, secutus (persequutus) sum, sequi depon. – слідувати, супроводжувати, переслідувати, гнатись
persōna, ae, f – особа, маска, особистість
pertineo, tinui, –, ĕre – простягатися, тягнутися, торкатися, відноситися
perturbo, avi, atum, āre – приводити у безлад, замішання, розладнувати
pervenio, veni, ventum, ĩre – приходити, перебувати
pes, pedis, m – нога, стопа (міра, віршова стопа)
pessīme – **superl.** до male
pessīmus – **superl.** до malus
peto, ivi (ii), itum, ĕre – старатися, дістати, прагнути, просити, вимагати
Phaeāces, um, m – феаки
Phaeacius, a, um – феакійський

Phaedrus, i, m – Федр (римський байкар)
Pharnāces, is, m – Фарнак
Pharus, i, f – Фарос
Philippus, i, m – Філіпп **philosophia, ae, f** – філософія
philosophus, i, m – філософ
Phoenīces, um, m – фінікійці, пунійці, карфагенці
Phrygius, a, um – фригійський
piētas, ātis, f – побожність, благочестя, справедливість
piger, gra, grum – повільний, млявий, лінивий
pigritia, ae, f – лінь
pilum, i, n – дротик, спис
pingo, pinxi, pictum, ěre – малювати, зображати
pinus, i, f – сосна
pirāta, ae, m – морський розбійник, пірат
piscis, is, m – риба
placeo, cui, citum, ěre – подобатись; **impers. placet** – хочеться, бажано
placo, avi, atum, āre – заспокоювати, мирити
planities, ěi, f – рівнина.
planta, ae, f – рослина, саджанець, розсада
Plato(n), ōnis, m – Платон
plaustrum, i, n – віз, колісниця
plebs, plebis, f – плебс, простий народ
plenus, a, um – повний, наповнений
plerumque – переважно, звичайно, часто
ploro, avi, atum, āre – плакати, ридати

plures, a – більша кількість, численніші
plurimum – дуже багато
plurimus, a, um – дуже численний (переважно **pl.**) дуже багато (які), більшість
plus (adv.) – більше, частіше, довше
Plutarchus, i, m – Плутарх
Pluto, ōnis, m – Плутон
poēma, atis, n – поема, поезія
poēta, ae, m – поет
polliceor, licitus sum, ěri depon. – обіцяти
Polyphēmus, i, m – Поліфем
pompa, ae, f – святковий похід, процесія
pomum, i, n – плід
pono, posui (posivi), positum, ěre – класти, ставити
pons, pontis, m – міст
pontifex, ěcis, m – понтифік, верховний жрець
populor, atus sum, āri depon. – спустошувати, розоряти.
populus, i, f – тополя
populus, i, m – народ, юрба, населення
porta, ae, f – ворота, вхід
porticus, us, f – портик, колонада, крита галерея
porto, avi, atum, āre – носити, перевозити, ввозити
portus, us, m – порт
possideo, sedi, sessum, ěre – мати, володіти
possum, potui, –, posse – могли, бути у змозі
post (praep. з acc.) – після, за, пізніше

postea (adv.) – пізніше
postquam – після того як, з того часу як
postrēmo – нарешті, врешті-решт
postremus, a, um (superl. до posterus) – найостанніший, найменш важливий задній
postridie – наступного дня
postulo, avi, atum, āre – вимагати, просити, намагатися
potens, ntis – сильний, могутній
potentia, ae, f – сила, політичний вплив
potestas, ātis, f – влада, державний пост
potior, ius (compar. до potis) – кращий, ліпший
potior, titus sum, iri depon. – заволодівати, володіти, мати владу
prae (praep. з abl., рідко з acc.) – попереду, перед, порівняно з
praebeo, bui, itum, ēre – давати, постачати
praecceptum, i, n – вказівка, настанова
praecīdo, cidi, cissum, ěre – відрізати, обмежувати, відхиляти, розрізати, псувати
praecipito, avi, atum, āre – скидати, кидатись, падати, гинути
praecipue – переважно, особливо
praecīlare – дуже ясно, чудово
praecīlarus, a, um – прекрасний, славний, знаменитий
praeda, ae, f – здобич, пограбування.
praedīco, avi, atum, āre – попереджати, провіщати
praedo, ōnis, m – грабіжник, розбійник
praemium, i, n – нагорода, здобич

praesens, ntis part. praes. до praesum
(adi.) – присутній, сьогоденний, теперішній
praesertim – зокрема, передусім
praesidium, i, n – сторожа, захист, допомога
praestans, antis – видатний, чудовий, надзвичайний
praesto, stiti, stitum, āre – стояти попереду, стояти вище, виділятися, перевищувати
praesum, fui, esse – бути попереду, бути на чолі
praeter (praep. з acc.) – при, повз, крім;
(adv.) через, понад; більше ніж, крім
praeterea – крім того, потім, далі
praeterquam (adv.) – крім, за винятком
praetor, ōris, m – претор, начальник
pratun, i, n – луг
preces, um, f – прохання, благання, молитва
premo, pressi, pressum, ěre – тиснути, топтати, стискати, при-гнічувати
pretiōsus, a, um – дорогий, цінний
pretium, i, n – ціна, вартість, цінність
Priamus, i, m – Приам
primo – вперше, спершу, спочатку
primum – спершу, вперше, спочатку
primus, a, um – перший, а, е; передній, я, е; головний, а, е; початковий, а, е.
principātus, us, m – принципат, керівна роль, імператорська влада, першість, гегемонія
principium, i, n – початок, походження, принцип, основа, елемент

prior, ius (adi. compar.) – передній, попередній, старший, минулий
Priscus Tarquinius, i, m – Пріск Тарквіній
pristīnus, a, um – колишній, старий, древній, минулий
privātus, a, um – особистий, приватний
privo, avi, atum, āre – відбирати, позбавляти, звільняти
pro (praep. з abl.) – відповідно, згідно, заради, для, за
proāvus, i, m – прадід, предок
probus, a, um – чесний, скромний, порядний
procedo, cessi, cessum, ěre – виходити, виступати, приходити, з'являтися
proco, –, –, āre – вимагати, добиватися
procul – далеко, здалека
prodeo, ii, itum, ĩre – виходити, йти вперед, просуватися, виступати
proditio, ōnis, f – зрада
produco, duxi, ductum, ěre – виводити, привозити, виробляти, затримувати, піднімати
proelium, i, n – битва, бій, війна
profecto – дійсно, напевно
profūgus, i, m – втікач, перебіжчик, вигнанець
profundus, a, um – глибокий, високий
progredior, gressus, sum, gredi depon. – виступати, виходити, йти вперед, переходити
prohibeo, bui, bitum, ěre – стримувати, перешкоджати
proles, is, f – нащадок, рід, дитина, потомство

Prometheus, i (eos), m – Прометей
promitto, misi, missum, ěre – відпускати, обіцяти
promitto, misi, missum, ěre – обіцяти
prope – близько, майже, певною мірою
propero, avi, atum, āre – спішити, прискорювати
propinquus, a, um – близький, сусідній, подібний
propior, ius (adi.) – ближчий, ближче розташований
propono, posui, positum, ěre – ставити вперед, виставляти, оголошувати
proprius, a, um – своєрідний, особливий, власний, приватний
propter (adv.) – поблизу, поряд
propter (praep. з acc.) – побіч, внаслідок, через, завдяки
propulso, avi, atum, āre – відбивати, відганяти, захищати
Proserpīna, ae, f – Прозерпіна
prosum, profui, prodesse – допомагати, бути корисним
protīnus – вперед, далі, постійно, негайно
proverbium, i, n – прислів'я
provincia, ae, f – провінція, область
provoco, avi, atum, āre – викликати, пробуджувати, підбурювати
proxīmus, a, um (superl.) – найближчий, попередній
prudens, entis (adi.) – свідомий, знаючий, розумний
prudentia, ae, f – знання, наука, розсудливість

publicus, a, um – народний,
 суспільний, державний
puđicitia, ae, f – сором'язливість,
 скромність
puella, ae, f – дівчина, молода жінка
puer, puēri, m – дитина, хлопчик, юнак
pugna, ae, f – бій, бійка, боротьба
pugno, avi, atum, āre – битися,
 боротися
pulcher, chra, chrum – гарний,
 славний, благородний
pulchre – гарно, чудово, відмінно
pulchritūdo, ĩnis, f – краса.
Punĭcus, a, um – пунічний,
 карфагенський
punio, ivi, itum, ĩre – карати, мстити
puppis, is, f – корма; (*поет.*) корабель.
purgo, avi, atum, āre – очищати,
 чистити
purpureus, a, um – пурпуровий
purus, a, um – чистий, ясний, світлий
puto, avi, atum, āre – думати, вважати,
 припускати
pyrāmis, idis, f – піраміда
Pythagōras, ae, m – Піфагор
Pythia, ae, f – Піфія
Q
quadragesĭmus, a, um – сороковий
quadraginta – сорок
quadrātus, a, um – квадратний,
 чотирикутний
quadringēti, ae, a – чотириста
quaero, sivi (ii), situm, ěre – шукати,
 питати, досліджувати, вимагати,
 потребувати
quaestor, ōris, m – квестор

qualis, e – який
quam (adv.) – як, ніж
quamquam – хоч, хоча; незважаючи на
 те що
quando – коли, скільки
quanto – наскільки, як
quantus, a, um – який великий, такий
 великий
quāre – яким чином, як, чому,
 внаслідок чого, тому
quartus, a, um – четвертий
quasi – начебто, наче, нібито
quattuor – чотири
quattuordēcim – чотирнадцять
que – і, і тому, і так, а саме
quercus, us, f – дуб, жолудь
querella, ae, f – скарга
qui, quae (qua), quod – який
quia – тому що, бо
quid (adv.) – навіщо?, для чого?, чому
 ж?
quidam, quaedam, quiddam (quoddam)
 – деякий, якийсь
quies, ētis, f – спокій, відпочинок
quilibet, quaelibet, quidlibet – хто
 тільки, що тільки; хто-небудь, що-
 небудь
quingentesĭmus, a, um – п'ятисотий
quingenti, ae, a – п'ятсот.
quingagesĭmus, a, um – п'ятдесятий
quingaginta – п'ятдесят
quinque – п'ять
Quintĭlis, is, m – п'ятий місяць
 римського року, тобто липень
 (починаючи з березня)
quintus, a, um – п'ятий

quis, quid – хто, який
quod (adv.) – чому?, скільки?,
наскільки?
quod (coni.) – тому що
quomodo – як, яким чином
quondam – одного разу, колись, коли-
небудь
quoniam – тому що, бо
quoque – також
quot – скільки
quotannis – щорічно, кожного року
quotidiānus, a, um – щоденний,
повсякденний, звичайний
quotidie – щоденно
quum (cum) – коли, в той час як, з того
часу як, тому що, хоча

R

radix, icis, f – корінь
ramus, i, m – гілка
rana, ae, f – жаба
rapīdus, a, um – стрімкий, швидкий,
дикий
rapīna, ae, f – грабіж, захоплення
rapio, rapui, raptum, ěre – хапати,
виривати
rarus, a, um – рідкісний, незвичайний
raro (adv.) – рідко
ratio, ōnis, f – розум, план, наука,
теорія, вчення
recens, entis (adi.) – свіжий, недавній,
останній
reconcilio, avi, atum, āre – зближувати,
примиряти
recreo, avi, atum, āre – відновлювати,
відтворювати, примиряти

recte (adv.) – прямо, вірно,
справедливо
recuso, avi, atum, āre – відмовляти,
відхиляти, протестувати
reddo, reddidi, redditum, ěre –
віддавати назад, повертати
redeo, ii (ivi), itum, ĩre – йти назад,
їхати назад, повертатися
redigo, egi, actum, ěre – відганяти,
проганяти, забирати, привертати
reditus, us, m – повернення, поворот,
прихід
refert, retulit, referre (impers.) –
важливо, має значення, корисно
regīna, ae, f – цариця
regio, ōnis, f – область, район, кордон,
межа
regius, a, um – царський, розкішний
regno, avi, atum, āre – царювати,
панувати
regnum, i, n – царська влада, царство,
державна, володіння
rego, rexi, rectum, ěre – правити,
керувати
regredior, gressus sum, gredi depon. –
йти назад, повертатись
Regūlus, i, m – Регул
religio, ōnis, f – набожність, вірування,
культ
religio, ōnis, f – релігійність,
благочестя, святість
relinquo, lliqui, lictum, ěre – залишати,
покидати
reliquiae, ārum, f – залишки, рештки,
спадщина
reliquus, a, um – інший, залишений

remedium, i, n – ліки, засіб
remigro, avi, atum, āre – переїжджати, повертатися
remōtus, a, um – віддалений
removeo, movi, motum, ēre – відсувати, віддаляти
Remus, i, m – Рем (брат Ромула)
renovo, avi, atum, āre – оновлювати, поновлювати, омолоджувати
reperio, repperi (reperi), repertum, ĩre – знаходити, відкривати, знайомитись, отримувати
repetitio, ōnis, f – повторення
reprehendo, prehendi, prehensum, ěre – затримувати, ганити, заперечувати
repudio, avi, atum, āre – відштовхувати, зневажати
repudio, avi, atum, āre – відштовхувати, нехтувати, відхиляти
requies, ětis, f – спокій, відпочинок
requiesco, quevi, quetum, ěre – відпочивати, заспокоювати
res adversae – нещастя
res gestae – подвиги
res secundae – щастя
res, rei, f – справа, річ, предмет, влада, подія, вчинок
rescindo, scīdi, scissum, ěre – руйнувати, порушувати, розривати
rescribo, scripsi, scriptum, ěre – письмово відповідати, знову писати, переписувати.
respicio, spexi, spectum, ěre – дивитися назад, озиратися, повертатись, враховувати

respondeo, spondi, sponsum, ēre – відповідати, відгукуватись, узгоджуватись
responsum, i, n – відповідь, заключення
respublica (res publica), reipublicae – державні справи, держава, республіка
restituo, ui, utum, ěre – зупинятися, відставати, вагатися, баритися
resto, stiti, –, āre – залишатися, зберігатися, протидіяти
rete, is, n – сітка
retineo, tinui, tentum, ēre – затримувати, тримати, зв'язувати
reus, i, m – обвинувачуваний, відповідач
revera – дійсно, насправді
revertor, reversus sum (reverti), reverti
depon. – повертатися
revoco, avi, atum, āre – викликати назад, відкликати, відхиляти
Rhea Silvia, ae, f – Рея Сільвія
Rhenus, i, m – Рейн
rideo, risi, risum, ēre – сміятися, усміхатися, здаватися веселим
ridicūlus, a, um – смішний, забавний
risus, us, m – сміх, усмішка
rivus, i, m – потік, канава
ripa, ae, f – берег ріки, морський берег
rogo, avi, atum, āre – питати, запитувати, просити
Roma, ae, f – Рим
Romānus, a, um – римський
Romānus, i, m – римлянин
Romūlus, i, m – Ромул
rosa, ae, f – троянда

rostrum, i, n – дзьоб, корма корабля
rursus (rursum) (adv.) – назад, знову, навпаки
rus, ruris, n – село, маєток
rusticus, a, um – сільський, селянський
recipio, cepi, ceptum, ěre – отримати назад, відносити, **se recipere** – відступати; брати, добувати.
rex, regis, m – цар, принц, владика
S
Sabina, ae, f – сабінянка
Sabini, ĩrum, m – сабіняни (плем'я на північний схід від Риму)
Sabīnus, a, um – сабінський
saccharon, i, n – цукор
saccus, i, m – торба
sacer, cra, crum – посвячений, священний, таємничий
sacerdos, ōtis, m – жрець.
sacrificium, i, n – жертва, жертвоприношення
sacrifico, avi, atum, āre – приносити жертву
saecūlum, i, n – рід, покоління, епоха, період
saepe – часто, багаторазово
saevus, a, um – лютий, жорстокий, суворий
sagitta, ae, f – стріла
Saguntum, i, n (Saguntus, i, f) – місто Сагунт.
salsus, a, um – солоний, їдкий, влучний, дотепний
salto, avi, atum, āre – танцювати, скакати
saluber, bris, bre – здоровий, цілющий

salus, ūtis, f – здоров'я, спасіння
saluto, avi, atum, āre – вітати, поздоровляти
salveo, –, –, ěre – бути здоровим, добре себе почувати
salvus, a, um – непошкоджений, цілий
Samius, ii, m – житель Самосу
Samos (Samus), i, f – Самос (місто, острів)
sancio, sanxi, sanctum, ĩre – освячувати, узаконювати,
sanctus, a, um – посвячений, святий, недоторканий, бездоганний
sanguis, ĩnis, m – кров, кровопролиття, різня
sano, avi, atum, āre – лікувати, гоїти
sanus, a, um – здоровий, непошкоджений, виважений
sapiens, entis – розумний, виважений
sapienter – розумно
sapientia, ae, f – виваженість, розум, мудрість
sapo, ōnis, m – мило
Sardes, ium, f – Сарди
satis (adv.) – достатньо, досить
Saturnalia, ium (orum), n – Сатурналії
Saturnus, i m – Сатурн
saxum, i, n – скеля, камінь
scaenīcus, a, um – сценічний, театральний
scelerātus, a, um part. perf. до **scelero (adi.)** – злочинний, згубний, лиходійський
scelus, ěris, n – злодіяння, злочин, підступність

schola, ae, f – школа, навчальний заклад
scientia, ae, f – знання, розуміння, вміння
scindo, scidi, scissum, ěre – розривати, розсікати, прокладати, проходити
scio, ivi (ii), itum, ĩre – знати, вміти, розуміти, помічати
scorpio, ōnis, m – скорпіон
scribo, scripsi, scriptum, ěre – писати, креслити
scriptor, ōris, m – секретар, переписувач, письменник
sculpo, sculpsi, sculptum, ěre – вирізувати, висікати
scutum, i, n – великий щит
Scytha, ae (Scythes, ae), m – скіф
Scythia, ae, f – Скіфія (країна скіфів)
secum – *див.* cum se
secundum (adv.) – за, слідом, по-друге
secundus, a, um – наступний, другий
secūris, is, f – сокира, лікторська сокира
secūrus, a, um – спокійний, безпечний
sed – але, однак
sedeo, sedi, sessum, ěre – сидіти, засідати, залишатись
sedes, is, f – сидіння, крісло, місце проживання
seditio, ōnis, f – розходження, чвари, сварка, бунт, заворушення
sedo, avi, atum, āre – заспокоювати
sedūlus, a, um – старанний, ретельний
sella, ae, f – крісло, престол, трон
Semirāmis, idis, f – Семирасіда
semper – завжди, постійно

senātus, us, m – сенат, державна влада (рада)
senectus, ūtis, f – старість, старе покоління
senex, senis, m – старець, старик
sensus, us, m – відчуття, почуття, здібність
sententia, ae, f – думка, погляд, рішення
sentio, sensi, sensum, ĩre – відчувати, сприймати, помічати, думати, вважати
separo, avi, atum, āre – відділяти, розділяти, відрізняти
septem – сім
September, bris, m – вересень
septentrio, ōnis, m – північ, північний вітер
septimāna, ae, f – тиждень
septīmus, a, um – сьомий
septingentesīmus, a, um – семисотий
septuagesīmus, a, um – сімдесятий
septuaginta – сімдесят
sepulcrum, i, n – могила, надгробок
series, ěi, f – ряд, низка
sermo, ōnis, m – розмова, бесіда, зміст бесіди, слова
sero – пізно
serpens, entis, m, f – змія
servio, ivi (ii), itum, ĩre – бути рабом, бути підвладним, служити
servītus, ūtis, f – рабство, неволя
Servius Tullius, i, m – Сервій Туллій
servo, avi, atum, are – охороняти, зберігати
servus, i, m – раб, невільник
severe – суворо

sevērus, a, um – суворий
sex – шість
sexagesīmus, a, um – шістдесятий
sexaginta – шістдесят
Sextilis, is, m – шостий місяць
римського року (червень)
sextus, a, um – шостий
si – якщо
sic (adv.) – так, таким чином
Sicilia, ae, f – Сицилія
sidus, ěris, n – зірка, сузір'я
significo, avi, atum, āre – подавати
знак, сигналізувати, помічати, означати
signo, avi, atum, āre – позначати,
відмічати, відрізняти
signum, i, n – знак, відмітка, сигнал,
команда
sileo, ui, –, ěre – мовчати, не діяти
silva, ae, f – ліс, парк, сад
simia, ae, f – мавпа
similis, e – подібний
similitūdo, ĩnis, f – подібність
similitūdo, ĩnis, f – подібність
simplex, ĩcis – простий, прямий
simul (adv.) – одночасно, спільно, як
тільки, лише, тільки
simulacrum, i, n – образ, зображення,
статуя
sine (praep. з abl.) – без
singūli, ae, a – по одному, поодиноці
sinister, tra, trum – лівий, невірний
sitis, is, f – спрага, сухість, безводність
situs, a, um part. perf. до **sino (adi.)** –
побудований, зведений, живучий
sive або seu (coni.) – або якщо, або

socius, i, m – товариш, супутник,
союзник
Socrātes, is, m – Сократ
sol, solis, m – сонце, світло сонця, день
solatium, i, n – втіха, розрада
soleo, solitus sum, ěre semidepon. –
мати звичку, звичайно траплятися
solīdus, a, um – щільний, твердий,
повний
solīdus, i, m – солід
Solo(n), ōnis, m – Солон
solum (adv.) – тільки, лише
solus, a, um – лише один, самотній,
безлюдний
solvo, solvi, solutum, ěre – відв'язувати,
розпрягати, платити, виконувати,
розчиняти
somnus, i, m – сон, дрімота, сонливість
sono, ui, itum, āre – звучати, грати,
шуміти
sordīdus, a, um – брудний, нечистий,
ганебний
soror, ōris, f – сестра, двоюрідна сестра
Sparta, ae, f – Спарта
Spartānus, a, um – спартанський
Spartānus, i, m – спартанець
spatium, i, n – простір, місце, віддаль,
проміжок
species, ěi, f – погляд, вид, зовнішність
spectaeulum, i, n – вид, видовище,
вистава
spectāmen, ĩnis, n – ознака, властивість,
видовище
specto, avi, atum, āre – дивитися,
приглядатись, оглядати
specūlum, i, n – дзеркало

sperātus, a, um – очікуваний
spero, avi, atum, āre – надіятися,
очікувати, передбачати
spes, ei, f – надія, сподівання
Sphinx, Sphingis, m – сфінкс
spirītus, us, m – дихання, подув, вітер,
дух
spiro, avi, atum, āre – віяти, дути,
шуміти, дихати
splendīdus, a, um – блискучий, сяючий
spolio, avi, atum, āre – роздягати,
грабувати, захоплювати, позбавляти
spolium, ii, n – знята шкіра, військова
здобич
sponsa, ae, f – наречена
sponte – з дозволу, своїми силами
stabilis, e – постійний, незмінний,
стійкий
stabūlum, i, n – стоянка, лігво, місце
перебування, хлів, кошара
stagnum, i, n – озеро, ставок, болото
statim – твердо, стійко, непорушно,
постійно, негайно
statua, ae, f – статуя, колона
statuo, tui, tutum, ěre – ставити,
встановлювати, вирішувати
status, us, m – поза, позиція, стан,
положення
stella, ae, f – зірка, сузір'я, світ-
лячок
stercus, ōris, n – гній, послід
sterno, stravi, stratum, ěre – стелити,
розкидати, мостити
stillo, avi, atum, āre – капати,
просочуватися
stilus, i, m – стилос

sto, steti, statum, āre – стояти,
протидіяти, бути проти
strenue – швидко, сміливо
strenuus, a, um – діяльний, рухливий,
сильний
stringo, strinxī, strinctum, ěre –
натягувати, косити, зривати,
зменшувати, торкатися, виймати,
ганьбити
struo, struxī, structum, ěre – будувати
studeo, ui, –, ěre – намагатися, вивчати,
займатися чимось, прагнути до чогось
studiōsus, a, um – старанний, пильний,
відданий науці; вчений
studium, i, n – старання, прагнення,
заняття, наука
stultitia, ae, f – глупота, дурість
stultus, a, um – дурний, нерозумний,
нерозважний
Stygius, a, um – стигійський,
пекельний, страшенний
Stymphalīdes, um, f – стимфаліди
Styx, Stygis, f – Стікс
sub (praep. з acc. і abl.) – під, внизу,
під час
subfero, tuli, latum, ferre – *suffero*
subīto – несподівано, раптово, без
підготовки
submergo, mersi, mersum, ěre –
занурювати, топити
subrigo (surgo), rexi, rectum, ěre –
підніматися, сходити, виникати,
починатися, йти війною
subscriptio, ōnis, f – підпис
succedo, cessi, cessum, ěre – досягати,
підходити

Suebi, ōrum, m – свеби (плем'я у Германії)
suffero, sustuli, –, ferre – підставляти, пропонувати, давати, терпіти, витримувати
suillus, a, um – свинячий
sulcus, i, m – борозна, рів
sum, fui, esse – бути, існувати
sumen, ĩnis, n – вим'я, свиня, благолатний край
summus, a, um (superl. до superus) – найвищий, верхній, крайній, останній
sumo, sumpsi, sumptum, ěre – брати, збирати, приймати в середину, їсти
super (adv.) – нагорі, наверх, поверх
super (praep. з acc. і abl.) – нагору, над, поверх, зверху
superbia, ae, f – зарозумілість, чванливість, гордість
superbus, a, um – зарозумілий, гордий
superi, ōrum, m – небесні боги
superiicio, ieci, iectum, ěre – накидувати, навалювати, насипати
supero, avi, atum, āre – перевищувати, перемагати, переборювати
supersum, fui, esse – залишатися в живих, пережити, уціліти
superus, a, um – верхній, небесний
supra (adv.) – зверху, нагорі, вище, раніше
suprēmus, a, um – найвищий, верхній, крайній
sus, suis, m, f – свиня
suscipio, cepi, ceptum, ěre – починати, підхоплювати, підтримувати

suspicio, spexi, spectrum, ěre – дивитися вгору, спостерігати, вшановувати
sustineo, tinui, tentum, ěre – підтримувати, підпирати, витримувати
suus, a, um – свій
Т
tabernaculum, i, n – будка, шатро, намет
tabula, ae, f – дошка, плита, таблиця, запис, протокол, акт, список
taceo, tacui, tacitum, ěre – мовчати, зберігати мовчанку, не говорити
tacite – тихо
Tacitus, i, m – Тацит (римський історик, бл. 55 року н.е. – після 117 року н.е.)
talis, e – такий, такий значний
talus, i, m – п'ята
tam (adv.) – так, настільки, такою мірою
tamen (adv.) – однак
Tamēsis, is, m – Тамезіс (ріка у Великій Британії, сучасна Темза)
tandem (adv.) – нарешті
tango, tetigi, tactum, ěre – торкати
tantum (adv.) – настільки, такою мірою
tantus, a, um – такий, такий великий
Tarquinius Superbus, i, m – Тарквіній Гордий (сьомий цар Риму)
Tartarus, i, m – Тартар (підземне царство)
taurus, i, m – віл, бик
tectum, i, n – покрівля, будинок
tectus, a, um – прихований, прикритий
tego, texi, tectum, ěre – крити, покривати, захищати, охороняти

telum, i, n – метальна зброя (спис, дротик, стріла)
tempero, avi, atum, āre – зм'якшувати, нагрівати, приготувати, керувати
tempestas, ātis, f – проміжок часу, період, погода, негода, буря, гроза, біда
templum, i, n – храм, посвячене місце, святилище
tempto, avi, atum, āre – мацати, торкатися, пробувати
tempus, ōris, n – час, проміжок часу, момент, період
tendo, tetendi, tentum, ěre (tensum) – тягнути, напружувати, протягувати
tenebrae, ārum, f – темнота, темрява, неясність
teneo, tenui, tentum, ěre – тримати, володіти, досягати, мати
tepidus, a, um – теплий
tergum, i, n – спина, хребет
terra, ae, f – земля, ґрунт, країна
terreo, ui, itum, ěre – лякати, страшити, проганяти
terror, ōris, m – страх, жах, предмет страху
tertius, a, um – третій
testimonium, ii, n – свідчення
testimonium, i, n – свідчення, показання
testis, is, m, f – свідок, очевидець
Thales, etis (is), m – Фалес (із Мілета, філософ)
theatrum, i, n – театр, сцена, вистава
Thebae, ārum, f – Фіви (місто в Беотії)
Thebanus, i, m – фіванець

Themistocles, is (i), m – Фемістокл (525-461 роки до н.е., афінський політик і полководець, переможець у битві при Саламіні у 480 році до н.е.)
thermae, ārum, f – купальні
Theseus, ei (eas та i), m – Тезей
Thessalia, ae, f – Фессалія
Thetis, idis, f – Фетіда
Thracia, ae, f – Фракія
Tiberinus, a, um – тиберинський
Tibēris, is, m – **Tiberius, i, m** – Тиберій
Ticinus, i, m – Тицин
timeo, ui, -, ěre – боятися, лякатися
timidus, a, um – полохливий, обережний, лякливий
timor, ōris, m – страх, боязнь, жах
tingo, tinxī, tinctum, ěre – змочувати, просочувати, фарбувати
toga, ae, m – тога
tolero, avi, atum, āre – переносити, витримувати, терпіти
tollo, sustuli, sublatum, ěre – піднімати, возвеличувати
totus, a, um – весь, цілий
trado, didi, ditum, ěre – передавати, вручати, віддавати, доручати, довіряти
tradūco, duxi, ductum, ěre – переводити, переміщати, переправляти
traho, traxi, tractum, ěre – тягнути, волочити, притягати, приводити
Traianus, i, m – Траян
tranquillus, a, um – спокійний, тихий
trans (praep. з acc.) – через, за, з того боку
transeo, ii (ivi), itum, ire – переходити, проходити, переправлятися

transeo, ii, itum, ire – переходити
transfero, tuli, latum, ferre –
переносити, перевозити, пересувати,
перекидувати.
transmitto, misi, missum, ěre –
пересилати, доручати, присвячувати
transporto, avi, atum, āre –
переносити, пересувати, переміщати,
переходити
Trasumēnus, i, m – Тразуменське озеро
trecentēsīmus, a, um – трьохсотий
trecenti, ae, a – триста
tredēcim – тринадцять
tres, tria – три
tribūnus, i, m – трибун
tricesīmus, a, um – тридцятий
triclinium, ii, n – трикліній
triginta – тридцять
tristis, e – сумний, похмурий,
журливий
triumphator, ōris, m – триумфатор
triumpho, avi, atum, āre – мати триумф,
ставати триумфатором, торжествувати
triumphus, i, m – триумф, перемога,
урочистість
trivium, ii, n – перехрестя, роздоріжжя
Troia, ae, f – Троя
Troiānus, a, um – троянський
Troiānus, i, m – троянець
trucido, avi, atum, āre – різати,
вбивати, знищувати
truncus, i, m – стовбур, стрижень,
тулуб
tu – ти
tuba, ae, f – труба, сурма
tum (adv.) – тоді, в той час

tunc (adv.) – тоді, в той час
tunīca, ae, f – туніка
turbo, avi, atum, āre – хвилювати,
приводити в рух, в замішання,
тривожити
turpe – ганебно
turpis, e – огидний, ганебний,
безчесний
turris, is, f – башта, палац
tussis, is, f – кашель
tutēla, ae, f – охорона, захист,
покровительство
tuus, a, um – твій
Typhon, ōnis, m – Тифон
tyrranus, i, m – тиран, деспот
Tyrrhēnus, a, um – тіренський
U
uber, ěris, n – вим'я, сосок, груди
ubi (adv.) – де; **(coni.)** – коли, як тільки,
після того як
Ucraina, ae, f – Україна
Ulixes, is (i, ei), m – Одіссей
ultīmus, a, um – останній, крайній
ululo, āvi, ātum, āre – вити, ридати
umbra, ae, f – тінь, тьма, темнота
umērus, i, m – верхня частина руки до
ліктя, передпліччя, лопатка
una (adv.) – разом, водночас, спільно
unda, ae, f – вал, хвиля, вологість, вода
unde (adv.) – звідки
undequadrīginta – тридцять дев'ять
undequingagesīmus, a, um – сорок
дев'ятий
undequingaginta – сорок дев'ять
undetricesīmus, a, um – двадцять
дев'ятий

undetriginta – двадцять дев'ять
undeviginti – дев'ятнадцять
unguis, is, m – ніготь, копито, лапа.
universus, a, um – весь, цілий,
загальний
unus, a, um – один
urbānus, a, um – міський, приміський
urbs, urbis, f – місто, населення міста
urgeo, ursi, –, ěre – давити, штовхати,
гнітити, досягати, відстоювати,
пропонувати
uro, ussi, ustum, ěre – пекти, палити,
розпалювати
usque (adv.) – безперервно, постійно,
аж до
usus, us, m – користування, вживання,
застосування, досвід, практика
ut (nidсил. uti) (adv.) – як; **ut ... ita** – як
... так
ut (nidсил. uti) (coni.): 1) **ut primum** –
як тільки; 2) з того часу як; 3) **ut finale**
– для того щоб; 4) **ut consecutivum** –
так ... що, настільки ... що; 5) **ut**
concessivum – нехай, навіть якщо;
б) при **verba timendi** – що (як би) не.
uter, utra, utrum – який, а, е з двох,
якщо; який, а, е-небудь з двох
utilis, e – корисний
utīnam – о коли б, о якщо б
utor, usus sum, uti depon. – вживати,
застосовувати, користуватись
uva, ae, f – ягода винограду
uxor, ōris, f – дружина, жінка
V
vacuus, a, um – пустий, порожній,
вільний, незалежний

vado, (vasi), –, ěre – йти, відправляти,
рухати, направлятись
valeo, lui, itum, ěre – бути сильним,
міцним, бути здоровим, мати силу,
мати значення
Valerius, i, m – Валерій
valetūdo, ĩnis, f – здоров'я, стан
здоров'я
valīdus, a, um – сильний, здоровий,
міцний, сильнодіючий
vallus, i, m – кіл, частокіл, огорожа
variētas, ātis, f – розбіжність, різниця,
різнорідність
varius, a, um – різний, різноманітний,
перемінний
vas, vasis, n – посуд, посудина
vasto, avi, atum, āre – робити
пустинним, спустошувати, розбивати
vates, is, m, f – пророк, віщун,
ворожбит, співець
vectīgal, ālis, n – податок, збір
vehementer – сильно, міцно, рішуче,
енергійно
vehicūlum, i, n – віз, повозка
veho, vexi, vectum, ěre – носити, везти,
тягнути
vel – або, чи
vellus, ěris, n – вовна, руно
velocīter – швидко, хутко
velox, ōcis – швидкий, хуткий,
моторний
velut(i) – як, немовби, неначе
venatio, ōnis, f – полювання
venēnum, i, n – отрута, любовний
напій, чари

venio, veni, ventum, īre – приходити, приїжджати, прибувати.
venter, tris, m – живіт, черево
ventus, i, m – вітер, буря
Venus, ěris, f – Венера
ver, veris, n – весна
verbero, avi, atum, āre – бити, руйнувати, карати
verbōsus, a, um – багатослівний
verbum, i, n – слово, дієслово
vere – вірно, істинно
Vergilius (Publius Maro), m – Вергілій (Публій Марон, римський поет, 70-19 роки до н.е.)
veritas, ātis, f – істина, правда, чесність
vero – дійсно, достеменно, звичайно
verso, avi, atum, āre – повертати, крутитися, обертатися
versus, us, m – ряд, лінія, віршовий рядок, вірш
vertex, ĩcis, m – водограй, тім'я, голова, вершина, висота
verto, verti, versum, ěre – повертати, звертати, перевертати(ся)
verum – але, однак, саме так, проте
verum, i, n – правда, істина
verum, i, n – правда, істина, правильність
verus, a, um – істинний, дійсний, правдивий
vescor, –, vesci – годуватися, харчуватися, бенкетувати
vesper, ěri (eris), m – вечір, вечірній час, захід
Vesta, ae, f – Веста
Vestālis, is, f – весталка

vester, vestra, vestrum – ваш
vestigium, i, n – підошва ноги, слід
vestimentum, i, n – одяг
vestio, ivi (ii), itum, īre – покривати, одягати, наряджати
vestis, is, f – одяг, покривало, шкура
veto, ui, itum, āre – не допускати, не дозволяти, заперечувати
vetus, ěris – старий, а, е; минулий, а, е; попередній, я, є.
vetustas, ātis, f – старість, довголіття, древність
vexo, avi, atum, āre – кидати, розганяти, тривожити, пригнічувати
via, ae, f – дорога, шлях
vicīnus, i, m – сусід
vicissitūdo, ĩnis, f – зміна, чергування
victimā, ae, f – жертвоприношення, жертва
victor, ģris, m – переможець
victoria, ae, f – перемога
victrix, ĩcis, f – переможниця
victus, us, m – продовольство, харчі, спосіб життя
vicus, i, m – село, вулиця
video, vidi, visum, ěre – бачити, глядіти, помічати
vigilo, avi, atum, āre – не спати, пильнувати
viginti – двадцять
vigor, ģris, m – сила, міць
villa, ae, f – вілла, маєток, дача
vinco, vici, victum, ěre – перемагати, бути переможцем, перевищувати
vincūlum, i, n – шнур, зав'язка, кайдани, в'язниця

vindico, avi, atum, āre – вимагати, відпустити на волю, оберігати, захищати, мстити
vinum, i, n – виноград, виноградник
vinum, i, n – вино, виноград
viōlo, avi, atum, āre – кривдити, бити, ганьбити
vir, viri, m – муж, чоловік, людина
virgo, ĩnis, f – діва, дівчина, молода жінка
virgūla, ae, f – гілочка, лінія
virtus, ūtis, f – мужність, хоробрість, стійкість, рішучість, чеснота
virus, i, n – отрута
vis (acc. vim, abl. vi), f – сила, міць, насильство
visito, avi, atum, āre – відвідувати
viso, visi, –, ěre – оглядати, досліджувати
visus, us, m – зір, погляд
vita, ae, f – життя, спосіб життя
vitium, i, n – помилка, недолік, провина, хиба
vito, avi, atum, āre – ухилятися, уникати, рятуватися
vitupero, avi, atum, āre – ганити, гудити, сварити
vivo, vixi, victum, ěre – жити, прожити, дожити
vivus, a, um – живий, живучий
vix (adv.) – ледве, навряд чи
vocālis, e – голосний
voco, avi, atum, āre – кликати, просити
volo, avi, atum, are – літати
volo, volui, –, velle – хотіти, бажати, надавати перевагу

voluntas, ātis, f – воля, бажання
voluptas, ātis, f – задоволення, насолода
volvo, volvi, volutum, ěre – котити, скочувати, повертати
vos – ви
vox, vocis, f – голос, слово, вираз, термін
Vulcānus, i, m – Вулкан; (*поет.*) вогонь
vulgus, i, n – народ, натовп
vulnerabīlis, e – вразливий
vulnero, avi, atum, āre – поранити, поразити, шкодити
vulnus, ěris, n – рана, пошкодження, удар
X
Xanthus, i, m – Ксант
Xenophon, ontis, m – Ксенофонт
Xerxes, is, m – Ксеркс
Z
Zeno(n), ōnis, m – Зенон
Zephyrus, i, m – зефір, західний весняний вітер

Українсько-латинський словник

або – vel, sive
античний – antiquus, a, um
Афіни – Athenae, arum, f
афінянин – Atheniensis, is, m
Ахілл – Achilles, is, m
багатий – opulentus, a, um; dives, itis
багато – multum
багатство – divitiae, arum, f
бажаний – gratus, a, um
байка – fibula, ae, f
батьки – parentes, ium
батьківщина – patria, ae, f
батько – pater, tris, m
бачити – video, vidi, visum, ere
без – sine (Abl.)
безсмертний – immortalis, e
бенкет – convivium, ii, n
берег – ora, ae, f; ripa, ae, f; litus, oris, n
бесіда – colloquium, ii, n
битва – pugna, ae, f
битися – pugno, avi, atum, are
бігти – curro, cucurri. Cursum, ere
бік – latus, eris, n
білий – albus, a, um
більше – maius, magis
благо – bonum, i, n
благородний – generosus, a, umprope
близько –
бог – deus, i, m
богиня – dea, ae, f
божественний – divinus, a, um
боротися – certo, avi, atum, are; pugno,
avi, atum, are
боротьба – pugna, ae, f
боятися – timeo, ui, –, ere

брат – frater, tris, m
брати – capio, cepi, captum, ere
будинок – domus, us, f

будівля – aedificium, ii, n
будувати – aedifico, āvi, ātum, āre
бути – sum, fui, –, esse
бути повинним, зобов'язаним – debeo,
ui, itum, ere
бути прихильним – faveo, favi, fautum,
ere
в, у – in (Acc., Abl.)
вважати – puto, āvi, ātum, āre
великий – magnus, a, um
Вергілій – Vergilius, ii, m
вести – gero, gessi, gestum, ěre;
duco, duxi, ductum, ěre
весь – omnis, e
викрадати – sudduco, duxi, ductum, ěre
високий – altus, a, um
виховувати – educo, āvi, ātum, āre
відважний – fortis, e
відкривати – reperio, repperi, repertum,
īre
відповідати – respondeo, ndi, nsum, ěre
відрізнитися – differo, stuli, latum, ferre
війна – bellum, i, n
вкривати – vestio, īvi, ītum, īre
вогонь – ignis, is, m
ворог – hostis, is, m
втікати – fugio, fugi, fugiturus, ěre
втрачати – amitto, misi, missum, ěre
вчений – doctus, a, um
вчитель – magister, tri, m
вчителька – magistra, ae, f
вчитися – disco, didici, –, ěre

Галлія – Gallia, ae, f
 галл – Gallus, i, m
 германець – Germanus, i, m
 говорити – dico, dixi, dictum, ěre
 Гомер – Homerus, i, m
 гора – mons, montis, m
 господар – dominus, i, m
 грек – Graecus, i, m
 грецький – Graecus, a, um
 громадянин – civis, is, m
 давати – do, dedi, datum, āre
 даремно – frustra
 дарунок – donum, i, n
 дерево – arbor, oris, f
 дивитися – video, vidi, visum, ěre
 дівчина – puella, ae, f; virgo, inis, f
 діти – liberi, orum
 добре – bene
 добрий – bonus, a, um
 добробут – salus, utis, f
 доля – fatum, i, n; fortuna, ae, f
 дорогий – carus, a, um
 дочка – filia, ae, f
 дошка – tabula, ae, f
 друг – amicus, i, m
 Еней – Aeneas, ae, m
 Європа – Europa, ae, f
 жити – vivo, vixi, victum, ěre
 життя – vita, ae, f
 з – cum (Abl.)
 завжди – semper
 закон – lex, legis, f
 залишати – relinquo, liqui, lictum, ěre
 заняття – studium, ii, n
 засновувати – condo, didi, ditum, ěre

захищати – defendo, defendi, defensum, ěre
 захоплювати – capio, cepi, captum, ěre;
 rapio, rapui, raptum, ěre
 зберігати – servo, āvi, ātum, āre
 зброя – arma, orum, n
 звинувачувати – accuso, āvi, ātum, āre
 звичай – mos, moris, m
 землероб – agricola, ae, m
 земля – terra, ae, f
 змінювати – muto, āvi, ātum, āre
 знаменитий – notus, a, um; celebr, bris, bre
 знання – scientia, ae, f
 знати – scio, īvi, ītum, ěre
 і – et
 із – ex (Abl.)
 імперія – imperium, ii, n
 ім'я – nomen, inis, n
 історія – historia, ae, f
 Італія – italia, ae, f
 карати – punio, īvi, ītum, ěre
 квітка – flos, floris, m
 кількість – numerus, i, m
 кінь – equus, i, m
 книга – liber, bri, m
 корисний – necessarius, a, um
 країна – terra, ae, f
 красивий – pulcher, chra, chrum
 кращий – melior, ius
 латинський – Latinus, a, um
 лікар – medicus, i, m
 лінивий – piger, gra, grum
 ліс – silva, ae, f
 любити – amo, āvi, ātum, āre
 людина – homo, inis, m

малий – parvus, a, um
мати – habeo, ui, itum, ēre
мати – mater, tris, f
мешканець – incola, ae, m
мир – pax, pacis, f
між – inter (Acc.)
Мінерва – Minerva, ae, f
місто – oppidum, i, n
місто – urbs, urbis, f
місце – locus, i, m
мова – lingua, ae, f
мовчати – taceo, ui, citum, ēre
могти – possum, potui, posse
моряк – nauta, ae, m
мудрість – sapientia, ae, f
муж – vir, i, m
на – in (Acc., Abl.)
навесні – vere
наказувати – impero, āvi, ātum, āre
наш – noster, tra, trum
народ – populus, i, m
не – non
небезпека – periculum, i, n
невідомий – incognitus, a, um
ніж – quam
ніхто – nemo
новий – novus, a, um
оливка – oliva, ae, f
Олімп – Olympus, i, m
описувати – describo, scripsi, scriptum, ēre
орати – arō, āvi, ātum, āre
освічений – doctus, a, um
острів – insula, ae, f
пагорб collis, is, m
Патрокл – Patroclus, i, m

перемагати – vinco, vici, victum, ēre
перемога – victoria, ae, f
перший – primus, a, um
писати – scribo, scripsi, scriptum, ēre
письменник – scriptor, oris, m
після того як – postquam
плід – fructus, i, m
площа – forum, i, n
повинен – debeo, ui, itum, ēre
повітря – aēr, aēris, m
повчання – praeseptum, i, n
поганий – malus, a, um
поет – poēta, ae, m
поле – ager, agri, m
полководець – dux, ducis, m
поспішати – festino, āvi, ātum, āre
початок – initium, ii, n
працювати – laboro, āvi, ātum, āre
праця – labor, oris, m
працьовитий – laboriosus, a, um
предок – proavus, i, m
приклад – exemplar, aris, n; exemplum, i, n
прикрашати – orno, āvi, ātum, āre
приносити – fero, tuli, latum, ferre
природа – natura, ae, f
приходить – venio, veni, ventum, īre
про – de (Abl.)
Прометей – Prometheus, i, m
просити – rogo, āvi, ātum, āre
раб – servus, i, m
Рим – Roma, ae, f
римлянин – Romanus, i, m
римський – Romanus, a, um
різний – varius, a, um
робити – facio, feci, factum, ēre

розповідати – narro, āvi, ātum, āre
розрада – solatium, ii, n
розум – mens, mentis, f
розумний – sapiens, entis
Ромул – Romulus, i, m
рослина – planta, ae, f
сабіняни – Sabini, ōrum
свій – suus, a, um
син – filius, ii, m
славний – clarus, a, um
слухати – audio, īvi, ītum, īre
смерть – mors, mortis, f
сова – noctua, ae, f
сподіватися – spero, āvi, ātum, āre
споруджувати – aedifico, āvi, ātum, āre
справедливий – iustus, a, um
сприяти – faveo, favi, fautum, ēre
старанний – impiger, gra, grum
стародавній – antiquus, a, um
статуя – statua, ae, f
страждання, біль – dolor, oris, m
студент – studiosus, i, m
сусідній – vicinus, a, um; finitimus, a, um
Тацит – Tacitus, i, m
тварина – bestia, ae, f; animai, alis, n
твір – opus, eris, n
театр – theatrum, i, n
терпіти – tolero, āvi, ātum, āre
той – is, ea, id
той самий – idem, eadem, idem
трава – herba, ae, f
Троя – Troia, ae, f
троянда – rosa, ae, f
троянець – Troianus, i, m
троянський – Troianus, a, um
Україна – Ucraina, ae, f

укріплення – castrum, i, n
учениця – discipula, ae, f
учень – discipulus, i, m
Фетіда – Thetis, idis, f
характер – mos, moris, m
хвалити – laudo, āvi, ātum, āre
хотіти – volo, volui, –, velle
хто – quis
Цезар – Caesar, aris, m
цар – rex, regis, m
царювати – regno, āvi, ātum, āre
час – tempus, oris, n
частина – pars, partis, f
чекати – expecto, āvi, ātum, āre
через – inter (Acc.)
численний – multus, a, um
чистий – purus, a, um
читати – lego, legi, lectum, ěre
шанувати – colo, colui, cultum, ěre
школа – schola, ae, f
щасливий – beatus, a, um; felix, icis
щит – scutum, i, n
який – qui, quae, quod
якщо – si

Зміст

Основи фонетики	3
Наголос. Довгота і короткість складів	6
Дієслово	7
Теперішній час дійсного способу активного і пасивного станів	9
Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів	10
Майбутній час дійсного способу активного і пасивного станів	11
Минулий час доконаного виду дійсного способу активного стану	11
Давноминулий час дійсного способу активного стану	12
Майбутній час доконаного виду дійсного способу активного стану	13
Часи системи перфекта у пасивному стані	14
Умовний спосіб	15
Вживання кон'юнктива у незалежних реченнях	16
Дієслова складені з sum	17
Відмінювання дієслова fero, tuli, latum, ferre	19
Відмінювання дієслів volo, nolo, malo	20
Відмінювання дієслова eo, ii, itum, ire	21
Відмінювання дієслова fio, factus sum, fieri	22
Відмінювання дієслова edo, edi, esum, edere	22
Недостатні дієслова	23
Безособові двєслова	24
Віддієслівні іменні форми	25
Іменник	26
Перша відміна іменників	27
Друга відміна іменників	28
Третя відміна іменників	29
Четверта відміна іменників	32
П'ята відміна іменників	33
Прикметник	34
Ступені порівняння прикметників	37
Прислівник	41
Займенник. Особові займенники. Зворотний займенник	42
Присвійні займенники	43
Відносні займенники	43
Вказівні займенники	44
Означальні займенники	45
Питальні займенники	45
Заперечні займенники	46

Числівник	46
Орудний незалежний	48
Знахідний відмінок з неозначеною формою дієслова. Називний відмінок з неозначеною формою дієслова	49
Синтаксис підрядних речень. Основні типи підрядних речень	51
Методика граматичного аналізу і перекладу речень	53
Схеми граматичного аналізу	57
Вправи	58
Алфавіт. Фонетика. Довгота і короткість складів. Наголос	58
Категорії дієслова. Словникова форма дієслова. Дієслівні основи. Поділ на дієвідміни. Теперішній час дійсного способу активного стану. Наказовий спосіб	60
Категорії іменника. Перша відміна іменників	61
Друга відміна іменників	63
Прикметники першої групи. Особові займенники. Зворотний займенник. Присвійні займенники	65
Теперішній час дійсного способу пасивного стану. Синтаксис пасивної конструкції. Ablativus auctoris. Ablativus instrumenti	66
Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів. Майбутній час дійсного способу активного і пасивного станів	68
Третя відміна іменників. Приголосний тип. Голосний тип. Мішаний тип. Особливості відмінювання іменників третьої відміни	69
Прикметники третьої відміни. Дієприкметник теперішнього часу дійсного способу активного стану	72
Ступені порівняння прикметників. Суплетивні ступені порівняння	74
Прислівник. Ступені порівняння прислівників	77
Минулий час доконаного виду дійсного способу активного стану	78
Давноминулий час дійсного способу активного стану. Майбутній час доконаного виду активного стану	79
Дієприкметник минулого часу пасивного стану. Часи доконаного виду в пасивному стані	81
Четверта відміна іменників. П'ята відміна іменників	84
Вказівні займенники	85
Відносні займенники. Питальні займенники. Заперечні займенники	87
Кількісні числівники. Порядкові числівники	89
Відкладні дієслова. Напіввідкладні дієслова	91

Неправильні дієслова. Дієслова складені з <i>sum</i>	92
Герундій і герундив	93
Умовний спосіб	95
Синтаксичний зворот “ <i>Ablativus absolutus</i> ”	96
Синтаксичні звороти “ <i>Nominativus cum infinitivo</i> ”, “ <i>Accusativus cum infinitivo</i> ”	97
Підрядні речення	99
<i>Pater noster. Ave, Maria. Credo</i>	102
<i>Gaudeamus</i>	103
<i>Sententiae</i>	104
Латинсько-український словник	118
Українсько-латинський словник	162

Навчальне видання

Дяків Оксана Юріївна
Петришин Марта Йосипівна

Lingua Latina
(cursus brevis)
Практикум з латинської мови
для студентів гуманітарних спеціальностей

В авторській редакції
Накладом авторів

Підписано до друку 19.09.2010 .
Формат 60х90/16. Папір офсетний. Ум. друк. арк. 10,8.
Гарнітура Times New Roman
Наклад 300 прим.

ISBN 978-966-1521-62-9

Видавництво «Гостинець». Видавець: Третяк Ігор Ярославович.
76000, м. Івано-Франківськ, вул. І. Мазепи, 36, пом. 2
Тел. +38.0342.73.18.12
Свідоцтво про державну реєстрацію України ІФ №12 від 29.03.2001р